Najstarejša slovenska revija za kulturo in družbo

ZVON 1/2

2013

8.

Hzhi Bogumila, lépshi kò devíza,
Slovézha Hero bià je tàm vAbidi,
Nedolshnoft vnema ji ozhi in liza
Lepote svôje lamal ne vidi
Perlisnjena mladénzhov govoriza
Je nè napihne, ji serza ne sprídi.
Spolnila kómej je shestnajsto léto;
Serze mlado ni sanoben'ga vneto.

Sari opravit Bógnji po navad;
Pernese Zhertomira lahka la[illegible]
Od tégá, kar ralè per njêga gradi,
Od zhêd, shítain novine sadja,
Ko blisha s njimi se devizi miadi
Sadene cà ko se je narmanj nádja
Iz nje ozhi v serzé ljubésni strela
Plamén neogalliv je v njemu vnela

Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

Vsebina

I. Teoretične osnove za bioetično razmišljanje.

II. Analiza problemov: odgovornost za lastno zdravje, diagnostični postopki, meje intenzivne medicine, presaditev organov, gensko zdravljenje, splav, evtanazija, biomedicinsko raziskovanje (kloniranje, izdelovanje himer, človeško-živalski hibridi), odgovornost za življenje živali ....

»V osupljivo veliki meri se ujema z opredelitvami Odbora za bioetiko Sveta Evrope, ob vsej njegovi multikulturnosti, pripadnosti različnim religijam in zgodovinsko pogojenim razlikam v dojemanju vrednot.« *(akademik dr. Jože Trontelj)*

ZVON

Najstarejša slovenska revija
za kulturo in družbo

2013, letnik XVI, številka 1-2

Uredili
Andrej Arko
Dr. Jadranka Cergol
Jože Faganel
Marjana Lavrič
Marko Tavčar

Oblikovanje
Jurij Jančič

Računalniški prelom
Rok Ločniškar

Marketing
Simon Ozvatič
simono@celjska-mohorjeva.si

Naročniška služba
Lidija Koštomaj
info@celjska-mohorjeva.si
Tel.: 03/426-48-00

Rokopisi
mohorjeva@siol.net

Naslov uredništva
Nazorjeva 1
Ljubljana
Tel.: 01/244 36 54

Založili
Društvo Mohorjeva družba
zanj Jože Planinšek
Celjska Mohorjeva družba d. o. o.
zanjo Jože Faganel
in Goriška Mohorjeva družba
zanjo msgr. Oskar Simčič

Tisk
Dravski tisk d. o. o., Maribor

Cena
Posamezna številka
5,40 EUR / 1.294 SIT
Letna naročnina
27 EUR / 6.470 SIT
Letna naročnina za tujino
45 EUR / 10.784 SIT

Revijo sofinancira Javna agencija
za knjigo Republike Slovenije

www.mohorjeva.org

Ta številka je izšla v 1000 izvodih.

Uvodnik

3 Vsak bralec – naročnik!
Jože Faganel

Leposlovje

5 Podorane sanje
Tone Kuntner

7 Pesmi s potovanj
Lev Detela

11 Junij
Erich Kästner

12 Dnevnik 2002 (VII)
Akad. Alojz Rebula

15 Shirley in Ross, Jože in Ivanka
Irma Marinčič Ožbalt

20 Krik sredi mojega mesta
Janez Kajzer

28 Izmišljija
John Steinbeck

Esej

33 Sto let samote
Dr. Andrej Capuder

36 »Zavod sv. Stanislava – moja ljubezen ...«
Jože Jagodic

41 A. Gosar – Vzor doslednega moža
Tone Gorjup

45 Vračanje h knjigi
Dr. Janez Juhant

48 Sodobni iluminator poezije
Dr. Marko Terseglav

54 Vzpostavitev sodelovanja
Aleksandra Saška Gruden

56 Tragično občutje življenja
Dr. John D. Caputo

Pogovor

59 Tone Kuntner – ob 70-letnici
Ivan Puc

Zapiski in ocene

63 Anton Nadrah, Luka Vidmar, Maja Ficko, Jože Kukman: Samostan Stična – domovanje patra Simona Ašiča
im – jf

63 David Bandelj: Odhod
Dr. Jadranka Cergol

65 Franc Arnejc: Od Dnestra do Piave
Iztok Ilich

66 Neža Maurer: Živeti, ljubiti in oditi
Igor Gedrih

67 Ivan Tavčar: Odselitev
Dr. Jadranka Cergol

68 Marjetka Krapež: Sledi bližine
Igor Gedrih

69 Egon Kapellari: Sveta znamenja v bogoslužju in vsakdanjosti
tpj – jf

69 Ivan Klima: Čakanje na temo, čakanje na svetlobo
tpj – jf

70 Charles Péguy: Preddverje skrivnosti druge kreposti
tpj – jf

71 Mohamed Šukri: Goli kruh
Jasna Vombek

Vsak bralec – naročnik!

Jože Faganel

Kadar pišejo uvodnike v pomembna glasila osebe s formalno avtoriteto, običajno ne gre za predstavitev dobrih novic, ki sledijo pametnim odločitvam, čeprav gre za lepe besede, uokvirjene v obča načela. V mislih imam doživljaj, ko sem kot študent bral v časopisnem skladišču NUK, kraljevi razglas šestojanuarske diktature na prvi strani Slovenca: »Napočil je čas, ko med menoj in mojim ljudstvom ne potrebujem nobenega posrednika več. Zato razpuščam ustavodajno skupščino …« Te vrstice niso take vrste, ker nočejo razglašati takih novic, še manj pa si ob kralju Aleksandru domišljam, da ima kak založbin direktorček sploh kako upoštevanja vredno moč.

Naša častitljiva revija Zvon se ponaša z dolgo in bogato zgodovino, v kateri se ni zvrstila samo cela vrsta uglednih urednikov, ampak je spreminjala tudi kraje izhajanja: od Dunaja, prek Ljubljane v Celovec in spet nazaj v slovensko prestolnico. Letos se ni oglasila kar polovico leta in mnogi so celo izrazili misel, ali naj ne bi Zvon kar utihnil, a JAK maja 2013. leta ni razmišljal enako, tehtajoč dosedanjo in napovedano kakovost revije.

Še so v spominu časi, ko so snemali iz zvonikov zvonove, ki so jih morali oddajati v topilnice za topovske cevi. Nič podobnega, povezanega z vojskovanjem, se ni dogajalo, hvala Bogu, minulega pol leta, a je vendarle imelo znake prelomnih časov.

*Vsak bo pomislil na gmotne ovire pri izhajanju revije v časih gospodarske krize in ne bo daleč od resnice, kajti po božiču sem v upanju na razumevanje pobaral dosedanje bolj stalne sodelavce, ali bi pisali v Zvon, ne da bi se nadejali skromne odškodnine za avtorsko delo. Če se sklicujem na molk, tako kot se je sv. Tomaž More, ki pomeni soglašanje (*qui tacet, consentire videtur*), je pismo naletelo na razumevanje. A, kot vemo, sv. Tomažu sklicevanje na to pravno načelo ni ohranilo glave. O tem, da bi ne bila taka interpretacija tišine zadnjič neuspešna le v takratni Angliji, govori kako pismo o neprimernosti medpraznično trenutka za take banalnosti. Vendar ne gre ne za stiskaško skopuštvo ne za strategijo sodobnega* štedoslovja, *oprostite, ekonomije, ampak za golo dejstvo, da* zvon*-jenje dejavno* posluša *komaj nekaj sto* zvestih.

Ste to vedeli, spoštovani bralec Zvona?

A ne gre v bistvu (samo) za to! Danes nas prevevajo podobna grenkobna čustva razočaranosti, kot so na prelomu v XV. stoletje prevevala samostanske pisarje in iluminatorje ob praktičnih posledicah Guttenbergovega izuma. Pol tisočletja kasneje Guttenbergova galaksija drvi proti zatonu, tokrat zaradi mnogo »hujšega« izuma novih nosilcev vsebin in podatkov, ki krožijo po medmrežju in se lovijo na vedno manjše in vedno zmogljivejše računalnike, na katerih niso shranjene le knjige, ki bi komaj šle v aktovko, ampak kar cele knjižne police. Velik del tega branja je dostopen praktič-

no brezplačno, povezan s kako naročnino za dostop, podobno kot nočno branje v knjižnici sposojene knjige ni zastonj, ker plačujemo pristojbino za električno razsvetljavo lučke na nočni omarici.

Kako bo z usodo »bukvalne« ustvarjalnosti, ne ve dobro še nihče. Analogije med obrtniškim delom in delom po industrijski revoluciji so komaj orientacijski približek, od katerega pa vendarle drži dejstvo, da po slabem četrttisočletju obrtniško delo sploh ni v celoti izumrlo. Samo cena oz. plačilo človekovega truda ni več v ničemer primerljivo ...

In smo spet pri cenah!

Digitalna knjiga, digitalna revija, digitalni časopis, kar zadeva razmnoževanje, stane zanemarljivo malo. Tudi sama tehnična predpriprava ni ne vem kako draga (še kdo pozna izraze, kot sta ročno in strojno stavljenje, *počasno nabiranje črk v vrstice po* rokopisu *in* metiranje, *zamudno oblikovanje strani v svincu in kasneje na papirju?).*

Le samo ustvarjanje, od navdiha do zapisa, če ostajamo pri besedni umetnosti, se ni nič poenostavilo. Gre skozi enake kreativne mučilnice, kot je šlo v vseh časih. Gre od prebliska Božje iskre skozi nepregledno gluho lozo, podobno, kot so svetniki, in to veliki svetniki opisovali dolgotrajno duhovno suhoto kljub prepričanosti v utemeljeno upanje (matere Terezije desetletja Božjega molka niso ovirala v njeni brezmejni dobrodelnosti). Naj Bogu posvečene osebe ne razumejo napak mojih povezovanj med posameznimi kategorijami presežnosti, kajti umetniško delo je v večini trajanja človeške zgodovine slavljenje Božje lepote in se je šele v zadnjih stoletjih tudi profaniziralo.

Zdaj smo pa pri bistvu!

Vse je mogoče poenostaviti, vse je mogoče poceniti, vse je mogoče pospešiti, a digitalizirati inspiracije ni mogoče in je ne bo nikoli mogoče. Tudi ne demokratizirati vrhunske ustvarjalnosti v tem smislu, da bo lahko vsak »tolstoj« in vsak »prešeren«, če bo le dovolj delaven in v ustvarjalni delavnici požrtvovalen. Še naprej bodo eni ustvarjalci, kateri bodo posredovali spoznanja drugim, ki so kreativno občutljivi soljudje. To menjavo v vsakem primeru tudi literarnih »Božjih« isker je človeštvo poklicano in dolžno zagotavljati.

Zato teh prenosnikov preprosto ni dovoljeno ukiniti. Če ostanemo na religiozni ravni, bi rekli, to bi bil Božji rop (ali mladi še poznate ta izraz?).

Najti je treba novih načinov in novih poti, predvsem pa spoštovati ceno trpljenja ustvarjalnosti (papir se jasno plača, čemu pa bi se sonet).

Zato naj Zvon še naprej zvoni!

Zvonov bralec, nikar ne poglejte vstran tako kot v cerkvi, ko cerkovnik pomoli púšico. Sklenite raje, da postanete Zvonov naročnik in prispevajte svoj »novčič« ali za tiskano ali, če ne bo drugače, tudi za digitalno posredovanje slovenskih Božjih isker besedne umetnosti.

Jože Faganel,
literarni zgodovinar, lektor, tokrat pa kot direktor

P.S.: Preurejena vsebina letošnjih Zvonov bo nesramežljivo uglašena vse bolj na ustvarjalnost Mohorjeve, najstarejše slovenske knjižne založbe, podobno, a bolj poglobljeno kot njen nekdanji Književni glasnik. *Tudi zato, da se bo vedelo, kdo ima zasluge, da najstarejša slovenska kulturna revija Zvon še živi!*

Podorane sanje

Tone Kuntner

Kaj se je to res zgodilo

Kaj se je to res zgodilo z nami,
da smo obstali — podrtih mostov —
v blatnih močvirjih mrtvih tokov?

Blatni vsi in oblateni,
umazani vsi od nog do glave,
in blatnih, nesnažnih, sovražnih src.

Zdaj vemo,
ko smo do grla zabredli v blato,
kaj se je to res zgodilo z nami! —

Nismo znali priti čez reko,
omadeževano z bratsko krvjo.

Kaj imam jaz

Kaj imam jaz s temi kostmi?
Ki čakajo spravljene v hudih jamah
na svoj blagoslovljeni pokop!
Kaj jaz — z nespravljenimi ljudmi?!

Saj živim svoje lastno življenje
in sam odgovarjam za svoje dni.

A vendarle —
sem nadaljevanje ljubezni,
sanj in strasti teh mrtvih kosti,
ki se živo pretakajo skozme …

Kaj imam jaz s temi kostmi?
Kaj kot sodnik, kaj kot dolžnik
blagoslovljenih dni domovine?

Srečujemo se

Srečujemo se
le še v sanjah noči,
ki smo vse dneve sanjali skupaj
o novih, bolj srečnih skupnih dneh.
Srečujemo se
vsi mrtvi in živi,

nerazdružljivi v črni temi.

Da znova premerimo naše smeri,
vrednost vrednot,
resničnost besed,
iskrenost dejanj —
in neizgorelo zvestobo src
na pogorišču sanj.

Mravljišče

Mravljišče gledam, družbo nepregledno
in gradišče, ki si ga gradi ta družba
v trdno skupnost,
v trdem, a krušljivem svetu.
Ko eden z drugim, drug za drugega živijo.

Kakšen zakon jih združuje,
kakšen red jih zavezuje,
kakšen izem navdušuje?
Anarhizem ali totalitarizem,
suženjstvo svobode ali svobodna sužnost?

Ne vem odgovora,
ne znam si razjasniti
tega čudovitega neurejenega reda. —
Je to prava ljudska vladavina?
Le neuresničljiva med ljudmi?!

Ko smo gradili

Ko smo gradili,
smo se radostili
slednjega dne.

In slednjega dne
skupaj valili
usodne skale …
In jih razbijali
in jih vgradili
v temelje hiše.

Potem se razšli,
se porazgubili …

A mnogi, premnogi
se preselili
v bogata nadstropja
novega doma.

Le redki ostali,
kot zvesti čuvarji
temeljev hiše,

v njenih kleteh.

Pesmi s potovanj

Lev Detela

Prisrčen pozdrav v domovino

Ah ta svetilka na mizi
je nekoliko vrtoglava
s previsokim senčnikom
oči me bolijo zaradi prečne svetlobe ...

Kljub temu bo treba poslati
prijateljem in sorodnikom
ljubeznive razglednice s prisrčnimi pozdravi
z raziskovalnega potepanja po malteških otokih

Poštna znamka za tujino je tu zares poceni
kaj je že 37 centov za ta papirnati kič distributed by Malta
glede na draginjo ki tare Evropsko unijo
ampak svetilka me moti

Naslovi iz domovine so nekoliko zveriženi
preveč sence je na mizi
boli me ta sodobna stvarnost
zato se vprašam kje si domovina
ja kaj je domovina

kam torej vse to poslati
kam torej poslati prisrčne pozdrave
te sploh kdo tam čaka
kdo te doma čaka
ah domovina če si tujina

vsekakor je s svetilko nekaj narobe
kam torej s pozdravi če ni svetlobe
kam poslati ta kič če ni nobene svetlobe
ja kam torej poslati
če je s svetlobo preveč narobe

Mosta / Malta, 17. oktober 2010

Večer na Malti

Tiho se sprehaja večer
med kamni in rezko travo
s poznimi zaljubljenci
do plime visoko na morju

Rdečerumeno žarenje
na robu temnopolte zemlje
zanaša veter v odprta srca
in jih polni s srečo

Ta oktober je velik
globok in lep
nedoumljiv in čaroben

Mdina, 15. oktober 2010

Hotel Bellevue

(Agatha Christie pri Bohinjskem jezeru)

tista gospa s prevelikim kovčkom
v hotelu nad jezerom
skrbi za poper, sol in zaplet stvari

lasa se z vetrom nad vodo,
zato se temperatura vseh stvari neprestano vzpenja
do rezkega poka iz zakritega revolverja

pri odlično pogrnjeni mizi
je zapovedana neizprosna kravata
ki je več kot deset božjih zapovedi

gospodje so kljub temu neurejeni
leva stran možganov jih odnaša na desno
tako kot tistega falota iz italije

»Mussolini? Ampak tudi naš angleški Cockles,
saj mu je bilo tako ime ali ne,
je naredil veliko dobrega!«

»Ja, ampak to ni glavno vprašanje.
Kdo je prej streljal pri jezeru?
Nikoli nimam miru pred morilci in umori!«

gospa je nekoliko nemirna kljub eksotičnemu položaju
v hotelu so pomotoma zamenjali njene fine čevlje za stare copate
pa tudi kovček je na vsem lepem izginil neznano kam

primer je treba čim prej razčistiti
storilec bo izročen pristojnim oblastem

Bohinj, Ribčev Laz, 17. julij 2010

Top secret

poletje prihaja s čolni
in postrvmi na izviren način
iz temnomodre vode
v tiho mansardno sobo

vremensko poročilo ima
zadnjo besedo
čeprav se nevihtni jug
poraženo umika
v staro skrivnost
mogočne viteške cerkve
ob jezeru

drevo pred hišo
se zaljubljeno razrašča
v notranjost bivanja

nemir v srcu
je več kot epigram

Millstatt, 18. avgust 2011

Na Desetem planetu
(tik pod vulkanom El Teide)

ta strma kopa pod golim nebom
tik nad previsi v podzemlje
lebdeča nad oblaki
je izven časa in prostora

kot so nam povedali
se pričenja začetek nečesa novega
ker smo prispeli na deseti planet

očitno je nastopil konec zgodovine
vse je postorjeno
knjigo življenja je dobri angel
zaklenil s sedmimi pečati

pojavlja se silovito čudenje
strah zaradi temne gore je vsemogočen
verjetno že bobni v jedru zemlje
čeprav še ni vsega konec
in so vrata v kozmos
odprta na stežaj

El Teide / Las Canadas. Tenerife,
6. februar 2012

Playa de Troya

ti veliki morski val
ti prehudi morski val
v besni vrsti
za visoko vrsto

ti težki strmi val
kako te naj uročim
v milo nizko valovanje
v nežno obrežno plimovanje?

Tenerife, Playa de las Américas,
7. februar 2012

Med bananami in kaktusom

zgodnji veter in črna razpoka
temnega gozda med bananami in kaktusom
vrtita pokrajino na levo in desno

vse se maje

pod nogami škripa črni pesek
minulega ognja

toda modrina morja
od spodaj se ujame v
sivozeleno iskrenje tvojih oči

radost vstane iz meglic
globoko v zastrti notranjosti
izza oblaka zapoje nežna ptica

Gomera, 4. februar 2012

Guanči

Dihaj to veliko nebo
morje dihaj mogočno
peno in skalo dihaj ponosno
iz črnega peska jo dihaj
in ribo krilato dihaj močnó
in kačo dihaj sredi neba
dihaj goro in noč
mi pravi stari mož iz oblaka

dihaj kačo mogočno
kača je naša usoda
je meja od obzorja do morja
je glava njena nebo
vijuga in krog njeno srce
je kača ki več ne živi
ta kača smo mi
mi pravi stari mož iz oblaka

dihaj jo ves čas zanosno
prerokb je več kot ljudi
in kamnov in drugih stvari
ob neurju ko voda deroča
po hudourniku k morju drvi
in se na obzorju krešejo iskre
in z gore ogenj grozi
mi pravi stari mož iz oblaka

to kar se zdaj z nami godi
dihaj ves čas vztrajno in ostro
je kača iz sanj in smo to mi
tam zgoraj daleč nad oblaki
ker kača več ne živi
ni je na srečnih otokih
nad stanjšano črto obzorja
mi pravi stari mož iz oblaka

dihaj to vijugo in krog in srce
dihaj zvezde dihaj to kri
ki pada kot dež iz megle
kot kamen in drevo in nebo
ko mesec se vzpne čez življenje
in nestalna svetloba neba
se meče po razdraženem valu
mi pravi stari mož iz oblaka

dihaj jo kačo ki več ne živi
kot usoda zavito v temo
zatišano čaka na vas
ko nebo se končno odpre
ta kača smo jutri mi vsi
tu ob skali na robu obzorja
v vonjih in barvah dežja
mi pravi stari mož iz oblaka

Tenerife, Garachico, 5. februar 2012

Izumrli praprebivalci Kanarskih otokov ob prihodu Špancev v XV. stoletju očitno niso znali pisati in brati. Redki znaki, ki so jih arheologi odkrili vdolbene v skale, imajo obliko vijug, krogov in spiral in spominjajo na kače, čeprav kač ni na otokih. Ti kanarski zapisi so podobni klinopisom iz Libije in jih do danes niso mogli razvozlati.

Junij

Erich Kästner

Pesmi, zbrane v Trinajstero mesecev, *je zložil mestni škric za druge mestne škrice. Poskušal se je ovedeti. Kajti zavest resda lahko izgubiš, vendar jo moraš znova najti. Znova moraš začutiti, kako: čas mineva, čas traja in oboje se dogaja v istem hipu. Španski bezeg oveni, zato da lahko vzcveti. In cveti zato, ker bo ovenel. Letne čase občutimo močneje kot stoletja.*
Zgodil se je drugi izgon iz raja. Toda to pot ga Adam in Eva sploh nista opazila. Na zemlji živita tako, kot bi živela pod njo. Izleti niso nikakršen izhod. Avtomobilske dirke so zgolj izgovor.
Kaj bi sploh lahko zalegla peščica stihov?
Pa so vendarle našli pot na papir. Kot že tolikokrat je zadnjo besedo spet imela – besedica »vendarle«.

Iz pesnikovega Uvoda

S časom čas v korak leti.
Že polletje zdrsne mimo,
komaj skuješ pesmic šest,
in potone v zgodovino.

Češnje rdijo v zreli žar,
sladke češnje, kisle višnje.
In čeprav nam je hudo,
pada prah na nežno listje.

Trava – krma. Sadje – mošt.
Veličast postaja – hrana.
Kar je skusilo srce –
zgolj izkušnja iz vsakdana.

Bo in je. In je in bo.
V krave zrastejo telički,
iz poljubov na pomlad
se rodijo otročički.

Ptica krmi mladi rod,
le še redko si zapoje.
Takšen red poganja svet,
ki prekaša vse svetove.

Pozno pride v park večer,
zvezde ima v telovnik vtkane.
V vrt se zgrinja roj kresnic
z lampijončki na zabave.

Vino teče, smeh zveni.
Ko odbije pozno uro,
se Večer spusti z Nočjo
v sklepno plesno avanturo.

Prav pri zadnji mizici
se s poganom far prereka,
ali čudeži žive.
Le še hip je do poletja.

Iz pesniške zbirke *Trinajstero mesecev*. Prevedla **Nada Grošelj**

2002 (VII)
Alojz Rebula

Ponedeljek, 26. avgusta

Nesel torbo na postajo Zori, ki gre v Ljubljano na žalno sejo DSP za dr. Jožetom Pogačnikom, da bi podčrtala njegovo zanimanje za zamejstvo in zdomstvo v času splošnega nezanimanja. Zve o tem, kako mu je Zlobec pomagal pri premestitvi iz Hrvaške (Zagreba in Osjeka), kjer je bil nesrečen, v Maribor.

Največji letošnji pohod z dvema palicama, mojo in gozdno, na Velike prsi (moje poimenovanje po obliki hriba pod Čelovnikom poleg Malih prsi).

Dalje berem modernega Grka Kazantzakisa: premehko, prezgovorno, preohlapno, a vendar poetično.

Torek, 27. avgusta

Najin poročni dan, v milosti (Loka 1951.) Ko boš ti pri frizerki, bom jaz skuhal polento. Ugotovim, da sem dnevnik 1994 napisal dvakrat. Bom pač izbral boljšo verzijo. Dalje Kazantzakis: berljiv, a duhovno abstrakten. Zvečer posedim na ganku, v tišini, v tovarišiji lipe. V mislih sem v gostišču v Ostiji pri Rimu, kjer se Avguštin in njegova mati Monika, že zrela za smrt, pogovarjata ob pogledu na notranji vrt o večnem življenju. Čudovita stran v Avguštinovih *Izpovedih* … Danes je namreč njen dan, jutri pa bo njegov.

Sreda, 28. avgusta

Avguštinov dan (pa Goethejev in šempolajskega patrona sv. Pelagija). Popravil prevod za Meran, popoldne z Zoro v Trst, z Bronzatovim P. Pijem. Čakata me dve pismi: vabilo za Sodražico v februarju in toplo pismo gospoda Žaklja s Planine: »Ko sem z neko ženo bral zadnjič vaš Credo, mi je rekla: Čudno, da se nič ne boji.«

Javi se Mario in pride z *Mladiko* in *Zbornikom* lanske Drage. Ob Andrejčevem vinu spregovoriva sproščeno o vsem, tudi o mlačnosti mlajših do Drage: manjka jim komunizem.

Moja rezerva do Sergejevega uvodnika v *Mladiki:* leva in desna nekoč in danes – to ni več prava ekvacija.

Četrtek, 29. avgusta

Strojček za ljubo kavo ne da nič iz sebe, kljub močnemu plamenu štedilnika. Vendar mi ga ti popraviš: čut za tehniko.

Daljši sprehod po Sabotinski, da preskusim nogo. Postanek za »kavo« v cerkvi Istranov. Tipkal dnevnik 1993.

Petek, 30. avgusta

Z Zoro nared za Drago, poslušat besedovanje tostranskih ljudi. (Pirjevec, Brezigar, Pavlin, Rupel). V šotoru pozdravim nekam postaranega (jaz seveda pomlajen …) sošolca Legišo, prijaznega ljubljanskega časnikarja Jožeta Horvata, trenutno invalidnega Martelanca, vinsko razpoloženega advokata dr. Biteznika. Prisrčno srečanje s sošolko z univerze Marijo Rus, tudi pesnico, in njeno prijateljico Ando. Skupaj se spomnimo pokojne kolegice Anice Šašelj.

Nazaj grede me Zora zvabi na prelep sprehod po Narodni in na sladoled. Do zdaj najlepši trenutki Drage.

Sobota, 31. avgusta

Popoldne k diskusiji o Primorski univerzi: sposobna ministrica Čokova, razrvani bivši guverner Jugoslovanske banke Štrukelj, zagrenjenost Goričanov. V šotoru zakuska z Dularjevima iz Ljubljane, podpis peticije za Jorasa, bojevnika za istrsko mejo. Na poti domov naju dohitita Žabkarjeva iz Heidelberga, kjer gospod uči italijanščino na univerzi. Med nama se razvname pomenek, v katerem ne manjka niti omemba dela *Einfuehrung in die Metaphysik*. Padejo tudi imena kot Heine, Hegel in Hitler. (Trije H!) Občutek bogatih srečanj, kar se mi zdi v Dragi še posebej dragoceno.

Nedelja, 1. septembra

Med mašo nepričakovano Stane, Jože in Vinko. Mladi, postavni izseljeniški duhovnik v Franciji in sedaj v Švici, po imenu Taljat, daje vtis živega evangelija. Ne da bi se oglasil v diskusiji, mu rečem zasebno: »Objel bi vas in se zahvalil Bogu za vas!« V diskusiji se utemeljeno oglasi Zora. Kosilo med sorodniki ameriške pisateljice Hullove. Po počitku na ogled razstave openskega tramvaja ob stoletnici v Prosvetnem domu. Pomenek s filozofom Urbančičem, enem preredkih novorevijalcev, ki jih je videti v Dragi.

Nato dvourna morija ob razvlečenem Brecljevem umovanju o globalizirajoči »mistiki«. Besen se odrečem poslušanju diskusije, slišim pa vehementno Urbančičevo filipiko. Z Vinkom sedeva k mizi na robu dvorišča na kozarček. Ponovno me nagovarja za knjigo o Maritainu. Bere z občudovanjem Hegla. Razlaga mi njegov znameniti stavek o racionalnosti, ki je meni oduren (»Vse realno je racionalno«). Zanj je stavek fideističen, ne iz življenja.

Draga z vrhom in dnom.

Ponedeljek, 2. septembra

Gospa M. mi zaupno pošilja svoje spomine na afero Vodušek na Akademiji. Zaradi vetra in šibke noge pustim misel na gobišča in se zadovoljim z običajnim asfaltom. Zvečer ne maram z Zoro na odprtje Jelkine razstave, a vseeno grem, potem ko me pokliče po telefonu in mi pride naproti. Po otvoritvi na koncu mize dolg pomenek z mlado »loyolko« iz skupine patra Rupnika (enkrat sem, povabljen, tej mali skupini govoril v Trstu). Pove mi, da so se z njim razšle.

Sergejeva misel, naj bi povabil kardinala Ambrožiča na prihodnjo Drago.

Nazaj grede me Zora povabi na odličen sladoled z več okusi in se zgraža, da ga ližem na cesti.

Torek, 3. septembra

Pismo kardinalu Ambrožiču, da bi sprejel predavanje v prihodnji Dragi, in zahvala gospe M. zaradi podatkov o Voduškovi »aferi«.

Na večernem obisku ljubezniva, zgovorna in kulturna gospa, spodnja soseda iz znane družine Renko na Pivškem. Lahko bi napisala knjigo o slovenskih razmerah pod fašizmom in med vojno v pivškem okolišu. Dobro je poznala tudi tržaške Tomažiče, Pinka in njegovo sestro, ženo Stanka Vuka. Spominja se je brez vsake romantike.

Sreda, 4. septembra

Dotipkal *Dnevnik 1993* (ki ga je zdaj 35 strani). Izmislim si točko na obali z nazivom Orlovo pokojišče, kar utegne roditi kaj literarnega.

Četrtek, 5. septembra

Večer z mladim zdravnikom, urologom – spraševal sem ga na maturi – dr. S. Uprem se, da bi se spet lotil zdravljenja moje prostate. Pripoveduje o svoji družinski tragiki. Govorjenje o prostati mi zagreni večer. Na mizi teran in rožni venec. Sin vernega očeta, mojega prijatelja, v predvojni Sloveniji sodnika, zdaj, po neuspelem poskusu z Ameriko, ukvarjalca s filatelijo. Izbere rožni venec s kovinsko svetinjico. *Horror vitae*. Kako bi šele bilo brez vere…

Začel pretipkovati *Dnevnik 1994*.

Petek, 6. septembra

Pride Mario s čekom za knjigo *Partitura življenja*; niti enomesečna penzija. V Bazovico k maši za bazoviške mučence. Pomenek z župnikom Živcem: kljub vsej njegovi aktivnosti po birmi vse zgine. Podobno da se godi njegovim sobratom. A to je, se mi zdi, splošen slovenski pojav.

Nedelja, 8. septembra

Pri Svetem Antonu Novem v Trstu. Največ spovedancev ima blagi Muggia. Ko se vračam, se srečam s Tomažem, ki mi pove, da je bil Muggia dvajset let kot misijonar v Afriki. Svetost diha že iz tega, kako poklekne.

Spominske počastitve nekdanjega avstrijskega poslanca Nabergoja se ne morem udeležiti.

Popoldne tradicionalna procesija. Hodim v paru z gospo Beličičevo. Potem kot ponavadi zavijemo v gostilno k Vetu. Tam mi dr. Biteznik pripoveduje, kako je dr. Berce po tragični smrti zaročenke, Bitežnikove sestre, šel k p. Piju tja na jug Italije, kaj naj naredi sam s seboj. Pater je zavrnil njegovo misel na duhovništvo.

Ponedeljek, 9. septembra

Poslal Družini *Credo* ob prvi obletnici zrušitve newyorških Dvojčkov. Brez palice zmorem na urad za fax, v cerkev in banko. V DSI seja po Dragi, kjer sem odveč.

Torek, 10. septembra

Prebral Zorino koloradsko igro za Radio Trst. Boljša, kot sem pričakoval: spretnost, živahnost, igrivost, dobra dramska gradnja in seveda – sončna duša. *Happy end.* Navdih je dobila pri lekarniški družini Princ v Pueblu.

Poslal v Meran obljubljeni prispevek, Zora z novo »jakno«.

Sreda, 11. septembra

V Loko z *Il Corrriere della Sera*, polnim spominskega gradiva o 11. septembru. Slovenska Matica vabi na večer o tržaški književnosti v novembru. Siterjeva iz Krškega prosita podporo za svojo dejavnost, posvečeno slovenski krščanski družini.

Četrtek, 12. septembra

Napišem *Credo* o Merčevem uvodniku v *Književne liste* s 3. septembra. – Strastno sem si želel pohoda čez hrib z gozdom, med kapelico in mostičkom. Same poprovke, a blažena septembrska svetloba v praproti. Tone telefonira iz Škocjana. Letalo je zgubilo njegov kovček … »Čeprav sem tako izgubil veliko gradiva, še posebej diapozitivov, bom vseeno trikrat predaval. Jim bom že povedal!«

Berem Hrizostoma, Zlatoustega. Pretresljiva veličina. Kakšen socialni čut v tem cerkvenem očetu …

Sobota, 14. septembra

Opoldne na kosilu Tone, potem na obisku domači iz Šempolaja. S Tonetom posediva na ganku, potem pa peljem žlahto do slikovitega mlina ob potoku z novim orjaškim kolesom, potem skozi graščinski park do razglednega balkončka nad Savo in nazadnje na kavo v Trubarjev hram.

Občudujem Zorino vzorno razdajanje od postrežbe do kakšnih izbranih oblačil iz domače omare. Po večerji nas Tone zabava s pripovedjo in diapozitivi o svojem novem zanimanju – za ptiče in posebej za male pisane kolibrije.

Mario pošilja Jolkinega italijanskega Kocbeka, da bi mu napisal uvod, a ne vem, če ga bom napisal.

Nedelja, 15. septembra

Loška nedelja; tehtna, a pusta pridiga kanonika Goličnika.

Tone odhaja. Pospremim ga na vlak. Odhaja na Pohorje, nikoli sit Slovenije. Intenzivno se začitam v *Janžekovičev zbornik*. Po dolgem času nekaj filozofije, ko v ozadju pobrneva Maritain. Urednici na Radiu Trst pošljem poročilo o dveh Haeckerjevih knjigah.

Ponedeljek, 16. septembra

Sprehod do mostu v mili septembrski sončavi. Doma pisma Stanetu, Siterjevima in obljuba Slovenski Matici za 28. september.

Torek, 17. septembra

Ves dan slabo delo za nastop na Matici; tudi pisati o Trstu mi smrdi. Zora do petih tipkala za revijo *Škrat* o svojem delu; zlasti o svojem režiserskem delu na šolah od Sv. Jakoba do Sv. Ivana in Opčin.

Ob *Tržaški knjigi* prof. Pirjevčeve: najpretresljivejši je Ščck.

Sreda, 18. septembra

V noveli, posvečeni usodi tržaškega pravnika dr. Furlana, med vojno podpornika Tita na londonskem Radiu, po vojni dekana juridične fakultete v Ljubljani, obsojenega na smrt in pomiloščenega, velikega humanista, je Jančar zamolčal po mojem bistven element v njegovem življenju, pretresljivo spreobrnitev iz liberalca in morda framasona v krščanstvo.

Bralec, ki za to ve, odnese vtis, kot da avtorja Furlan zanima predvsem kot obiskovalec Joyceovih lekcij angleščine v Trstu. Sam takšnega kulta do Joycea nimam. Velik literat, a nevelik duh.

Irma Marinčič Ožbalt

Shirley in Ross, Jože in Ivanka

V okvirih slovenske izseljenske književnosti srečujemo vrsto značilnih besednih ustvarjalcev, bodisi pesnikov in pisateljev, bodisi esejistov in prevajalcev, ki so ves povojni čas v zahodnem kulturnem svetu oblikovali zanimivo in dovolj prepoznavno literaturo kot vzporednico vsemu, kar je nastajalo v domovini pod realsocialistično poetološko doktrino. Nekateri avtorji so imeli to srečo, da so ostali v evropskih deželah, posamezniki celo v sosedstvu, večina pa je bila razseljena po širnem svetu: od Tokia do Vancouvra, od Toronta do Buenos Airesa. Sčasoma so si ustvarili posamezne kulturne centre, a povezovalno vlogo je imela Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu, ki je premogla najmočnejšo založniško dejavnost. Med avtorji najdemo izjemna peresa, ki so ustvarila nekaj vrhunskih umetniških del, kakršna mora slovenska literarna zgodovina vključiti v sočasno literarno dogajanje v domovini. Izseljenskim avtorjem so se pozneje pridružili še nekateri drugi, ki so iz ideoloških ali ekonomskih razlogov zapustili domovino in se uveljavili v svetu, ter v posameznih kulturnih skupnostih pomagali ohranjati slovensko besedo. Med te zadnje uvrščamo pisateljico Irmo Marinčič Ožbalt, ki živi in dela v Kanadi. Tukaj je pripoved iz njene nastajajoče knjige z naslovom Mavrice.

France Pibernik

»Au!«

Majcena rdeča pika na sivomodrem kvadratu.

Sami kvadrati – pisani, vsak drugačen, umetno zloženi v mozaik. Mehak mozaik, napol izdelano pregrinjalo za posteljo.

Shirley stopi s terase v kuhinjo in zmoči vogal brisače. Zbriše rdečo piko krvi na mozaiku. Na kvadratku je zdaj le majcen, moker madež.

»Mmmm …« si zabrunda Shirley.

Zelenozlato junijsko jutro. Trata, ki se po rebri spušča do jezera, se sveti, posuta z drhtečimi diamanti. Shirley razprostre prste, da ji sonce presvetli tudi diamante na enem od prstanov. Nasmehne se: mavrična rosa? Barve se prelivajo iz vijolične v zeleno, v rubinasto rdečo, svetlorumeno. Odsviti mavric štrkajo na pisano tkanino, ki leži na Shirlejinih kolenih. Še šivanka se bliska mavrično.

»Shirley!«

Rossov glas je napol zaspan, napol nestrpen.

»Ja! Si vstal? Lej, kakšna rosa!«

»Je kje kaj kosmičev?«

»Seveda, ovseni, koruzni, kar hočeš. A ne bi najprej kave?«

Ross pridrsa na teraso. Pižama mu opleta okoli bokov, kot da je sposojena. Pižama iz tankega, dragega egiptovskega bombaža. Zmršeni lasje, še zmeraj bujni, le tu in tam pretkani s sivimi nitmi, mu padajo preko namrščenega čela na oči. Slabe volje je, ugotavlja Shirley. Že spet. Saj.

»Ne. Prinesi mi kosmiče! Pa ne grej mleka!«

Shirley porine šivanje na tapecirano klop ob leseni mizi in vstane.

»Sladkor?«

»Ne. Sirup.«

Ross sede na mehki, rožasto tapecirani ležalni stol z visokim naslonjalom. Njegov stol. Shirley mu na hitro stlači za hrbet blazino, potem pa odhiti po hrano. Ross odloži palico. Copate so mu odveč, strese jih z nog. Noge so štrclji brez prstov, vse razjedene od brazgotin po neštetih operacijah.

Revmatični artritis mu je razžrl že vse sklepe telesa. Nič ni več njegovega, vse ena sama plastika in jeklena proteza: rame, komolci, prsti na rokah, kolki, kolena. Prstov na nogah mu operacije niso mogle več rešiti. Ross, milijonar, ki mu na borzah v Montrealu in New Yorku delnice vsak dan na novo rojevajo kupe denarja. Vsak dan. Vsak dan. Farmacevtsko podjetje, kjer je delal toliko let in ki mu je zapustil več svojih patentov, mu zdaj pošteno plačuje in tapecira njegovo upokojitev z zlato cingljajočimi delnicami. Ross z denarjem ne upravlja sam, za njegove finančne transakcije skrbi njegov drago plačani svetovalec — pravnik.

Shirley se vrne s prtičkom in priborom. Potem prinese še tanko porcelanasto skledico, karton s koruznimi kosmiči in majhen steklen vrček z mlekom.

»Po svoje si vzemi,« reče prijazno, nasmejano.

Shirley je lepotica. Še zmeraj, čeprav jih ima že čez petdeset. Temni, valoviti lasje ji obkrožajo ovalni obraz, na katerem se le ob ustnicah začrtava nekaj komaj vidnih, bridkih gubic. Čelo in lica se ji svetijo v olivnih odbleskih poletnega jutra. Njene prelepe, velike oči, ujete med dolge trepalnice, so kot ajdov med. Ross počasi stresa kosmiče v skledico. Počasi. Roke so mu zverižene v ribjim plavutim podobne sulice. Težko kaj prijema. A vztraja. Trmasto. Mleko malo polije. Shirley se ne vtika. Bo kasneje pobrisala. Sede in se zagleda nekam na vrt.

»Glej jih no, kako se tepejo! Pa taki majhni, lepi ptički!«

Ob terasi raste dvoje košatih jelk, na katerih visijo krmilnice za ptiče. Okoli podolgastega valja z raztopljenim sladkorjem se na rdečem podstavku prerivajo trije kolibriji. Rubinasto rdeči in smaragdni se svetijo kot dragulji. Brnijo kot čmrlji. Drug drugega kljuvajo in ne puste do sladkorja. Shirley se nasmehne. Zmeraj je nasmejana. Zadovoljna, srečna. Zakaj bi ne bila srečna? »Prinesi mi kopalke, pa brisačo!« reče Ross.

»Že zdaj? Ali ni še prehladno? Malo bi počakal, saj si komaj pojedel.«

»Ne, grem takoj. Greš z menoj?«

Seveda bo šla, čim ga bo oblekla. A plavat ne bo šla. Voda v jezeru je zanjo zmeraj premrzla. Sedela bo na pomolčku in čakala, da se Ross naplava. Potem mu bo šla naproti do peščine in mu bo podala palico. Lepo je doli ob jezercu. Majhno je, a njuno, privatno. Iz gozdiča, ki je tudi del njunega posestva s travnikom in staro, udobno preurejeno kmečko hišo, žubori potoček. Pod hišo, na dnu dolinice, se umiri v to jezerce, nad katerim se sklanjajo trepetlike. Kolikor jih je še ostalo po lanski gradbeni zagnanosti bobrov, ki so si ob iztoku iz jezera zgradili jez.

Shirley pomaga Rossu vstati in gre z njim v hišo, da mu pomaga pri oblačenju. Šivanje pusti na terasi. Šivanje, *quilt*. Prešita odeja. Izročilo rodov in žena vse od prvih priseljencev, pionirjev v Ameriki, žena, ki so nekoč delale odeje za družino iz ostankov starih oblačil, vreč, celo pletenih nogavic, razrezanih na pisane kose. Celi rodovi žena. Po naporih dneva so se ob večerih zbirale k skupnemu delu in vpletale svoje sanje o lepoti sveta v koristne kose posteljnine. Debele, tople odeje. Zdaj pa se ženske učijo te stare obrti za zabavo. Zbirajo se v krožkih in obiskujejo tečaje. Nekatere postanejo prave umetnice. *Quilte* razstavljajo in nekatere tudi prodajo za visoke cene. Vsaka odeja je drugačna, čeprav so se nekateri vzorci ustalili iz starih časov: zvezde, poročni prstani, rože in venci. Shirley ustvarja *quilte* po svoji fantaziji. Vsa hiša je opremljena z njimi. Seveda, ta hiša, na deželi. V moderni mestni hiši jih ne obeša in z njimi ne pregrinja ne postelj ne kavčev.

Shirley ne reže svojih kvadratov, trikotnikov in apliciranega cvetja iz starih cunj. Kose blaga nabavlja v trgovinah s tekstilom, večinoma v Montrealu, pa tudi na Floridi, kjer zimujeta. Njene rože, cvetje, ptiči in pokrajine so izrezani iz svile, žameta, bombaža. Shirley šiva in veze kar naprej. Navadila se je v teh zadnjih letih, odkar z Rossom ne hodita več nikamor. Šiva, šiva. Ob dolgih večerih v mestu, med poletnim bivanjem ob jezeru. Potem ko uredi Rossa, seveda. Sam si za vse na svetu ne bi mogel obuti nogavic in čevljev in si natakniti srajce. Mučita se po celo uro, vsako jutro, in Ross je zmeraj slabe volje. Seveda, kaj bi ne bil … Dnevi pa mu minevajo kar hitro. Preživlja jih največ ob računalniku. Sledi rasti in padcu svojih delnic in se veselo muza, ko vidi, kako se mu kopiči kapital. Tako mu minevajo dnevi na deželi in v mestu. Tudi večeri. Na koncerte in v gledališče ne hodita, ker Ross ne more sedeti na sedežih.

»Kaj pa sanjariš? Danes prvič vidiš, da se ptiči tepejo?«

Ross je že spet nasršen, ker je Shirley obstala pod krmilnicami. Potem počasi drobita po ozki potki proti jezeru. Ross otepa s palico, da je ves moker od rose. Shirley tudi. Mavrice v rosnih kapljicah se razblinjajo in ugašajo druga za drugo.

***

Skozi razvejano brajdo kukajo in trepetajo zaplatice dopoldanskega sonca. Grozdki so še majceni, jagodice kot zelene bucike.

»Jože, malo bi šla na njivo. Boš lahko sam?«

»Sam, kaj bi ne bil! Le pojdi, le, saj vem, da komaj čakaš.«

Smeh se mu zaleti in se sprevrže v siten kašelj.

»Le po zelniku bom malo oplela, pa kake tri krompirje okopala.«

»Pojdi že, preden pritisne vročina!«

»Ja. Naj ti prinesem kruha? Je še gorak. Vrček vina? Da ne boš lačen in žejen.«

»Ja, pa prinesi malo vina. Pa vode.«

Ivanka skoči v kuhinjo in natoči vrček vode. Vsakokrat, ko zavrti pipo, se ji zdi kot majhen čudež. Vse od otroških let pa do zdaj, ko so v vas napeljali vodovod, je hodila po vodo k studencu pod klancem. Prinašala jo je na glavi, v škafu.

Vina nalije v pollitrsko steklenico. Domačega vina, z Lisca, kjer žlahtne trte ne uspevajo. Kislo je, a kot nalašč za žejo.

»Na! Če bi kaj rad, pa pokliči! Boš lahko zavpil, da te bom slišala čez vrt?«

»Bom že, bom že, kar pojdi! Najbrž ne bom kaj dosti vpil.«

Hudomušno pomežikne, najprej Ivanki, potem pa še soncu na trti.

Ivanka pobere srpico in košaro.

»Bom kmalu nazaj, če prej ne, ko bo zvonilo poldne,« reče, ko že odhaja preko sadovnjaka.

Jože takoj natoči vina v debeli kozarec, ki ga je Ivanka postavila med vino in vrček z vodo. Popije požirek. Hladi. Okusa pa nima nobenega. Že več mesecev hrana in pijača Jožetu ne dišita več. Nasloni se nazaj in si popravi blazino za hrbtom. Tudi v blazinico pod nogo dregne. Kot da bi mu bilo potem kaj bolj udobno! Pod nogo. Desno. Leve nima več. Amputirali so mu jo že pred dvema letoma. Boli nič. Sicer pa je ves nabit z morfijem. Proti bolečinam gangrene, ki mu razžira že tudi stopalo na desni nogi? Proti raku, ki mu gloda pljuča? Kdo ve? O, saj mu ni nihče povedal, da gre za raka. Ivanka bi raje umrla, kot da bi mu povedala bridko resnico. A Jože ve, za kaj gre, saj zna brati … in brati med vrsticami, pisanimi ali izrečenimi. Vsak dan pride proti večeru zdravnik z injekcijo. Ne gre za kako zdravljenje, kaj bi se slepil! Gre le za lajšanje bolečin. Jože se namuzne: me imajo res za trapastega! A se moram delati, kot da nič ne vem. Zaradi Ivanke. Pa zaradi deklet. Saj ju ni doma. Le ob koncu tedna obe prihitita iz Ljubljane. Študirata. Na univerzi! Potem, ko je sam vse življenje garal na žagah, v gozdovih, na gradbiščih. Težak, z rokami otrdelimi kot hrastova skorja. Garač, vse življenje. No, saj to preljubo življenje ni bilo kaj dolgo. Šele čez nekaj mesecev bo star petdeset let. Prislužil pa si je invalidsko pokojnino, hvala Bogu! Z Ivanko kar rineta, posebno ker jima je domači zdravnik pomagal priti do dodatka, ki ga Ivanka dobiva kot prispevek k oskrbi bolnika. Bolnika? Jože se spet nasmehne, to pot z bridko ironijo. Za hip zapre oči in izključi odsvite zlatega poletnega dne.

Najprej kap. Komaj štirideset let mu je bilo. Kar na lepem, na žagi. Zdravniki so rekli, da se je popolnoma izgaral. Niso se mogli načuditi, kako shujšan, ves rebrast je bil, ko so ga premetavali tam po bolnišnici v Novem mestu. Štiridesetletnik, delavec, pa tako slaboten!

Ležal je več tednov. Doma, seveda. Kar na kavču v kuhinji, da je Ivanka lahko poslušala vsak njegov dih. Govoril je nerazločno, z velikim naporom. Počasi pa se mu je govor le popravil, najbrž zato, ker je Ivanka zmeraj drezala vanj in ga kaj spraševala. Čez nekaj mesecev je preko vrta že tudi lahko stopil do Gregčevih, na kak moški pogovor in cigareto.

Potem pa so se začele bolečine v nogi. Čedalje hujše, noga pa vsa modra. Čez nekaj mesecev se je začelo iz nje cediti, smrdeti. Še dolge mesece je spet poležaval v kuhinji na kavču, a nazadnje se je le vdal. Z rešilnim avtom so ga prepeljali v bolnišnico. Zdravniki so spet zmajevali z glavami. Jožetovih oči so se izogibali. Nazadnje pa so le povedali: gangrena. Če mu hočejo rešiti življenje, je treba nogo amputirati. Pa so jo. Jože je spet ležal na kavču v kuhinji. Vstajati ni mogel nič, včasih se je potegnil više na blazine s pomočjo jeklenega trikotnika, ki mu je visel nad vzglavjem. Ivanka mu je stregla noč in dan in mu pravila, kako bo, čim se rana zarase, dobil protezo in bo potem spet lahko hodil. Neumnica je mislila, da je ne vidi, kako hodi okoli štedilnika vsa solzna, in da ne ve, zakaj se zmeraj obrne proč od njega, ko mu kaj odgovarja.

Sčasoma pa so bolečine v levi nogi, ki je ni imel več, res prenehale. Počasi je že lahko sedel na postelji in čez nekaj mesecev mu je zdravnik, ki je bil zdaj že kar član družine, priskrbel – zastonj, preko zdravstvenega zavarovanja – invalidski voziček. Ko so mu prvič pomagali vanj in ga zapeljali na dvorišče pod brajdo, bi se bil Jože ob pogledu na prelepi svet in dobre ljudi skoraj razjokal. Pa se ni. Dosti je, da eden v družini zmeraj javka! Oh, ta Ivanka! Ta moja Ivanka …

Minevala so leta. Jože se je navadil na svoj mali svet. Od zgodnje pomladi, ko so se na trti komaj napenjali rožnati brstiči, pa vse do pozne jeseni, ko so z brajde odtrgali zadnji zreli grozd, je posedal na dvorišču. Kadar na trti še ni bilo listja ali pa kadar je že odpadlo, je preko sadovnjaka na bregu pod hišo videl vse do domače njive. Eno samo imajo, pa je Ivanka zmeraj tam. Njivo ima urejeno kot vrt: solate vseh vrst, pa rdeči korenček, prvi poletni krompir—kifeljček, zelje, tudi tisto modrikasto rdeče, pa grah, fižol in dolge vrste krompirja in koruze. Pridelek za vso zimo. Ivanka seje, sadi, okopava, pleve, zmeraj sama.

Bog bodi zahvaljen za mojo Ivanko! Kako sem hvaležen za dobro ženo, pametni hčeri, pa za kruh, ki nam zraste vsako leto! Pa za tole toplo sonce, ki mi zdajle ogreva odejico na desni nogi. Ja, desna noga zdaj tudi boli. Vem, kaj je z njo. In že od lanske zime je tudi v prsih vse narobe. Zdravnik pravi, da se mi maščujejo cigarete, ki sem jih kadil vse do pred nekaj meseci. Maščujejo, a kaj bi … Saj vem, zakaj zdaj morfij. Jože se presede, pravzaprav le pridvigne, za hip. Saj mu ni vroče, a vendar ga vse peče, kot da se

je blazina, na kateri sedi, vnela. Nalije si vode in dolije vina. Olajšanje. Po malem se mu zadremlje. Prevzele so ga kapljice cvička, pa sončna luč in toplota, ugodje poletnega jutra. Že napol v spanju naglas razmišlja.

»Kako mi je dobro! Tak udoben voziček, pa še vina, kolikor hočem, pa beli kruh, ki ga je spekla Ivanka, tako lepo diši, morda ga bom – – « A ga ne.

Sonce mu riše zelene vzorce po odeji, po debelem jopiču, po laseh, ki so še čisto črni.

Jože je lep človek.

***

Topla poletja in od sadov zemlje obogatene jeseni minevajo hitro. Zima pa … za bolnike in invalide je ni in ni konca. Kot grozeči mrtvaški prt pokriva vse, jezera, polja, mesta in vrtove.

A zdaj je pomlad, tudi dolga kanadska zima se je morala brundajoče umakniti in vdati božjim mlinom, ki meljejo počasi, a pravično. Maj je in iz omehčane zemlje izhlapeva preostanek zimske zmrzali. Ross in Shirley sta na vrtu. Ross se opira na palico. Negotov je, saj pozimi ni stopal po zemlji in peščenih potkah. A danes ni namrščen. Na vrtu je rad, posebno spomladi, ko s Shirley sadita novo cvetje in grmičje. Vsako pomlad se vozita od ene vrtnarije do druge in kupujeta redke, drage trajnice. Zemljo okoli in okoli hiše in široko gredo pod teraso jima prekoplje in pognoji človek iz bližnjega letoviškega mesteca, ki je mojster vseh del. Poleti jima kosi travo, prirezuje živo mejo, tudi streho popravi, če je treba, in kaj pobeli. Gredice so nasute visoko, ker hoče Ross tudi sam brskati po njih. To dela z vilicami in lopaticami, ki si jih je dal nasaditi na dolge ročaje. Za garažo ima tudi zelenjavni vrt. Vse poskuša, od artičok do jajčevca, od špinače do špargljev. Jeseni sta nasadila šest grmičev malin. Vse kaže, da so prestali zimo nepoškodovani, ker že odganjajo. Če bo le kaj zraslo, si misli Shirley. Skoraj vsako leto Rossu vso zelenjavo požro zajci in srne.

In čudno, Ross se na divjad nikoli ne jezi.

Štrk, štrk, škrip, škrip, drega v gredico, kjer so pravkar pokukale iz zemlje majcene koničke česna in šalotke.

»Shirleeeey!«

Ko ga najde, leži Ross na peščeni potki med gredami, ves umazan od zemlje. Obraz siv, modrikast.

»Kaj pa je, za božjo voljo?«

»Noga. Kolk. Kar spodneslo me je.«

»Boli?«

»Boli, boli, kaj pa misliš? Pokliči rešilni avto!«

»Oh, Ross. Daj, da ti pomagam vstati!«

»Rešilni! Takoj! Pusti me na miru!«

Najprej mala bolnišnica v bližnjem mestu. Zdravniki so se spogledovali. S takimi primeri v tem letoviškem kraju, polnem zdravih, mladih ljudi, nimajo opravka. Navadno se ukvarjajo z ljudmi, ki so se opekli na soncu, morda s kako sončarico. Ko jim je Shirley razložila vse o Rossovem artritisu, so ga z rešilnim takoj odpremili v Montreal, v moderno Judovsko splošno bolnišnico.

»Ross …« šepeče Shirley, čeprav ve, da ne bo dobila odgovora.

Ross je na kirurškem oddelku, v intenzivni oskrbi. Že dva dni ne govori. Še bolje. Ko je še govoril, so bile njegove misli polne prividov in halucinacij. Zdravniki so svetovali Shirley, naj pokliče otroke.

»Ross …«

Otroci so šli nekam po kavo in sendviče. Že tri dni se vrstijo ob očetovi postelji. Ross pa zdaj le še molči. Shirley ne čuti potrebe po jedi in pijači. Čeprav je popolnoma izmučena, se ne premakne od moževe postelje. Nič ni zaspana, le tiho čemi. »Tiste investicije v New Yorku – – « nenadoma spregovori Ross.

»Joj, Ross, si zbujen?« Shirley se vsa trese. Morda se ji je sanjalo, morda je pa le spala.

»Delnice … v New Yorku …« zahrope Ross.

»Nikar, nikar, miruj, ne vznemirjaj se!«

»Odrli te bodo za davke … morala jih boš …«

Ross se strese, vzdihne in okameni.

Shirley pozvoni medicinski sestri.

Rossa ni več.

»Ne jokajte, kaj je pa imel od življenja?« trdo pribije zdravnik, ki je prišel, čim ga je poklicala medicinska sestra.

Rossu se je sesul desni kolk. Infekcija mu je dokončno razžrla ostanek kosti v sklepu in proteza je ostala brez opore in izpadla. Artritis mu je že trideset let razžiral kosti in sklepe. Rane, prevezovanja, vse to je vsak dan opravljala Shirley. Vse ena sama infekcija. Skoraj vsako leto kaka operacija. Doslej je vse prebolel. A tokrat se mu je zastrupitev razlezla po vsem telesu. Dokončno.

»Ali bi hoteli, da vam mož v hudih bolečinah preživlja ostanek življenja v invalidskem vozičku? Bodite pametni! Saj je bil vendar star! Koliko, ste rekli? Oseminsedemdeset?« tolče dalje kirurg. Shirley je tako zbita in presunjena, da se ji grobe zdravnikove besede zadirajo le v podzavest.

Zavest pa ji deluje kot ubogljivo napeta struna.

Treba bo poklicati pogrebni zavod. In kaj je bilo tisto o New Yorku, o delnicah? Bog se usmili, do zadnje ure je skrbel za denar – – –

Shirley se skloni in pobere *quilt,* ki ga je šivala vse te dni ob Rossovi smrtni postelji. Zloži ga v torbo.

Smrt.

Pri vratih se drug ob drugega zadevajo vsi trije otroci, ki so jih preko intercoma poklicali iz restavracije v pritličju. Pridrveli so kar s papirnatimi skodelicami kave v rokah.

»Kaj je, kaj mu je?« se prerivajo k postelji. Ross je še tam, niso ga še odnesli. Oči ima napol odprte, lasje mu pokrivajo polovico sivobelega čela. In ves je čudno zravnan. Bolečin in krčev ni več.

»Umrl je, umrl …« zašepeče Shirley.

Fanta se spogledata, hči Sara pa se sesede v oguljeni naslanjač ob postelji. Matere ne objame nihče.

Potem Ed oddrsa mimo mrtvega očeta proti nočni omarici.

»Denar, mama, gotovo ima kako gotovino! Si pogledala?«

»Kaj?«

»Moramo takoj izprazniti, če ne bodo pobrale strežnice!«

Shirley sliši le napol. Sedi, čemi, čaka na uslužbence pogrebnega zavoda. Ed in Don brskata po omarici, praznita očetovo denarnico. Potem Rossu nekako v zadregi odpneta zapestno uro. Rollex. Sara ne reče nič. Joka nihče, tudi Shirley ne. Vsa je otrpla.

Zunaj tone v večer pomladni dan. Z javorov pred bolnišnico se osipajo zlatozelena semena na parkirane avtomobile. Skozi zaprta okna bolniške sobe se je prebilo nekaj pramenov medle sončne svetlobe. Eden od njih se je razlomil v steklu kozarca z vodo. Na Rossovo vzglavje je kanila majcena mavrica.

***

Injekcije že cele tedne ne prijemajo več.

Jože se niti ne zdrzne, kadar mu zdravnikova igla spet predre izsušeno kožo nekje na roki ali na nogi.

Proti večeru gre. Vsak čas bo milo majsko sonce zašlo za Bačkenco. Ivanka in zdravnik sedita pri kuhinjski mizi in od časa do časa srkneta kavo. Ivanka ve, kaj se spodobi, če je v hiši obisk, bodisi prijatelja ali zdravnika. Še piškote je razvrstila na krožnik.

»Lejte ga, reveža … Dajte mu še kaj, dajte, napravite čudež, gospod doktor!«

Zdravnik zmaje z glavo, žalosten v svoji nemoči.

»Oh, ko bi le še kaj pomagalo!«

Pa ve, da Ivanka ne pričakuje čudeža.

»Ne bo več vstal …« zahlipa izmučena žena.

»Bog vam bo pomagal, boste videli. Jože pa bo rešen vsega hudega.«

»Oh, nikar, gospod doktor!«

Zdaj nič več ne šepetata. Jože že tri dni ne odgovarja na vprašanje, ne vidi in ne sliši nič več.

Bolnik na kavču se nenadoma premakne. Obrne se proti oknu in zahrope.

Enkrat samkrat.

»Jezus, Marija!« zavpije Ivanka.

Zdravnik se skloni nad Jožeta.

»Zelo mi je žal, Ivanka.«

Stopi do skrušene žene in ji položi na ramo mirno, tolažečo roko.

»Pomirite se, pomislite, česa vsega je rešen!«

Ivanka se počasi vzravna.

»Pokličite Gregčevko, gospod doktor, pa Malnarco. Da ga bosta preoblekli. Oh, ne zamerite, Bog se usmili!«

»Naj telefoniram Jelki in Marici?«

»Ne še, ne še … moji revici … sirotici … bom jaz …«

Ivanka stopi do moževe postelje. Skozi kuhinjsko okno sije odsvit večerne zarje. Jožetov obraz je ves umit v njegovi svetlobi, kot da sije v milosti božji. Sinoči je bil previden, hvala Bogu!

»Nekoga bo treba poslati v farovž. Da bodo zvonili. Pa na občino prijavit … Hvala Bogu, Jože je imel vse pripravljeno. Dovolj bo denarja za zvonjenje, za krsto, za pogreb, za pevce.«

Ivanka se ozre po kuhinji. Žalovala bo kasneje, vse življenje. Zdaj pa je zadovoljna, da so kuhinjska tla poribana, ker bodo vsak čas prišle sosede. Potem pa še polno ljudi, vso noč, dve noči.

»Jože, Jože …«

Še nekaj minut ga ima zase. Jožeta. Moža. Le še nekaj minut. Na mizici ob kavču stoji tisti debeli Jožetov kozarec. Skozi Ivankine solze se mu rob blešči v nebeški mavrici.

Iz knjige Irme Ožbalt *Mavrice.* Spremna beseda **France Pibernik**

Janez Kajzer

Krik sredi *mojega mesta*

Hotel sem planiti v tole zgodbo kot iz oblaka: tamle sredi trgovskega centra stopata drug ob drugem Mihaela in Mihael, prava podoba dolgotrajne zakonske skladnosti. Prizor pa je varljiv, da bolj ne bi mogel biti: za podobo, ki se ponuja očem, se izvija en sam pretresljiv krik; in kot da ne bi ta zadostoval, ju njuno vsakodnevno na videz mirno popotovanje vodi k še hujšemu kriku. A ne bo šlo! Bralcu bo treba pojasniti, kdo sta protagonista zgodbe, v kakšnem položaju sta, zakaj sta se znašla v trgovskem centru in kakšne zgodovinske nujnosti so omogočile njegov nastanek; in posledično povzročile tudi oba silovita krika, ki se še vedno izvijata iz grl onemelih zakoncev.

Z obrobja mesta se zdaj preselimo v njegov historični center. Sredi zgodnjega dopoldneva na vsakem koraku srečujemo gruče in gručice tujih turistov, strnjenih okrog njihovih vodnikov, ki jim v angleščini, italijanščini ali v nemščini žlobudrajo o mestnih znamenitostih. Skrbno sledijo vodnikovemu prstu, ki kaže na muzo, sedečo nad pesnikovim kipom, zatem drsi po rdečkasti fasadi mogočne frančiškanske cerkve ali pa se steguje proti kopiji slovitega Robbovega vodnjaka. Iz tujega besedišča, ki nas kdaj pa kdaj oplazi, zazvenijo domači priimki, kot so Prešeren, Primičeva Julija, Plečnik, Cankar, Hribar. Kamere japonskih turistov si prizadevajo vsrkati mogočne zeleno modre zmaje na mostu enakega imena. Medtem ko lokalni turistični vodnik dviguje barvit dežnik, da ga njegove ovčice ne bi zgrešile, pa le-te zaverovano strmijo v slikovita baročna in secesijska pročelja mestnih hiš in skušajo za njimi uzreti življenje nekdanjih premožnih meščanov: skupaj z njimi odpirajo visoka okna, izza katerih uhaja notranja zatohlost; skupaj z njimi stopajo na tesne starodavne uličice in zlivajo nanje posode, polne nočnih tekočin; s cekarji odhajajo na bližnji živilski trg; se pražnje oblečeni stekajo v stolno cerkev, da bi si pridobili odpustke za svoje grešno življenje … Vse to se dogaja na sorazmerno majhnem prostoru, komaj streljaj širokem in prav toliko dolgem. Vsi ti turisti opazujejo mestno življenje le tam okrog pesnikovega spomenika, na nabrežjih Ljubljanice, pred starodavnim mestnim magistratom. Nihče, prav nihče ne zaide korak naprej, na primer na Poljane, ne na Resljevo cesto ne za Bežigrad ne v Šiško ne na Vič in ne na Dolenjsko cesto. Turistični vodniki se delajo, kot da je mogoče videti pravo podobo živega mesta le na tem majhnem prostoru, pri tem pa skrbno zamolčijo, da gre le za njegove zadnje izdihljaje, medtem ko se je življenje meščanov že zdavnaj razlilo daleč na vse strani, tudi tja, kjer so še včeraj kraljevali travniki in neprehodna močvirja. Celo meščani, ki so iz kakršnihkoli vzrokov ohranili svoje bivališče v strogem centru ali v njegovem zaledju, preživljajo bistvene dele dneva na teh novih mestnih obrobjih: tam so pogosto v službi, tam nakupujejo, se rekreirajo in se zabavajo.

Če bi vsa ta krdelca radovednih tujcev popeljali na enega teh obronkov, ki so ga novodobni meščani poimenovali *Betece,* bi tam ugledali velik napis: TO JE MOJE MESTO. Da je to res mesto, dokazujejo tisoči parkiranih avtomobilov pa množice meščanov, ki potiskajo nakupovalne vozičke po neskončnosti najrazličnejših trgovin. Tudi to mesto ima že svojo dokaj nenavadno zgodovino. Zraslo je na nekdanjih travnikih in njivah. Za začetek so tam uredili letališko vzletno oziroma pristajalno stezo. Ne, ne, nobenega asfalta, letala so preprosto pristajala na travniku, in preden so se ustavila, so grdo poskakovala po krtinah. To pa so bila le majhna letala, z največ desetimi potniki. Ko se je pod Karavankami zableščalo novo, pravo letališče, je bila travnata steza pozabljena. Na nekdanjo atrakcijo spominja le ime Letališke ceste.

So pa tam, čisto po tihem, brez bobnanja, zrasle dolge hale, v katerih so uredili mogočna carinska skladišča. Ljubljana je bilo prvo veliko mesto za zahodno mejo, od koder se je začelo v Jugoslavijo valiti vse več tujega blaga. Vse to blago je bilo treba skrbno pregledati, ga ocariniti in odposlati naprej v namembne kraje. A komaj je mesto skladiščnih hal zraslo, že so ga zaradi novih družbenih razmer začeli opuščati. Hale pa so začele zavzemati trgovine, najprej skromne, potem večje, nazadnje blagovnice in veličastni trgovski centri. Mnoge betonske hale so izkopali s temelji vred, da bi na njih sezidali vabljive trgovine velikanke. Nad vsem je zrasla v nebo segajoča poslovna stavba, v bližini v mračno črnost odet nebotičniški hotel, zraven razsežno moderno kopališče z mnogimi bazeni, tobogani in z vsem, kar sodi zraven, vmes moderni multikino, kjer hkrati vrtijo filme v desetero dvoranah; včerajšnje travnike so polili z asfaltom, na njem pa je vzniknilo tako zaželeno urbano življenje.

*

Sredi te urbanosti smo. Nenadoma sem ju zagledal, oba protagonista naše zgodbe: Mihaela in Mihaelo! Čeprav ju nisem videl že leta, sta bila oba že na prvi pogled prepoznavna: nadvse skrbno oblečena, ona s svežo, urejeno frizuro in z zvedavim, malce preiskujočim pogledom; on pokončen kot vedno, čvrst, zadržan. Ona rahlo oprta na ročaj nakupovalnega vozička, ki ga je komaj zaznavno potiskala pred seboj; on s korakom zaostanka, z očmi, ki so mu nemirno švigale po razstavljenem blagu na prodajnih policah. Njun voziček je bil skoraj prazen, očitno sta šele prišla. Zdelo se je, da se jima nikamor ne mudi. Za nameravani nakup sta si preprosto vzela čas. Nama z ženo pa se je, kot vedno, mudilo, najin voziček je bil že poln; zlasti mene je nakupovanje že dodobra utrudilo in sem že nekaj časa pogledoval tja čez blagajniške pulte. Še zadnjič sem sam pri sebi preverjal, ali je nabrano vse, kar je bilo načrtovano: tri limone – v vozičku so, ducat jogurtov, od teh trije kefirji – tu so, četrt kile rženega kruha, ne predragega – notri je, zavoj toaletnega papirja – tu je, tri role papirnatih brisač – vse tri so v vozičku … Tisti hip smo se ujeli s pogledi. Da moramo skupaj na kavo, je menila Mihaela. Mihael se je zagonetno smehljal. Ugovarjal sem, češ da sta šele na začetku nakupovanja. Da bosta prekinila, je pojasnila Mihaela, časa imata zadosti. Dobimo se za blagajnami!

*

Nekaj minut pozneje smo sedeli v enem od neštetih lokalov, ki napolnjujejo širna preddverja orjaških prehrambnih in vsakovrstnih drugih blagovnic. Lokal se je imenoval Café Corsini kot je izkazoval bleščeč napis. Medtem ko smo čakali, je Mihaela razložila, da je prav tu mogoče dobiti trenutno najokusnejšo kavo. A da se to kar naprej spreminja, zdaj je boljša tu, zdaj tam. Človek mora biti ves čas na preži. Po napornem nakupovanju, vsaj mene vselej dokaj zdela, se je prileglo usesti se in sprožiti noge.

Med mizami in prehodi v druge trgovine so bile razvrščene orjaške posode iz žgane gline. V njih so se bohotila štiri, pet metrov visoka eksotična drevesa: kakor v kakšnem zelenem parku, in to sredi turobne zime! Nasproti se je ponujal pogledu privlačen napis: *Occitane, Provansa* – in od tamkaj, se je zdelo, se je razlezel gost vonj po sredozemski sivki. Na drugi strani je blestel lepopisno oblikovan napis: *Intimissimi*. Za velikimi stekli je bilo slutiti morje modnih oblačil. Pogled v perspektivi je bil malce zabrisan, pomirjujoč. Poleg je vznemirjal drug napis: *Swarowsky*. Ne spominjam se več, kakšen nakit so razkazovali pod njim, a se je nekako dopolnjeval z vso to sproščenostjo, ki mi je dovoljevala mirno obsedeti. Izza krošenj dreves v loncih, ki so uspevala brez sonca, brez rose in brez naravnega dežja, so se prebijale velikanske rdeče črke prehrambnega velikana, katerega stranke smo še pravkar bili. Bile so tako velike, da besede nisem mogel zaobjeti z enim samim pogledom. Vsaka črka zase si je s svojo nasilno rdečo barvo prizadevala, da bi me osvojila. A mi je pogled že hitel za razsvetljenimi fotografijami velikankami, pričvrščenimi nekje visoko nad nami; od tamkaj so nam pošiljale razločne signale: Vidiš našo barvitost? Ti je všeč naša belina? Si že videl tako razkošje?

Kako mi je prijalo sedeti! Medtem ko smo čakali natakarico, je Mihaela brez premora žvrgolela, Mihael pa je ves čas molčal, le včasih se je nasmehnil, kot da pritrjuje Mihaelinemu pripovedovanju.

Da se zadnje čase vsakokrat ustavita prav tu: kava, s katero jima postrežejo, je ravno prav močna, ne preveč in ne premalo, in ima posebno aromo. Navadno naročita kapučino, včasih makjato; oba imata poln okus. Rada posedita pod temi drevesi, kje pa bi si pozimi lahko privoščila takšno razkošje! Po nakupih se usedeta sem, navadno prav za to mizo, nič ne govorita, le opazujeta mimoidoče nakupovalce, ki s polnimi vozički hitijo k svojim avtomobilom. Nekoč, v prvih letih pokoja, sta še srečala kakšnega znanca ali znanko, zdaj se to skoraj ne zgodi več. Zdi se, da je njuna generacija obtičala za domačimi zidovi. Tam buljijo v televizorje. Sesajo prah. Postiljajo. Pospravljajo predale. Perejo. Sušijo. Likajo. Pleskajo. Špricajo wd-40 v zarjavele ključavnice. Štihajo vrtičke. Oskrbujejo grobove. Onadva pa imata raje tole: počasen sprehod skozi neskončnost trgovin; kupita le tisto, kar rabita, a rada vidita, kaj vse je na voljo; rada primerjata cene.

*

Poslej je pogovor potekal bodisi v četvero, bodisi po dvojicah: med mojo ženo in Mihaelo, med mano in Mihaelom. Namesto uradnih imen, ki sta ju imela zapisani v rojstnih listih, sva z ženo Mihaeli rekla kar Mihela, njen mož pa jo je ljubkovalno nagovarjal celo z Elči, Mihaelu

pa smo vsi preprosto rekli Miha. Iz vsega tega prepletenega govorjenja, ki sem ga obdržal v spominu, sem po poznejšem razmisleku razbral, da ju je upokojitev, ne glede na to, da sta si jo želela, presenetila. Miha je bil strojni inženir, a se ne spomnim, da bi kdaj poprej spregovoril o svoji stroki. Povzpel se je do pomočnika direktorja manjše tovarnice. Danes bi bil na tistem mestu poslovnež z zavidljivimi dohodki, v takratni enakosti pa je dobival le poldrugo plačo svoje tajnice. Ko je prestopil v pokoj, so bili že novi, poosamosvojitveni časi. Statusa upokojenca ni pojmoval kot dokončnega slovesa od svoje stroke. Načrtoval je, da bi ostal zunanji svetovalec; da bi sodeloval pri razvijanju novih izdelkov; ali pa bi iskal možnosti plasmaja naših izdelkov v tujini, s čimer je že imel nekaj izkušenj; koristilo bi mu tudi njegovo nagnjenje do učenja tujih jezikov. A se je izkazalo, da so bili novi, mlajši vodje tovarne iz drugačnega testa. En, dva, tri so mu pokazali, da je opravil in da ne rabijo ne njegovega znanja ne njegovih izkušenj. Razumljivo, da ni hotel biti nikomur v nadlego. Ko se je oziral naokrog, kaj bi lahko počel, pa je sprevidel, da nima nobene izbire. Balinanje, ki ga sicer radi gojijo upokojenci, ga ni zanimalo. Tudi kartanje ne. Vabili so ga sicer medse v neko elitno družbo, ki so jo sestavljali predvsem inženirji, profesorji in drugi elitniki, in bi se že skoraj odzval, ko je bolj po naključju kot ne zvedel, da bi moral plačevati zajetno mesečno članarino. Tako se je vstopu v elito odrekel. Prav rad bi pohajal po gorah, kar si je vedno želel, a njegova Elči ni bila ravno navdušena za takšne napore, sam pa tudi ni imel prijateljev ali znancev, ki bi imeli podobne želje. Oziral se je, ali ni kje kakšen krožek, kakšno interesno združenje ali kakršnakoli reč, kjer bi lahko kolikor toliko koristno ubijal svoj čas. A ni naletel na nič takega.

Njegova Elči, že kot ženska nekoliko bolj nagnjena k praktičnosti in hkrati racionalka po značaju, pa ni razmišljala o svoji nadaljnji karieri v okviru stroke, ki ji je pripadala (industrijska psihologija), in še celo ne, da bi si z njo izboljševala svoj ekonomski položaj, ampak se je nasprotno takoj vrgla v neprofitno dejavnost. Na lokalni ravni se je nemudoma znašla pri nekem dobrodelnem društvu, in tako je poslej svoje znanje in svojo marljivost podarjala skrbi za ljudi v stiski. Za svoje vsakodnevno prizadevanje je dobivala samo pohvalo, sčasoma pa tudi te skoraj da ne. Vendar jo je novo delo veselilo in napolnjevalo, in tako je kar vztrajala. Nekega dne pa je po naključju ugotovila, da nekateri vodilni dobrodelniki, njeni šefi, nadvse spretno in hkrati prikrito skrbijo bolj za svoj blagor kot za blagor ubogih; takrat se ji je vse skupaj malce uprlo. Ko pa jo je neposredni šef dobrodelne organizacije, kot bi pozabil, da vse, kar dela, dela iz čiste dobre volje in zastonj, poskušal pokarati, češ da bi lahko v svoje delo vložila več naporov, je potegnila črto, se mirno in za vselej poslovila in ni več prestopila tistega praga. Imela je še srečo, saj je nedolgo zatem izbruhnil javen škandal, ime njenega šefa pa se je pojavilo v kriminalnih rubrikah časopisov.

Toda čas je treba nekako napolniti. Ne moreta se preprosto usesti in čakati, da se jima izteče življenje. Nekateri se rešujejo tako, da nenehno glancajo svoje domove. Nekateri se zaposlijo s pretirano skrbjo za vsako potezo svojega neposrednega potomstva in seveda za vnuke; in črpajo iz neizčrpnega sefa najrazličnejših dobrohotnih nasvetov. Onadva pa ne bi bila rada nadležna, pa tudi odvisna ne bi bila rada. Tako sta se spontano, ne da bi se o tem pogovarjala ali sploh razmišljala, znašla v prostranstvih blagovnic in trgovin. Sem zaideta praktično vsak delovnik. Tu prebijeta vse dopoldneve, pogosto pa tu tudi kosita in se napotita domov šele v popoldanskih urah. Razumljivo je, da tu opravita vse potrebne nakupe, a to se zgodi tako rekoč mimogrede. Na prvi pogled se zdi takšno sprehajanje med izložbami in policami monotono in ubijajoče, a je vse prej kot to. Prodajni izdelki niso ves čas enaki, ampak jih nenehoma menjujejo. Spreminjajo se tudi cene in popusti in najrazličnejše vabe, s katerimi skušajo trgovci ujeti svoje stranke. Imata poglobljen vpogled v tisočero najrazličnejših izdelkov. Vesta, kje imajo najbolj sveže ribe, in kje najbolj postane; vesta, kje se dobi najcenejši, a hkrati dober kruh; podrobno vesta, kje in kdaj bodo vzniknile brezplačne pokušnje prehrambnih izdelkov; vesta za neštete, ne ravno goljufije, ampak prej za drobne trike trgovcev, ki znajo, izraženo v svetopisemskem jeziku, spreminjati vodo v vino. In tako brez konca. Zlasti Mihaelu je na teh neskončnih sprehodih večkrat prišlo na misel, kako bi novo znanje unovčil. Saj ni treba, da bi kupce ravno obveščal o drobnih prevarah ali pa o tako imenovanih akcijskih cenah, pri katerih gre pogosto za podražitve in ne za pocenitve, kot so oglašane, toda kupci bi gotovo prisluhnili, če bi lahko dobili informacije o tem, kaj vse jim je na voljo, in čemu tisto služi; in kaj se splača kupiti. Vse to mu je spočelo misel o redni publikaciji, ki bi na primer izhajala vsak mesec in bi dajala kupcem množico koristnih obvestil. Njegov inženirski poklic ga je navajal k urejenosti, k natančnosti, k medsebojnemu primerjanju. Domišljal si je, da ima kar nekaj občutka za lepo, moderno oblikovanje, s čimer je imel v življenju precej opravka. Ko pa se je začel ozirati naokrog po morebitnem izdajatelju takšne publikacije, je ugotovil, da ne bi bilo pravega zanimanja. Morda je tudi res, da bi za kaj takšnega moral pripadati drugačnemu profesionalnemu profilu. Po drugi strani pa je naletel na množico periodičnih listov, ki so vsaj do neke mere stregli tudi njegovi zamisli, a so pokali od površnosti in spogledovanja s kar najbolj cenenim okusom. Tako je sčasoma nehal fantazirati, kot se je izrazil, in se zadovoljil s sprehodi med policami kot s svojstveno obliko osebne telesne in duševne sprostitve.

Oba sta poudarila, da se v tem *mojem mestu* počutita dobro. Če bi jima pohajanje po trgovinah kdaj presedlo, bi imela možnost iti v kino (doslej sicer še nista šla) ali

pa bi šla okušat radosti vodnega kraljestva (doslej ga še nista preskusila) ali pa bi šla pogledat nekakšno komedijsko gledališče, ki menda tudi deluje na tem območju (doslej sicer še nista videla nobene njegove predstave, a sta razmišljala o tej možnosti).

Ko sem pozneje, ko nismo več sedeli za isto mizo, in drugje, kjer nisem bil več tako pod vtisom njune pripovedi in njunih presoj, razmišljal o njiju in njunem upokojenskem življenju, sem jima, nekoliko z nasmehom sicer, dal prav. Iz danosti, kakršna se jima je ponujala, sta vzela, kar je pač bilo mogoče. To ponujeno sta uresničevala na območju, ki je še v času njunih staršev sestajalo iz travnikov in njiv, in ki so ga pozneje sestavljala neskončno monotona skladišča, pravkar pa je dozorelo v novo, celo atraktivno trgovsko in zabavno urbano središče. Toda v vsem, kar sta mi vsak sam zase in oba skupaj nadrobila, sem vendarle zaslišal krik, če že ne krik, pa vsaj krikec: Tale urbana inovacija nama sicer zadošča, ko nama ni na voljo nič drugega, ampak še bolj bi nama ustrezalo kaj drugega. Ne veva, kaj! Nobene ideje nimava! Pa tudi noben drug je nima!

*

Z ženo sva v Mihaelinem in Mihaelovem *mojem mestu* redka gosta, in tudi hitra: prideva in že odideva. Nikoli nisva razpravljala o tem, toda nekako veva, da onadva še vedno brodita po tem modnem urbanem območju, ki kot vzhajajoče testo teži na vse strani: kvišku, v globine in na vse strani neba; z medijskimi sporočili, z najrazličnejšimi karticami, akcijami, s popusti in z najraznovrstnejšimi trnki in pastmi nas iz dneva v dan bolj vleče v svojo lepljivo maso.

*

Nekega dne sva se z ženo nenadoma odločila, da se povzpneva na Šmarno goro. Tisti, ki je bil kdaj gor, ve, da to ni nič posebnega: tri četrt ure zložne hoje, večidel senčne. Višinska razlika je tolikšna, da se ravno prav zadihaš in ti potem prija na vrhu posedeti v senci mogočnih lip, srebati slavni šmarnogorski lipov čaj in se zazirati v bližnje in oddaljene ljubljanske soseske.

Prav to sva počela tisti dan in hkrati opazovala redke goste, ki so tako kot midva zašli tja gor. Nenadoma sva prepoznala znano skladno dvodelno silhueto: Mihaelo in Mihaela. Bila sta opremljena z nordijskimi palicami, nekoliko bolj športno opravljena in dodobra zadihana. Ko sta naju zagledala, so se jima zaiskrile oči. Očitno sta pokazala, kako vesela sta našega snidenja.

Ko sta si odpela palice, se udobno namestila v senci in si oddahnila od vzpona, sem ju povprašal: Kaj pa *Betece*, še vedno redno zahajata tja?

Sploh ne zahajava tja, je nekako mrko pojasnil Mihael. Mihaela pa je živahno prikimala. Zatem sta nekaj časa molčala in zdelo se je, kot da ju je moje vprašanje razžalostilo, če že ne razžalilo.

Nisem hotel biti nasilen z novimi vprašanji in sem obmolknil tudi sam. A sem takoj uganil, da se jima je pripetilo nekaj hudega, kar ju še vedno preganja. Če bosta hotela, bosta povedala sama, če ne, tudi prav. Čez nekaj časa, po popitem čaju in potem, ko smo, že zaradi vljudnosti, družno izgovorili nekaj besednih mašil, pa sta nama začela razodevati globlje vzroke, ki so ju pregnali iz poprej skoraj obožavanega trgovskega raja. Ne morem več reči, kdo od njiju je začel pripovedovati, toda ko sta začela, sploh nista znala nehati. Nista segala drug drugemu v besedo. Toda stavek, ki ga je povedal eden, je nato skladno dokončal drugi. Govorila sta zagnano, nekako žalostno, z vso resnobo, ne da bi se enkrat samkrat zasmejala.

Poudarila sta, da sta se na tisto trgovinsko območje zatekala predvsem zato, ker sta se tam počutila varnejša kot kjerkoli drugje. Nikoli nista na primer opazila, da bi se okrog njunega parkiranega avtomobila smukal kdo nepoklican. Tam ni bilo nobenih klošarjev, ki bi te z nasilno zgovornostjo skušali prisiliti, da se jim oddolžiš s kakšnim evrom. Nobenega narkomana, ki bi ti molil pod nos lažen zdravniški recept kot dokaz, da mora pri tej priči v lekarno po življenjsko usodno zdravilo, nima pa denarja zanj. Celo nobene beračice ali berača, ki bi kleče na kakšni cunji upravičeno ali neupravičeno opozarjala na svoj beden položaj in ti tako vzbujala slabo vest. Na vsem tem območju ni bilo niti nobene policijske uniforme, ki bi ti zrla pod noge, ali morda nepravilno prečkaš ulico. Pa saj ni bilo niti nobenega semaforja in tako sploh nisi mogel kršiti prometnih predpisov. Prodajalci so ti kdaj sami od sebe ponudili svojo pomoč, a so hkrati takoj odnehali, če si jim le s kretnjo nakazal, da njihove pomoči ne potrebuješ. Seveda sta bila kljub temu pozorna na morebitne zmikavte, a v vseh letih nista imela opraviti z njimi. Tudi se ne spomnita, da bi ju zunaj prodajnih prostorov sploh kdo kdaj ogovoril. Glede na to, da sta tam preživela res veliko časa, tisoče in tisoče ur, če bi seštela vse skupaj, bi se prav lahko zgodilo, da bi bila kdaj priča kakšni tatvini, da bi videla koga bežati z ukradenimi predmeti ali da bi videla kakšnega varnostnika, ki bi se spustil v silovit tek za kom. V vsem tem času nista nikoli slišala nobenega alarma in sploh nobenega vznemirjenja. Vsa ta dejstva so bila bistveni del razlogov, zakaj sta se sploh mudila tam. Počutila pa sta se tem dejstvom ustrezno: sproščeno, brezskrbno, kot bi bila doma. Bolj brezskrbna ne bi mogla biti niti v toplicah ne na morski plaži in ne na križarjenju po Sredozemlju. Počutila sta se, kako bi se izrazila, no, če se smeta izraziti nekoliko nekonvencionalno – kot razposajena kozlička na pašniku.

Vsa ta idila je trajala do tistega dne, ko se jima je pripetila nesreča. Če bi bila vedela, da bosta tisti dogodek pozneje označila kot nesrečo, bi se mu na daleč izognila. Tako pa sta mu neusmiljeno rinila naproti.

Kako je že bilo natančno? Sploh še nista prispela v

svoje trgovske rajske poljane, ko je Mihael, ki je praviloma vozil avto, opazil, da vozi ne ravno z zadnjimi kapljami bencina, ampak z zadnjimi litri. Ker je to zaznal tik pred bencinsko črpalko, je zapeljal vanjo in dotočil gorivo. Nato je vrgel pogled na šipe in ocenil, da bi jih bilo pametno očistiti, ko je že tu. Segel je po čistilni napravi in jih začel čistiti. Tedaj se mu je nekdo približal. Mihael, zavzet s čiščenjem vetrobranskega stekla, je mislil, da gre za črpalkarja, no, za študenta, ki na črpalki postori, kar je treba, tudi pomije šipe, za to pa pričakuje napitnino. Naj se sliši **še tako neumno, napol jih je že po**čistil, torej se mu je zasmililo tistih nekaj evrov, ki bi se jih spodobilo dati za napitnino. (V njem se je pač oglasila gorenjska kri, je pripomnil samokritično.) Zato je še krepkeje stisnil ročko čistilne naprave in se naredil, kot da prišleca sploh ne vidi. Domnevni črpalkar, ki pa ni bil uniformiran, kot študentje, ki to delo opravljajo le začasno, navadno niso, pa si je očitno premislil. Namesto da bi ogovoril Mihaela, kakor je bilo videti, da se pripravlja, je zdrsnil mimo njega, kot da je bil prav to njegov namen. No, to je bilo vse. Mihael si je rekel, da se je v svoji oceni pač zmotil. Stopil je k blagajni poravnat račun. Ko pa je že bil tam, se je odločil, da bo kupil še čistilno sredstvo za čiščenje šip.

Mihaela je ves ta čas sedela na sovoznikovem sedežu. Opazila je tistega možakarja in tudi njej se je zdelo, da jima želi nekaj sporočiti. Pa tudi ona je pozneje ocenila, da se je bržkone zmotila. Ko pa se je Mihael zadrževal pred blagajno, je opazila, da je tisti možakar vrgel na njun avto še pogled ali dva, nato pa se naredil, kot da se tam mudi čisto po naključju.

*

Ko se je Mihael vrnil, je najprej odprl pokrov motorja, da bi kupljeno čistilno sredstvo nalil v ustrezno posodo. Medtem ko ga je vlival, pa se mu je tisti možakar ponovno približal in ga ogovoril izza hrbta. Ko je Mihael zaslišal prišlečevo italijansko govorico, ga je najprej spreletela prijetna misel, da bo lahko svoje pridobljeno znanje italijanščine vsaj za hipec preskusil v pogovoru z izvirnim govorcem. Treba je pojasniti, da sta oba zakonca svoje neskončno razpolaganje s časom razen za obiske *mojega mesta* izrabljala tudi za obiskovanje tečajev italijanščine in da je bilo za njima že pet opravljenih zapovrstnih tečajev. Za učenje sta se odločila nekoliko zaradi občutka pomanjkanja znanja tujih jezikov, še bolj pa zato, da bi si kravžljala možgane, kakor sta se izrazila. Splošno znano je, da si s takšnim početjem ohraniš bistrino in vedrino duha v pozna leta.

Možakar, ki je ogovoril Mihaela, je bil presenečen, ko se mu je le-ta odzval v njegovi materinščini, saj je očitno pričakoval, da si bo moral pomagati bolj z rokami kot pa z jezikom. Smejalo se mu je torej, ko je Mihaelu prostodušno sporočil, da sta on in njegov prijatelj, ki je tamle zadaj pri avtu, vidite, tamle, trgovca z oblačili. V vašem mestu, v Ljubljani, sva razstavljala na sejmu oblačil. Nekaj teh oblačil nama je ostalo in vama jih ponuja za majhen denar. Ali jih ne bi pogledala?

Ko je tujec omenil sejem oblačil, mu je Mihael v mislih pokimal. Razločno se mu je zdelo, da je o tem sejmu nekaj bral. Mnogo pozneje se je po ponovnem brskanju po možganih zavedel, da si je samo domišljal, da je kaj prebral. V resnici ni prebral ničesar. Prvi trenutek je pomislil, da je treba povabilo zavrniti. Nobenih oblačil ne potrebuje, je rekel tujcu.

Kakršenkoli nenačrtovan nakup je samo nepotreben strošek, je pomislil sam pri sebi. Kaj pa gospa? se je tujec ozrl proti Mihaeli, skriti za dvignjenim pokrovom motorja.

Mihaela ju v resnici ni mogla videti, ker pa je imela vrata zaprta, tudi ni mogla razumeti, o čem govorita. Če bi ju razumela, je zatrjevala pozneje, bi se vsekakor strinjala z Mihaelom, da ju nakup ne zanima. Vse nakupe načrtujeta in jih doma prediskutirata, preden se odločita za nje. Seveda pa tam notri v avtu ni mogla slutiti, da poteka pogovor v italijanščini. In ni mogla vedeti, kako bi se sama odzvala, če bi to vedela. Vsaj nekoliko poskusiti italijanščino v živo, bi zagotovo zamikalo tudi njo.

*

Mihael je zaprl pokrov motorja in je svoji ženi, ki je za vetrobranskim steklom zvedavo pogledovala v tujca in vanj, rekel, naj za hip izstopi, da si nekaj ogledata. Naslednji trenutek sta jima italijanska trgovčiča že razkazovala svoje blago, ki sta ga jemala iz razsežnega prtljažnika. Uslužno sta razložila, da se jima zdi nespametno blago spet voziti nazaj in da bi bilo v obojestransko korist, če se ga znebita kar tu. Mihaelu sta pokazala temno obleko, primerno za večerne priložnosti. Bila je kot iz škatlice in je tudi res bila v elegantni škatli. Poudarila sta, da gre za izdelek ene najelitnejših oblačilnih tvrdk. Obleka je imela kot nalašč prav Mihaelovo številko. Iz izkušnje je vedel, da mu je sploh ni treba pomeriti. Zatem sta vlekla iz prtljažnika usnjene jakne; nemudoma je zadišalo po pravem usnju. Tujec je Mihaela spodbujal, naj si eno pomeri, ta pa se je upiral, češ da ne more pomerjati oblek kar tule na črpalki. Zatem ga je spodbudila še Mihaela in Mihael se je uklonil. Mihaela je zatrjevala, da mu je jakna kot ulita, nikjer ne bi mogel najti primernejše. Tujca, očitno rojena trgovca, sta navrgla, da jo prodata za sto evrov. To res ni velik denar, mu je po slovensko rekla Mihaela. Torej se je Mihael vdal. V nekaj minutah sta ju trgovca prepričala, malo z medeno italijanščino malo z vrsto smehljajev, da morata nujno kupiti tisto večerno moško obleko, pet usnjenih jaken: dve ženski in tri moške, petero krasnih srajc in zraven še prav toliko zares elegantnih kravat. Slednje jima podarita, sta zatrjevala trgovca. Dar se je zdel velikodušen, pri čemer je Mihael povsem spregledal dejstvo, da so minila že leta, odkar si je zadnjikrat zavezal kakšno kravato.

Trgovca sta na hitro seštela cene, povedala, da znaša znesek šeststo evrov, vrednost pa je vsaj dvakratna. Vsekakor, sta obljubila, bosta navrgla še elegantne športne hlače za Mihaelo, ki jima jih sploh ne bosta zaračunala. In tudi usnjen pas zanje, seveda.

Nastala pa je zadrega, ko se je izkazalo, da ima Mihael v torbici le dvesto evrov, Mihaela, ki ni rada nosila denarja s seboj, pa celo samo petdeset. Mihael je predlagal, da pač kupita le toliko, kolikor imata gotovine. Tedaj pa je zgovornejši od obeh trgovcev predlagal, naj preostalo gotovino dvigne na avtomatu. Kakor je pri nas, tako je gotovo tudi pri vas, cari amici! Mihaelu je bilo nekoliko odveč vzeti pot pod noge in poiskati najbližji avtomat, a je sprevidel, da take priložnosti morda ne bo več. Mihaela pa je počakala pri obeh trgovcih in prizadevno vadila na tečajih pridobljeno italijanščino.

Avtomat je bil nekaj sto metrov stran, ne prav daleč, a vendar toliko oddaljen, da Mihael ni več mogel videti ne obeh Italijanov in ne svoje žene. Za hip ga je celo zaskrbelo in se je vprašal, ali je bilo varno pustiti Mihaelo s tujcema. Ko pa je pomislil na Mihaelin racionalni značaj, na to, kako je znala z ljudmi, se je zavedel, da je njegova skrb odveč. Ona se že ne bi dala pretentati. Končno pa: če bi imela tujca še tako slabe namene, bi ji lahko sunila kvečjemu tistih petdeset evrov! A je seveda o teh namenih razmišljal zgolj teoretično, saj sta bila videti to, za kar sta se izdajala, njuna zgodba o razstavljanju na sejmu pa se je zdela povsem prepričljiva.

Deset minut pozneje se je vrnil z denarjem. Tujca sta ga profesionalno preštela. Izbrano blago sta nemudoma preložila v njun prtljažnik. Še nekaj vljudnostnih besed in že sta z nasmehom odbrzela.

Ko sta ostala sama, se je Mihaelu nehote izvilo: Je bila pa vsa ta stvar le malo čudna!

Mihaela pa mu je odgovorila: No, ni čudna. Seveda pa se morava zavedati, da nisva dobila nobenega računa. Če bi se izkazalo, da je z jaknami ali s srajcami ali z obleko karkoli narobe, ne moreva uveljavljati nobene garancije. Čez čas pa še: Ampak saj gre že na prvi pogled za odlične izdelke, pri teh zagotovo ne bo napak. Otipala sem vsak kos posebej, vse je videti čvrsto, nič zaležano.

*

Z bencinske črpalke sta se zatem odpeljala v svoje bližnje *moje mesto*, kamor sta bila pravzaprav namenjena. Napetost, ki ju je navdala med tem nenavadnim nakupom, ju je popustila šele na *njunem* parkirišču. Mihaela je celo popadla radovednost in prešernost hkrati. Odprl je prtljažnik, da bi se še enkrat prepričal o pravkaršnjem nakupu. Ko je zagledal celo grmado zavojev in škatel, se mu je izvil krik: Tole pa ni bilo slabo! Proti svoji navadi si je oblekel eno izmed jaken in se z njo kot kakšen maneken postavil pred Mihaelo. Kar obdržal jo bom, je rekel, saj je zunaj precej mraz. Mihaela pa: Seveda, imej jo oblečeno. Res je elegantna!

Nato sta skozi vrtljiva vrata vstopila na svoje znano območje, da si nakupita, kar sta se že doma namenila. Počasi, lenobno, tako kot vselej, sta se sprehodila najprej po prehrambni samopostrežbi. Nato sta obotavljaje se krožila po neskončnih notranjih hodnikih, se ustavljala pred izložbenimi okni in ogledovala razstavljene izdelke, katerih asortiment so spreminjali tako rekoč dnevno. Tu in tam je kakšen razstavni izdelek Mihaelo zvabil v notranjost trgovine, Mihael pa jo je navadno počakal pred vhodom v trgovino. Nekoliko opiraje se na nakupovalni voziček je opazoval množico kupcev, ki se je valila mimo njega. Že po tem, kako so bili oblečeni, bi lahko sklepal o njihovem izobrazbenem in premoženjskem statusu. Mnogi so prišli po nakupih v trenirkah. Neverjetno, koliko ostarelih moških je potiskalo pred sabo svoje mogočne domovine. Nadvse zanimivo je bilo opazovati starejše zakonce, ki so se tudi po svoji zunanjosti in celo po potezah sčasoma povsem uskladili in se stopili v eno.

Zatem sta z Mihaelo nadaljevala svoje vsakdanje popotovanje. Nakupljene stvari sta odpeljala v avto, ker pa je bila ura zgodnja, sta se vrnila, da bi si ogledala še nekatere trgovine. Tako sta storila večkrat, brez nakupovalnega vozička sta se počutila svobodnejša, bolj sproščena.

Obstala sta pred trgovino, ki so jo očitno pravkar nanovo odpirali. Dva delavca sta na visokih lestvah nameščala ogromen bleščeč napis AVVERAMENTO. Zvenelo jima je znano, a sta morala vseeno nekoliko pomisliti, da sta razbrala pravi pomen napisa: Uresničenje. Trgovina je bila očitno italijanska. Njeni lastniki so z naslovom gotovo merili na uresničenje želja kupcev. Duhovito, sta se nasmehnila. Nekoliko sta se namrdnila, češ ali mora biti napis v tujščini. A sta lastnikom hkrati odpuščala, češ morebiti gre za blagovno znamko, ki je pač ne morejo sloveniti.

Res je, trgovino so pravkar odpirali. Police so šele nalagali z najrazličnejšimi oblačilnimi izdelki. Delavci v kombinezonih so odnašali še zadnje ostanke embalaže. Nekaj čistilk je s cunjami odpravljalo sledove prahu na prodajnih pultih. Hkrati pa se je trgovina že polnila s prvimi radovednimi obiskovalci, s takšnimi, kakršna sta bila tudi onadva.

Ko sta zavila mimo stojal z obešenimi usnjenimi jaknami, je Mihaela pokazala nanje, češ da jo prav zanima, koliko stanejo. Prav hitro je našla jakno, ki je bila tako po velikosti kot po videzu na las podobna tej, ki sta jo pravkar kupila za Mihaela. Pogledala je na listek s ceno: 480 evrov. Poglej to ceno, je pokazala Mihaelu. Italijanska trgovčiča, ki sta jima jo prodala, nista lagala. Res sta jima jo prodala pod ceno. Mihaela je razprla jakno, da bi poiskala našitek z blagovno znamko. Na našitku je bilo z lepopisnimi črkami izpisano: *Avveramento.*

No, imela je prav, ime trgovine je bilo pravzaprav ime blagovne znamke. Slišalo se je kar lepo, zvočno, bilo pa je tudi vsebinsko nekako skladno slovesno.

Eden izmed prodajalcev, ki je opazil, kako zavzeta si ogledujeta jakno, ju je vprašal, ali jima lahko s čim pomaga. Ne, samo ogledujeva si, sta se zahvalila za prijazno ponudbo. In se napotila naprej po sosednjih oddelkih. Nova trgovina ima vselej poseben mik, čar novega pač; drugačni izdelki, drugačna razporeditev, novo osebje z drugačnim pristopom do kupcev. Po kakšne pol ure razgledovanja, ko sta prijela v roke na desetine najrazličnejših oblačil, predvsem Mihaela, medtem ko se je Mihael dostojanstveno in po moško držal bolj ob strani, sta se odločila, da bo razgledovanja dovolj in bo čas, da se odpeljeta domov. Napotila sta se proti izhodu, vmes za hip še postala ob tem ali onem razstavljenem izdelku, dokler nista prispela do vrtljivih vrat. Tam pa se jima je približal prodajalec in ju vprašal, ali nista ničesar kupila. Ne, mu je v imenu obeh odgovoril Mihael, danes ne, pa saj bo še priložnost. Prodajalec ju je opozoril, da se trgovina razteza tudi v nadstropje, kamor vodijo tekoče stopnice. Mihael se je ozrl proti omenjenim stopnicam in se zahvalil: Hvala za opozorilo. Za danes bo dovolj, nadstropje pa si bova ogledala drugič. Toda zdelo se je, da ju prodajalec nikakor noče izpustiti. Razumela sta, da ju je ocenil kot zanimiva kupca in bi bilo nespametno, če bi ju pustil oditi brez nakupa. Res je, da so trgovino šele pravkar odprli, toda tržiti je treba začeti že prvi dan, prvo uro, prvo minuto.

Ob prodajalcu sta se znašla še dva druga prodajalca, zdaj so vsi trije nekako buljili vanju, nekaj blebetali in se trudili, da bi ju zadržali. Tolikšna skrb za kupca se jima je zdela že nekoliko pretirana, zato se je Mihael kar se da galantno še enkrat zahvalil: Hvala! Hvala! Vsekakor si bova drugič vzela čas in si ogledala tudi nadstropje.

Ta hip pa sta za seboj zaslišala nov glas. Izkazalo se je, da je pripadal uniformirani osebi, očitno policistu. In bilo je tudi očitno, da so ju prodajalci zadrževali zgolj zato, ker so že nestrpno čakali prihod policaja. Zastrigla sta z ušesi: kaj pa je zdaj to? Policist se je postavil pred Mihaela in ga v kar se da uradnem tonu prosil, če si sleče jakno. No, seveda lahko, je odvrnil Mihael in si jo slekel. V tistem trenutku je že nekoliko zaslutil, da se je (da sta se) znašel (znašla) v nekakšni nespodobni zagati. Prodajalca sta obrnila jakno narobe, tako da sta izpostavila njeno podlogo, na kateri se je zableščala blagovna znamka, ki sta jo tudi Mihael in Mihaela zdaj na njegovi jakni zagledala prvikrat: *Avveramento*. Vse je bilo v trenutku jasno. Mihaela so osumili, da si je oblekel sorazmerno drag oblačilni predmet in hotel oditi, ne da bi ga plačal. Torej je takoj razložil, da jakne ni vzel v tej trgovini, ampak jo je kupil drugje.

Naj pokaže račun, je rekel policist.

Nisem je kupil danes, se je zlagal Mihael. Računov pa razumljivo ne nosim s seboj.

Tako so nekaj časa molče bolščali drug v drugega.

Zatem je policist prosil, naj mu Mihael pokaže osebno izkaznico.

Mihael mu je takoj ustregel, a hkrati menil, da pa je to že pretirano. Kaj takega se mu ni pripetilo še nikoli. Mihaela je, vsa zardela, samo onemoglo stala ob strani.

Policist si je prepisal podatke iz njegove osebne, se nato umaknil za pult in po mobiju nekam telefoniral. Potem se je vrnil in Mihaelu odločno rekel: Takole! Pametneje bo, če takoj priznate, sicer se bo neprijetno zapletlo. Saj me razumete?

Mihael je bil odločen: Ne razume, kaj naj bi priznal. Jakna je bila kupljena drugje, pošteno plačana in pika. Naj jih prodajalci preštejejo in videli bodo, da jim nobena ne manjka.

Policist je z očmi vprašal prodajalce.

Ti so nekoliko zavili z očmi, češ kako naj zdaj sredi te otvoritvene zmede kaj ugotavljamo.

Tedaj je policistu zazvonil mobi. Pozorno in vidno zravnan je poslušal, dvakrat rekel ja, ja, nato pa Mihaelu odločno velel: Prosim vas, da stopite v skladišče. Vaši ženi ni treba, toda lahko gre z vami. Nekoliko bo treba počakati, toda v četrt ure bo vse urejeno. Tako bo najbolje za vse. Saj ne boste delali sitnosti?

Počakala bova, je obljubil Mihael.

*

V improviziranem skladiščnem prostoru tik za pulti so jima ponudili stola. Policist in prodajalci so se umaknili v kot in zdaj pa zdaj izmenjali kakšno besedo. Policist je večkrat nestrpno pogledal na uro. Minute so se vlekle neznansko dolgo. Mihael in Mihaela sta poparjena sedela in molčala. Le Mihaeline oči so nekajkrat izpisale dolg zavit vprašaj.

Po kakšnih dvajsetih minutah je vstopil civilist, se pozdravil s policistom, nato pa se je Mihaelu in Mihaeli predstavil kot kriminalistični inšpektor. Razločno jima je povedal svoje ime in priimek, iz listnice je potegnil službeno izkaznico in jima jo pokazal. V nasprotju s prodajalci in policistom jima je ponudil roko. Nato je pomignil policistu in prodajalcem, naj zapustijo prostor.

Po trenutku premolka je rekel, da jima bo čisto naravnost povedal, da nista v zavidljivi situaciji. Usnjenih oblačil znamke *Avveramento* doslej sploh niso prodajali v Ljubljani. Od danes zjutraj pa jih prodajajo edinole v trgovini, v kateri se nahajajo. Izkazalo se je, da ima Mihael na sebi jakno prav te znamke, ne more pa se izkazati s plačanim računom zanjo. Zadeva je precej jasna, ali ne? Nerodna zadeva, posebno ko gre za starejšega gospoda. On sam je pripravljen verjeti, da se je Mihaelu to primerilo prvikrat. No, saj je človeško, zaželel si je lepe jakne in je poskusil. Saj pravijo, da poskusiti ni greh, se je inšpektor skušal pošaliti. Takole se bomo zmenili, je rekel. Gospod bo jakno vrnil trgovini in, če bo tako sam presodil, se opravičil prodajalcem. Vsi skupaj bomo razumeli, da je prišlo do pomote in bomo pozabili na vse skupaj. Se strinjate?

Ne, je rekel Mihael, ki je tisti hip ugotovil, da se iz zagatne situacije ne bo izvlekel tako zlahka. Odločil se je, da inšpektorju razodene vso resnico o nakupu in tudi dejstvo, da sta oba z ženo tujcema, ki sta jima prodala blago, verjela. Zdaj se mu zdi seveda neverjetno, da sta bila tako lahkoverna, kakor sicer nikoli nista, toda zgodilo se je pač. Inšpektorju je razložil, da je bil nakup opravljen pred nekaj urami in da imata preostale nakupljene izdelke še vedno v prtljažniku avtomobila.

Inšpektor je vprašal, ali se spomnita registracijske številke avtomobila? Ne!

Pa se vsaj spomnita, ali je bila registracija tuja? Ne, nista je pogledala.

Kakšne barve pa je bil avto? Mihaela je menila, da je bil zeleno moder, Mihaelu se je zdel bolj sivkast.

Ali lahko opišeta oba moža, ki sta se izdajala za trgovca? Komajda, stara sta bila tam okrog trideset let, leto manj ali več. S poslovnim videzom. Brez kakršnihkoli posebnih znamenj.

Pa njuna italijanščina, lahko kaj rečeta o tem? Govorila sta tekoče, spretno, o sami ravni jezika zares težko soditi, kljub petim tečajem. Vsekakor nista opazila kakšnega narečnega naglasa.

Ali lahko rečeta, koliko blaga sta imela moža še v avtu? Takole na oko: trikrat, štirikrat toliko, kot sta ga prodala njima.

Inšpektor se je za hip odstranil, da bi spet telefoniral. Nato so skupaj s policistom stopili na parkirišče, da bi se obe uradni osebi prepričali o vsebini njunega prtljažnika. Spremljal jih je tudi vodja prodajnega oddelka. Ta je hitro ugotovil, da je vse blago njihove znamke, *Avveramento*.

Inšpektor je odločil, da si blago do razjasnitve vzame novoodprta trgovina, saj je očitno, da je njeno. Mihael je nasprotoval, češ da sta blago plačala in da bosta na izgubi. Res je, da nimata računa in da je nakup na bencinski črpalki nekoliko neobičajen, toda ni prepovedan. Inšpektor je menil, da bosta svoje pravice lahko uveljavljala na sodišču, če se bosta tako odločila. Tožbo bosta lahko vložila proti neznanima osebama. Iz izkušnje lahko reče, da bosta osebi najbrž tudi ostali neznani.

Ko so se vrnili v trgovino, jih je tam že čakal direktor blagovnice, ki je medtem uspel odkriti, da pogrešajo dva tovora blaga, nameščena v velike škatle iz močnega kartona in dodatno zaščitena z močno polivinilno folijo, posamezna škatla da je približno meter dolga, 80 centimetrov široka in pol metra globoka. Obe škatli sta bržkone izginili izpred enega od treh tovornjakov, s katerih so navsezgodaj zjutraj raztovarjali prispelo blago. Obstoj izginulega tovora je inšpektorju dokazoval s spiskom celotnega tovora, ki so ga sestavili v tovarni iz okolice Milana.

Da sta prosta, je rekel inšpektor Mihaelu in Mihaeli. In se nekako opravičil, češ da mu je žal, da sta bila ogoljufana za svoj denar. V primeru, da se bosta odločila za tožbo, bosta seveda potrebovala uradne podatke. Vsekakor jima bo na voljo uradni zapisnik, če ga bosta želela. Če pa bi nepridiprava odkrili, ju bo o tem takoj obvestil.

Nekaj dni zatem je res telefoniral. Niso ju odkrili, našli pa so zapuščen avto, v katerem je bil še del ukradenega blaga, kar potrjuje Mihaelovo in Mihaelino pripoved. Kje so ga našli? Na eni izmed bencinskih postaj seveda. Takrat jima ni rekel, toda policija je nemudoma dobila nalog, naj bo pozorna na dogajanje na bencinskih postajah. Očitno se je v bližini tatinskega avtomobila znašel uniformirani policist. Lopova sta presodila, da je najbolje, če pri priči izgineta. Kdo ve, kje sta poniknila! Morda sta imela še drug avto. Morda sploh nista bila Italijana. Vsekakor sta izginila za vedno. Gotovo pa ju bodo prijeli ob enem njunih naslednjih podvigov. A je le majhna verjetnost, da bi pritisnjena ob zid takrat priznala tudi zdajšnjo tatvino in goljufijo.

*

Nista vložila tožbe, sta mi razložila Mihaela in Mihael, čeprav izgubljeni denar zanju ne predstavlja zanemarljive vsote. Vsak dan se spomnita na neljubi dogodek in sama sebi ne moreta verjeti, da sta nasedla, ko nista nikoli prej. Po temeljitem razmisleku menita, da ju je preslepila italijanščina oziroma nenadna možnost pogovarjati se z izvirnima govorcema v tem njima sicer ljubem jeziku ter skleniti na videz dober posel. Odločila sta se, da ne bosta krivila italijanščine, bosta pa poslej v odnosu do izvirnih govorcev italijanščine previdnejša. Sklenila sta, kakor se morda sliši čudaško, da ne bosta več prestopila trgovine *Avveramento*, naj v njej uživajo drugi kupci. Sklenila sta tudi, naj se sliši še tako čudaško, da ne bosta več prestopila praga znamenitega rastočega trgovskega območja, naj sta se poprej v njem počutila še tako domače in sproščeno. Za tisto malo nakupov, ki jih potrebujeta, so na voljo druge in bližnje trgovine, za sprostitev in dobro počutje pa poslej raje pohajata po zelenem mestnem okolju in po obmestnih gričih: po Golovcu, po Rožniku ali po Katarini in seveda po Šmarni gori, kakor na primer zdajle. Namesto da bi zrla v modni blesk najrazličnejših vabljivih predmetov, od katerih večine sploh ne rabita, zreta v naravni blesk trav in v sinjo modrino neba, ki ju zlasti tu, na vrhu Šmarne gore, v senci pod mogočno lipo, boža čisto od blizu.

Umolknila sta. Sredi tistega molka sem zaznal zamolkel krik: zdelo se je, kot da prihaja iz mogočne skale pod cerkvenim stolpom, ali se trga iz prepadnih strmin same gore, ali pa gre, kar je najverjetneje, za grom, ki ga je povzročila nevidna strela nad hitro se zbirajočimi oblaki.

John Steinbeck

Izmišljija

Ameriški nobelovec judovskega rodu John Steinbeck (1902–1968) v romanu Kratka vlada Pipina Četrtega, *iz katerega je ta odlomek, obravnava politična vprašanja, le da se tokrat osredini na Francijo, ki jo je dobro poznal, saj je s svojo družino nekaj časa živel v Parizu. Ob tkanju pripovedi ne skopari s pretiravanjem in pripadajočim fantazijskim impulzom, zaradi česar pa zgodba ni nič manj verjetna. Postavljena je v čas francoskega brezvladja, ko so vsi napori za sestavo vlade zaradi strankarskih zdrah že vnaprej obsojeni na propad. Na tej mrtvi točki demokracije se veljakom rojalistične stranke ponudi priložnost ponovne vzpostavitve monarhije. Po dolgem razpravljanju, katera dinastija je najplemenitejšega rodu in najprimernejša, da iz nje izberejo francoskega kralja, vladarsko žezlo izročijo Pipinu Heristalu-Arnulfskemu, dobrodušnemu ljubiteljskemu astronomu in daljnemu potomcu Karla Velikega.* Kratka vlada Pipina Četrtega *ni samo duhovita satira na večne strankarske spore in padanje francoskih vlad. Ob razkrivanju licemerstva in moralne dvoličnosti politikov je predvsem pripoved o človeku, ki se raje odreče visokemu družbenemu položaju kot svoji integriteti, ki bi jo ogrozil s spreneverjanjem in z ignoriranjem resničnega stanja. Pipin namreč razblinja in zavrača obstoječe vzorce in vrednostne predstave ter v svojih težnjah k človečnosti in plemenitosti postavlja resnico nad politično moč.*

Danica Čerče

Ko je gospod Héristal jezno zaloputnil z železnimi vrati in odvihral do postajališča za taksije na Gabrielovi aveniji, je bila *madame,* čeprav je na zunaj hladno in neprizadeto slavila zmago, globoko v sebi pretresena in negotova — in v takšnih trenutkih je imela navado obiskati svojo staro prijateljico, sestro Hijacinto, v njenem samostanu nedaleč od Porte de Vincennes — v veliki, nizki, lepo urejeni stavbi, od koder se je že odpiral pogled na Vincennski gozd. *Madame* se je preoblekla, vzela torbico in črno nakupovalno vrečo ter odšla na podzemno železnico.

S sestro Hijacinto sta bili prijateljici še iz otroštva, tudi v šolo sta hodili skupaj. Suzanne Lescault je bila svoje dni prikupen deklič s tankim, zvonkim glasom in naravnim darom za ples, tako da je bila na šolskih igrah in prireditvah vedno glavna. Bilo je neizogibno, da se je od gozdnega škrata počasi povzpela do vilinske kraljice in Pierrette, ženske različice burkeža Pierrota, pozneje pa tri leta zapored igrala *Devico Ivano* v neizmerno zadovoljstvo njene avtorice, matere prednice. In Marie, ki ni znala ne peti ne plesati, ni bila na svojo nadarjeno prijateljico prav nič ljubosumna, marveč jo je goreče občudovala; zdelo se ji je, da je s tem nekako soudeležena pri njenih uspehih.

Če bi življenje teklo naprej po normalnih tirih, bi se Suzanne poročila in bi svojo nadarjenost in bujno razcvetelo postavo izročila pozabi. Pa so na dan pricurljale novice o nečednih poslih Lyonske posojilnice in je njen oče, ki je v tej ustanovi uradoval, naredil samomor, tako da se je Suzanne znašla sama z bolehno materjo, pritlikavim bratom, ki je komaj dobro sédel v šolske klopi, in z neizogibno dolžnostjo, da se sama pretolče skozi hude čase. Šele takrat so puhlice o tem, da bi se morala odločiti za igralsko kariero, o čemer je poprej tolikokrat slišala, začele za Suzanne dobivati pravi pomen, toliko več pa so pomenile njeni materi.

V Comédie Française, francoskem narodnem gledališču, niso imeli ne takrat ne v bližnji prihodnosti nika-

kršnih potreb po novih igralkah in so si samo zapisali njeno ime, in medtem ko je Suzanne čakala na njihov klic, si je našla službo v slovitem kabaretu Folies Bergère. Tu so nemudoma prepoznali in s pridom izkoristili vrednost njenega glasu, njene dražestnosti in visokega, brezhibnega oprsja. Glede na kronično bolehnost njene matere in glede na njenega brata, večnega študenta, ki se je nazadnje še smrtno ponesrečil z motornim kolesom, bi bilo iz gmotnih razlogov vsekakor hudo nespametno, če bi Suzanne tvegala, da bi stalno in dobro plačano delovno mesto izgubila na račun višje, zato pa nič kaj gotove umetnosti.

Vrsto let je Suzanne krasila odrske deske Folies Bergère, in to ne le v vrsti skupaj z drugimi ljubkimi, polnagimi revijskimi dekleti, pač pa tudi v samostojnih govornih, pevskih in plesnih vlogah. Medtem ji je mati po dvajsetletnem bolehanju, polnem zapletov in nenehnega pritoževanja, brez slehernega bolezenskega znaka umrla. Dotlej je Suzanne postala ne le prava pravcata odrska igralka, pač pa tudi baletna mojstrica.

Bila pa je tudi že močno utrujena. Še vedno je imela jedre prsi, zato pa je zdaj imela ploske noge. Tako kot zvečine vse Francozinje je imela za sabo razmeroma krepostno življenje. V resnici so drugače poučeni mladi Američani nemalo razočarani, ko ugotovijo, da so Francozi moralno ljudstvo — če jih seveda sodimo po merilih ameriških podeželskih klubov.

Suzanne si je želela odpočiti utrujene noge. Odrekla se je svetu, o katerem je morda vedela že kar malo preveč, in po končanem noviciatu stopila med redovnice in postala sestra Hijacinta v kontemplativnem redu, ki je od svojih pripadnic zahteval veliko sedenja.

Sestra Hijacinta je v svoji redovniški vlogi izžarevala tolikšen mir in pobožnost, da je postala pravi biser svojega reda, zaradi svojega poznavanja in poprejšnjega življenja pa je bila do mlajših sester vedno strpna in pripravljena pomagati, če so te zabredle v težave.

Vsa ta leta obojega življenja je Suzanne ostala v stiku s svojo nekdanjo sošolko Marie. Celo v presledkih med obiski sta si o vsem na dolgo in široko dopisovali, druga drugi tarnali in si izmenjavali recepte. Marie je svojo nadarjeno in zdaj tudi svetniško prijateljico še vedno nadvse oboževala. Zato je bilo povsem naravno, da se je v zadevi s fotografskim aparatom obrnila nanjo.

V lično pospravljeni in udobni samostanski sobi za obiske v bližini Vincennesa je Marie Suzanne potožila: »Ne vem, kaj naj naredim, nisem več dovolj pametna. Saj zvečine je *m'sieur* hudo uvideven, da bolj ne bi mogel biti, toda kadar gre za te njegove preklemane zvezde, postane razsipen, kakor da bi denar na cesti pobiral.«

Sestra Hijacinta se ji je nasmehnila. »Zakaj pa mu pameti kar s palico ne vbiješ v glavo?« jo je veselo vprašala.

»Kako prosim? Aja, ti samo briješ norce iz mene. Ampak verjemi mi, stvar je resna. Auxerrska sodarna —«

»Čakaj no malo, Marie: hrana, je je dovolj, da imaš kaj postaviti na mizo? Najemnina, ste jo že poravnali? Elektrika, so vam jo mar odklopili?«

»Gre za princip, za to, čigava bo obveljala tudi v prihodnje,« je odvrnila Marie nekoliko trdo.

»Draga prijateljica,« je rekla redovnica, »ali si prišla k meni po nasvet, ali si se prišla pritoževat?«

»Ja no, po nasvet vendar. Jaz se že ne pritožujem.«

»Seveda se ne,« jo je pomirila sestra Hijacinta, potem pa rahločutno nadaljevala: »Vendar poznam nič koliko ljudi, ki pridejo spraševat za nasvet, a jih je le malo takšnih, ki nasvet res hočejo slišati, nobenega pa, ki bi se nasveta držal. No, ampak tebi bom vseeno postregla z nasvetom.«

»Prosim, prosim,« je rekla Marie zadržano.

»V svojem poklicnem življenju sem imela stike z mnogimi moškimi. Zato si menda lahko dovolim, da o njih izrečem nekaj splošnih ugotovitev. Predvsem so moški podobni otrokom, včasih že kar razvajenim otrokom.«

»No, glede tega ti dam pa čisto prav.«

»Tisti, ki čisto zares odrastejo, Marie, pa niso za nobeno rabo, ker so moški bodisi otroci bodisi stari — vmesnih ni. Vendar je v njihovi otročji nerazumnosti in neodgovornosti včasih nekaj velikega. Pa ne me narobe razumeti: dobro vem, da smo ženske večinoma inteligentnejše. Samo ženske tudi odrastemo, ženske se spoprijemamo z življenjsko resničnostjo — in ženske tudi redkokdaj dosežemo veličino. Ena redkih reči, ki jih pogrešam v svojem zdajšnjem stanu, je ravno odsotnost moških nesmislov. Ti vse skupaj vsaj nekoliko popestrijo,« je rekla sestra Hijacinta.

»Pipin je res odkril komet,« je priznala Marie. »In dobil pohvalo z Akademije. Ampak tole z novim fotoaparatom — to pa presega vsako mero.«

»Še enkrat te vprašam — ali si res želiš, da ti svetujem?«

»Seveda si.«

»Potem pa mu predlagaj, naj si aparat kupi — še več, vztrajaj pri tem, da si ga kupi.«

»Ampak jaz sem mu že povedala svoje. Saj me ne bo več jemal resno.«

»Kvečjemu nasprotno,« ji je razložila sestra Hijacinta. »Če mu boš svetovala, naj se spusti v stroške, celo velike stroške, ni dvakrat reči, da ne bo začel pomišljati, preden bo kaj zapravil. Mogoče bo potem vendarle prisiljen pogledati resničnim dejstvom v oči, ne pa da se bo zgolj vkopaval na nasprotnem bregu. Moški so kaj čudna bitja.«

»Prinesla sem ti nekaj robčkov,« je rekla Marie.

»Joj, kako lepo, Marie, ti pa s svojimi rokami res znaš delati čudeže. Le kako vidiš vesti pri tako drobcenem vzorcu?«

»Oči sem imela zmeraj dobre,« je rekla Marie.

Ko se je *madame* vrnila v vilo na Marignyjevi aveniji št. 1, je tam našla dvojna salonska vrata odprta in za njimi zagledala svojega moža, ki se je z drobnim, svetlečim se orodjem sklanjal nad teleskopom.

»Malo sem premišljala,« je rekla. »Zdi se mi, da bi morali tisti aparat vendarle kupiti.«

»A?« je zinil on.

»No kaj, to bi lahko pomenilo, da vas bodo izvolili v Akademijo.«

»Zelo ste prijazni,« je rekel njen mož. »Ampak tudi sam sem stvar premislil. Prednost morajo imeti res nujne stvari. Ne, se bom že znašel s tem, kar imam.«

»Pa če vas rotim, da ga kupite.«

»Ne,« je odrezal.

»Potem vam pa velevam.«

»Draga moja, samo nikar kakšne pomote v zvezi s tem, kdo je gospodar v tej hiši. Da si ne bo na lepem žena nataknila hlač, tako kot pri Američanih.«

»Oprostite mi,« je dejala Marie.

»Malenkost, *madame*. Zdaj pa se moram pripraviti za nocoj. Meteorski dež še kar traja, draga moja. Zvezde se požvižgajo na naše težave in težavice.«

V zgornjem nadstropju je zaropotalo nekaj kovinskega. Gospod Héristal se je zaskrbljeno ozrl kvišku. »Nisem vedel, da je Clotilde doma.«

»To bo tista bakrena miza v veži,« je rekla *madame*. »Kar naprej se zaletava v Clotilde. Moram jo prestaviti kam drugam.«

»Nikar je ne puščajte na teraso, Marie,« je rekel. »Lahko bi se vanjo zaletel še moj teleskop.«

Clotilde je lenobno prikolovratila po stopnicah navzdol v obleki, ki je bila nekoliko pretesna za njene rastoče centimetre. Z ramen ji je mlahavo viselo mrkogledo krzno, ki se je krvoločno zagrizlo v lastni rep.

»Greš kam ven, ljubica?« je vprašala *madame*.

»Pač, *maman*. Poskusno snemanje imam.«

»Pa ne že spet!«

»Moram se pač držati tega, kar reče režiser,« je rekla Clotilde.

Ko se je hči pridrsala skozi dvojna vrata in se rahlo spotaknila ob prag, se je *m'sieur* zaščitniško postavil pred svoj teleskop.

»Torej imaš režiserja?« je vprašal.

»Zdaj ravno izbirajo igralce za vloge v romanu *Razcapana princeska*. Film govori o osiroteli deklici, ki —«

»Ki naposled ugotovi, da je princesa. To je ameriški roman.«

»Ste ga mar brali?«

»Ne, nisem, dragica, ga pa poznam.«

»Kako pa veste, da je ameriški?«

»Prvič zato, ker se Američani najbrž že kar pretirano zanimajo za princese, drugič pa zato, ker so čisto zaljubljeni v pravljico o Pepelki.«

»Pepelki?«

»Le preberi si jo, dragica,« je rekel.

»Princa bo igral Gregory Peck.«

»Seveda, kdo pa drug,« je rekel *m'sieur*. »No, če bi bil to francoski roman, bi princeska nazadnje ugotovila, da … Previdno, ljubica, nikar ne hodi preblizu teleskopa. Sem ga že umeril za nocojšnjo predstavo.«

Ko je hči odmezela po stopnicah navzdol in so se dvoriščna vrata hrupno zadrlesnila za njo, je *madame* rekla: »Skorajda mi je bilo ljubše takrat, ko je še pisala romane. Je bila vsaj pogosteje doma. Po svoje bom kar vesela, če si bo našla spodobnega fanta iz dobre družine.«

»Najprej mora postati princesa,« ji je rekel mož. »Vsi moramo postati princi ali princese.«

»Nikar se ne norčuj iz nje!«

»Mogoče se pa nisem norčeval. Še vedno se spominjam, kako sem sam sanjaril o tem. Skoraj bi bil verjel, da se mi to res dogaja.«

»Dobre volje ste, *m'sieur*.«

»Čudno vznemirjenega in potešenega se počutim, Marie. Ves teden me bodo razveseljevale« — rahlo je privzdignil prste — »moje prijateljice tam gori.«

»In boste vse noči pokonci, vse dneve pa boste prespali.«

»Kaj pa drugega,« je dejal gospod Héristal.

Dogajanje na Francoskem v letu 19— si zasluži, da si ga ogledamo pobliže, in to ne zaradi njegove enkratnosti, pač pa zaradi njegove neizbežnosti. Če človek namreč preučuje zgodovino, to sicer še ne pomeni, da zna zato že prerokovati prihodnost, lahko pa da se mu pri tem začne kazati najverjetnejši potek prihodnjih dogodkov.

V Franciji se je rado dogajalo in se še dogaja, da vlada pade zaradi neizglasovane zaupnice. To, čemur v drugih državah pravijo »nestabilnost«, se pravi neustaljenost, v Franciji pomeni nekakšno stabilnost, ustaljeno prakso. Že lord Cotten je rekel, da so »v Franciji anarhičnost pretanili do te stopnje, da meji že na nazadnjaštvo«, nekje drugje pa: »Francozu stabilnost pomeni neznosno tiranijo«. Na žalost je iz čustvenih razlogov le malo ljudi zmožnih razumeti lorda Cottna.

O nedavni francoski krizi in ponovni krizi so napisali že na milijone strankarsko obarvanih in čustveno razvnetih besed. Treba je le slediti poteku dogodkov z neprizadetim in nepristranskim očesom zgodovinarja.

Komentatorji dopuščajo možnost, da je gospod Rumorgue, ko je dvanajstega februarja 19— končno dobil priložnost, da je zahteval razrešitev vprašanja

monaške kneževine, že vnaprej vedel, kakšen bo izid glasovanja. V krogu bližnjih sodelavcev je namreč nemalo ljudi dobilo vtis, da komaj čaka na iztek premierskega mandata. Gospod Rumorgue, titularni vodja prakomunistične stranke, ki se po nenapisanem pravilu drži linije dve stopinji desno od politične sredine, je namreč strokovnjak za psihobotaniko. Že ko je sprejemal premierski sedež, je le začasno in z obotavljanjem odložil poizkuse, ki jih je pred tem vrsto let opravljal v svoji drevesnici v Juan les Pins v zvezi s tem, koliko rastline čutijo bolečino. Sicer je verjetno le malo ljudi, ki se izrecno ne ukvarjajo s to stroko, že slišalo za separat profesorja Rumorgua z naslovom *Tendence in simptomi histerije pri rdeči detelji,* v katerem so natisnili njegovo predavanje z Akademije za hortikulturo. Vendar si je profesor Rumorgue spričo akademske zmage nad svojimi kritiki, med katerimi so šli nekateri celo tako daleč, da so ga razglasili za še bolj norega od njegove detelje, nedvomno dvakratno pomišljal sprejeti že vodilni položaj v svoji stranki, kaj šele francoski premierski stolček. Prakomunistom nenaklonjeni časnik *Z vojno do miru* je gospoda Rumorguea verjetno popolnoma korektno navajal, češ da se je z belo deteljo, pa naj ima ta še toliko pomanjkljivosti, čustveno veliko laže ukvarjati kakor pa z izvoljenimi predstavniki francoskega ljudstva.

In sicer je vlada premierja Rumorgua neslavno propadla zaradi vprašanja, ki je bilo sicer zanimivo, nikakor pa ni bilo državnega pomena. Splošno sprejeto mnenje je, da če se ne bi zastavilo vprašanje Monaka, bi se namesto njega pojavila kakšna druga težava. Gospod Rumorgue se je častno izmotal iz te godlje in se mirno posvetil pisanju svoje prihodnje knjige o »Podedovani shizofreniji pri stročnicah« o skupini Mendlovih podzakonov.

Kakor koli je že bilo, je v Franciji nastopilo brezvladje. Kot je najbrž še znano, se krščanski ateisti na poziv predsednika Sonneta, češ da naj sestavijo novo vlado, niso mogli zediniti niti znotraj lastnih vrst. Tudi socialistom ni uspelo zbrati zadostne podpore. Krščanski komunisti niti ob podpori lige davčnih neplačevalcev niso uspeli zbrati dovolj glasov. Šele takrat je gospod Sonnet v Elizejski palači sklical zgodovinsko sejo voditeljev vseh strank.

Na tem mestu bi se spodobilo po vrsti našteti vse takrat udeležene stranke, saj jih je od takrat kar nekaj izginilo s političnega prizorišča in so jih zamenjale druge. V nadaljevanju zato navajamo skupine, ki so se odzvale predsednikovemu pozivu, in sicer ne po njihovi vplivnosti, ampak zgolj glede na njihovo razmerje do sredine. V Elizejski palači so se tako zbrali: konservativni radikalci, radikalni konservativci, rojalisti, desni sredinci, levi sredinci, krščanski ateisti, krščanski kristjani, krščanski komunisti, prakomunisti, novokomunisti, socialisti in komunisti.

Komunisti pa so se naprej delili na: staliniste, trockiste, hruščovovce in bulganinovce.

Boj je besnel tri dni. Strankarski voditelji so prespali kar na brokatnih kavčih velike plesne dvorane in se krepčali s kruhom, sirom ter alžirskim vinom, s čimer jim je pač postregel gospod *le Président.* Zbor je bil en sam vrvež in direndaj. Elizejska plesna dvorana ni oblečena v ogledala samo po stenah, ampak tudi po stropu, tako da je to ustvarjalo vtis, da v dvorani ni le dvainštirideset, ampak dobesedno na tisoče strankarskih šefov. Vsaka žugajoča pest se je popetdeseterila, odmev, ki je odzvanjal od gladkih zrcalnih površin, pa je vsak glas pomnožil, kakor da bi se oglašala množica ljudi.

Gospod Rumorgue, strmoglavljeni minister in voditelj prakomunistov, je sejo zapustil in se vrnil v Juan les Pins, potem ko je od gospe Rumorguove prejel brzojavko, v kateri mu je sporočala, da je poljsko-kitajska svinja, ki so ji nadeli ime Strahoperka, končno povrgla.

Po sedmih dneh niso na seji še ničesar dosejali. Predsednik Sonnet je predstavnikom strank dal na razpolago elizejsko kopalnico, ni pa hotel prati njihovega perila.

Kako brezizhoden se je zdel takratni politični položaj, se je nazadnje začelo odslikavati tudi v pariškem tisku. Humoristični občasnik *Aligator* je denimo predlagal, naj glede na to, da odkar so vodje strank izločili iz obtoka, države še ni zajela kriza, to stanje prevedejo kar v trajno.

Nemalokrat se dogaja, da se velike, zgodovinske odločitve porodijo iz malenkostnih, celo nepomembnih vzrokov. Sredi drugega tedna so tako voditelji večjih političnih strank, ki že zdavnaj niso več vpili, ampak samo še hripali in hropli, na lepem ugotovili, da so ostali docela brez glasu.

Takrat je besedo prevzela strnjena fronta voditeljev rojalistične stranke. Ker pač niso gojili upov, da jih bo kdo vključil v kakršno si že bodi vlado, se dotlej niso priglašali k besedi in so bili zato vsi še vedno klenega glasu. Po burnem osemdnevnem sestankovanju je mirni nastop rojalistov deloval skoraj tako, kakor da bi mednje treščila bomba.

Na govorniški oder je stopil grof Terrefranquovski in ne oziraje se na strastni, a komaj slišni govor gospoda Trifleta, radikalnega konservativca, prevzel besedo.

Gospod grof je jasno in glasno oznanil, da se je rojalistična skupina združila v enotno fronto. Čeprav je bil po lastnih besedah vedno in povsod predvsem zvest privrženec merovinške linije, iz katere je tudi potekal njegov plemiški naslov, je sam pristal na to, da se združi z Burboni, in to ne iz nespoštovanja ali premajhne ljubezni do lastnega izročila, ampak pre-

prosto zato, ker Merovingi niso mogli predložiti princa s čistim in neposrednim poreklom. Zato je navzočim predstavil vojvodo Troisfrontskega, ki je s svojim predlogom užival podporo ne le vseh drugih rojalističnih strank, pač pa tudi podporo celotnega francoskega plemstva in razumništva.

Zdaj je na oder stopil vojvoda Troisfrontski, ki mu je bilo v normalnih okoliščinah javno nastopanje prihranjeno zaradi volčjega žrela, prirojene napake, ki je bila že vrsto rodov poglavitna značilnost njegove družine. Tokrat ga niso vsi le slišali, ampak celo razumeli.

Francija, je dejal, stoji na razpotju. Pod razcefrano zastavo neumitih, požrtnih zarobljencev je ta nekoč sloveča svetovna voditeljica zdrsnila na raven zagrenjene, sprte, tretjerazredne sile, podrepne provincialke, ki na eni strani — ali točneje na eni nogi — liže škornje Angliji in Združenim državam Amerike, na drugi strani pa komisarske škornje, pa še to brez uspeha.

Gospod vojvoda je bil tako presenečen, da je vse to zmogel povedati, da je kar sédel in so ga morali opomniti, da še ni povedal bistvenega. Po tem opomnjenju pa je zopet blagovolil vstati. Predlagal je, lahko bi celo rekli, velel je, da naj se obnovi monarhija, tako da bo Francija kakor ptič feniks ponovno vstala iz pepela republike in zasijala čez ves svet. Govor je končal v solzah in nemudoma odšel iz dvorane, potem pa se pred vhodom v palačo republikanski gardi razjokal: »Ni mi uspelo! Pogorel sem!« Čeprav mu je v resnici, kot to vsi dobro vemo, več kot uspelo.

Poziv vojvode Troisfrontskega je strankarske voditelje tako osupnil, da so ostali brez besed. Otrpnili so, kakor da bi vsi po vrsti zledeneli. Le prav počasi se je zaslišal šepet posamičnih posvetovanj. Strankarski voditelji so se zbirali v gručah in gručicah, se potihoma menili in skrivaj pogledovali čez ramo.

Gospod Deuxcloches, takratni voditelj komunističnega bloka, čeprav po partijski funkciji zaseda zgolj neugledno mesto svetovalca za kulturo, je menda prvi dojel tudi bolj skrite, a daljnosežne posledice predloga vojvode Troisfrontskega.

Na zahtevo gospoda Deuxclochesa je komunistična skupina zapustila plesno dvorano in se vnovič sestala v predsednikovi kopalnici. Tu pa so zaradi protokolarnega vprašanja obtičali na mrtvi točki. Na voljo sta bila dva sedeža in navzoča sta bila dva visoka funkcionarja. Partijski sekretar je bil sicer gospod Douxpied, vendar je po splošnem mnenju dejansko oblast v svojih rokah držal svetovalec za kulturo Deuxcloches. Zaradi tega je nastalo vprašanje, kaj ima prednost, straniščna školjka ali bide. Zasedanje bi se bilo med tehtanjem za in proti utegnilo zavleči v nedogled, če ne bi razkola, ki je zazijal v njihovih vrstah, zanosno pokrpal gospod Gustave Harmonie. Komunistična partija je sicer komunistična partija, je dokazoval, ampak Francija, je nadaljeval, Francija je pa Francija.

Gospod Deuxcloches se je živčno pogladil po bradi in sprejel zgodovinsko odločitev: odločil se je za bide. Zaradi morebitnih posledičnih revizionističnih teženj pa je poudaril, da navidezni odklon velja samo za lokalne razmere. Nemški partiji, je še dejal, se bo morda zdelo potrebno, da zavzame nasprotno stališče, oziroma sedišče. Navzoči so njegovo odločitev pozdravili s spontanim ploskanjem, in to ga je opogumilo, da je nadaljeval.

Logično je sklepal takole. Naravna naloga komunistične partije je revolucija, je začel. Vsaka sprememba, zaradi katere bi bilo mogoče revolucijo izpeljati prej in hitreje, je bila nedvomno voda na mlin partije. V francoski politiki je zavladala popolna anarhija. Anarhiji pa se je zelo težko upirati, saj je za kmečko pamet, nepoučeno o zakonih dialektike, revolucija isto kot anarhija. Nepoučenim se bo zdelo nesmiselno zamenjati anarhijo z anarhijo. Po drugi strani, je izpeljeval misel naprej, pa je zgodovinsko preverljivo monarhija naravni magnet za revolucijo. Potemtakem bi ponovna uvedba francoske monarhije komunistom samo koristila. Pomenila bi jim izvrstno odskočno desko, ki bi revolucijo kvečjemu še pospešila.

Iz knjige Johna Steinbecka *Kratka vlada Pipina četrtega*. Prevedel **Rudi Meden**. Spremna beseda dr. Danica Čerče.

Andrej Capuder

Sto let samote

Kdaj je začela usihati literarna moč Evrope?

Ali se je to zgodilo v XX. stoletju, ko so sredi orožja umolknile muze, *inter arma silent musae*? Ali se je to zgodilo že poprej, ko se je Bog užaljen umaknil iz stvarstva (beri: narave!) in prepustil pisatelju predmetni svet, da se na njem izživi … in razočara?

Novo očaranje nam je nepričakovano prišlo z one strani oceana, iz Novega sveta, kamor je Španija izvozila svoje don Kihote, v vojaški ali misijonarski suknji, a z nezamenljivim španskim jezikom, ki je ta kontinent naredilo za svetoven. Govorim o južnoameriškem romanu kot o pravcati osvežitvi literature, ki ji je v Evropi, nasičeni od literarnih naslovov, naenkrat zmanjkalo plodnih tal. Nova zvezda je prišla iz neznatnega zaselka v južnoameriški državi Kolumbiji, kjer se je leta 1928 rodil Gabriel García Márquez, avtor znamenitega romana *Sto let samote*. Tekst se začenja takole:

Macondo je bil tedaj zaselek dvajsetih hiš iz blata in divjega trstja, zgrajenih na bregu prosojne reke, ki je brzela po strugi, polni gladkih, belih in velikanskih kamnov, spominjajočih na prazgodovinska jajca. Svet je bil še tako mlad, da je bilo veliko reči še brez imena, in kadar so jih omenjali, je bilo treba nanje pokazati s prstom.

V ta deviški svet nam pisatelj, kakor Bog oče, naseli svoje junake, moške in ženske. Moški rod se imenuje Buendia, v njem se po vrsti – genealoški, se razume – pojavljajo José Arcadio kot praoče, nato pa Aureliano, za njim Aureliano Drugi, pa znova José Arcadio in tako naprej. Pramati je Ursula, nato pa pridejo Pilar Ternera Rebeca, Amaranta, Fernanda – vmes je Remedios, lepotica, ki je bila živa vzeta v nebo(!) – in vse ostale. Moški so vsi po vrsti čudaki, vsakdo obdarjen z nekaj izrednega, če ne z drugega, z mogočnim spolnim udom, vsi pa so obsojeni na samoto, potem ko so opravili svojo življenjsko nalogo. Tako se eden priveže na drevo in tam živi v nesnagi do konca dni, drugi se zapre v sobo in mu podajajo jed skozi strešno lino, tretji postane polkovnik in zaneti dvaintrideset vstaj in konča pred eksekucijskim vodom, ki pa ga po čudežu ne ustreli: pa so zaznamovani s strastjo da zbirajo zlate ribice in kopičijo iznajdbe, od tega, kako se naredi led(!) do kompliciranih zračnih plovil, s katerimi tekmujejo z razvitim svetom. Zgodovina se jih razen v revolucijskih vstajah ne dotakne. Pač, v vas se naseli Bananova družba, ki ob neki priliki obračuna z upornimi delavci in jih s strojnicami gladko pokosi tri tisoč, ki bodo ostali kot kolektiven spomin in strašilo za prihodnje rodove. Cerkev ima svojega duhovnika, ki je ravno tak divjak kot drugi in se odlikuje po tem, da ne veruje v nič – zato pa je v vasi, sprva osebno, nato pa po izročilu prisotna magija oziroma skrivnost. To pooseblja cigan Melquiades, nosilec prastarih dokumentov, ki jih družina Buendia tovori s sabo in skuša razvozlati njih skrito sporočilo – naloga, ki se ji ženske smejejo, kot neizživete samice, ki so jim moški zgolj v telesno uteho. In to jih v bistvu druži: prizori ljubezni, pravcati freudovski oder, kjer se v resnici odigravajo edino pomembni dogodki, čeprav opisani z dozdevno površnostjo, ki daje knjigi poseben pečat in čar, ki pa izvira iz povsem izvirnega čutenja in podoživljanja. V teh prizorih zadevamo na bistvo problema. Iz krikov strasti celega rodu, mačjega zavijanja žensk, živalskega stiska moških in vselej lačnih ledij, zdaj v ciganskih šotorih, drugič pod zvezdami južnega neba, danes na lesenem pogradu, jutri na črvivih tleh, kjer se mimo teles pretaka reka mravelj, v tej neukročeni divjini, kjer je človek vselej na izgubi, vstaja pred nami neka stiska, vredna grške tragedije: stiska ljudi zaprtih v samoto in ljubezen in v samoto ljubezni. Tako ob koncu romana razmišlja Aureliano, poslednji tega prekletega rodu, ko na skrivnem pergamentu bere skrivnost družinske zgodbe, »napisane v sanskrtu, kjer so bili parni stihi šifrirani za zasebnim ključem cesarja Avgusta, neparni pa z vojaškimi ključi Lacedemoncev«:

Tedaj se je dvignil okoli njega piš rahlega in vlažnega vetra, v katerem so se glasovi preteklosti zlivali z mrmranjem nekdanjih geranij, z zdihljaji minulih razočaranj, predhodniki najbolj vztrajnega hrepenenja. Aureliano ga ni občutil, zakaj ravno v tem trenutku je odkrival prva znamenja svojega bitja v nekem pohotnem dedu, ki je iz

nasladnosti odšel skozi prividov polno puščavo iskat lepotico, katere ni mogel osrečiti. Aureliano ga je spoznal, šel po stezah njegovega zaroda in prišel do trenutka, ko je bil on sam spočet med škorpijoni in rumenimi metulji v večerni kopeli, ko je neki delavec tešil svojo pohoto na ženski, ki mu je bila legla iz upornosti. Bil je tako zavzet z branjem,da ni čutil niti drugega sunka vetra,ki je z orkansko močjo vrgel s podbojev vrata in okna, odpihnil streho z vzhodne verande ter izruval temelje … Macondo je bil samo še strahoten vrtinec prahu in razvalin, ki ga je sukal biblični vihar, ko je Aureliano preskočil enajst strani, da ne bi izgubljal časa ob preveč znanih dejstvih, ter pričel razreševati trenutek, v katerem je tedaj živel. Razreševal ga je kot ga je hkrati živel in prerokoval sam sebi s tem, da je že odkrival poslednjo stran pergamentov, tako kot bi se gledal v govorečem zrcalu. Potem je preskočil nekaj vrst, da bi prehitel napovedi prerokb… In še preden je prebral poslednji stih, je že vedel, da ne bo nikoli zapustil te sobe, kajti usojeno je bilo, da bo veter zravnal z zemljo to mesto zrcal (in zrcalništva) in ga izbrisal iz spomina ljudi tisti hip, ko bo Aureliano Babilonia razvozlal pergament, in da je vse, kar je bilo zapisano vanj, neponovljivo na vekov veke, saj rodovi, obsojeni na sto let samote, nimajo drugega izhoda na zemlji .

»Ta veliki pripovedni uspeh,« piše Mario Vargas Llosa, tudi sam imeniten južnoameriški pripovednik, »se je Márquezu posrečil po zaslugi čistega in jasnega teksta, nezmotno zasnovane tehnike in prav luciferske domišljije.« – Tej oceni lahko pridružimo še drugo mnenje, izpod peresa literarnega kritika francoskega časopisa Le Monde, ki pravi: »V pripovedi nas trdovratno zasleduje nadnaravnost, vendar ne v epopejski ali fantastični obliki, temveč s tem, da daje vsemu čudežnemu značaj simbola, ki približuje to knjigo svetopisemski priliki ali otroški pripovedki.«

Tem ugotovitvam ni kaj dodati, sem sam zapisal pred mnogimi leti, ko sem v revijo Prostor in čas (1970) prispeval kratek odlomek iz romana in zapis o njem, menda prvi na Slovenskem. Kaj pa danes? – Potem ko je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja francoski »levi breg« Pariza, prav tam, od koder je izšla tako pohvalna kritika o Márquezu, dodobra zrušil *zgodbo* in namesto nje ponudil svetu sesuti tekst, z bolj ali manj artikuliranimi in med sabo povezanimi sporočili, je bil rojen *novi roman*, za njim pa še *novi novi roman* in vsa povodenj, ki se je po teh vzorcih udrla izpod peres bolj ali manj nadarjenih pisateljev in pisunov. Namesto pripovedi je udarila na dan psihologija, tam pa človek lahko napiše, kar hoče. Svet zrcal in zrcalništva?

»Odnesite s sabo ta svoj drek«, nam pove Márquez skozi usta enega svojih junakov.

Prav on! Ki ga je znal mešati kot malokdo. V njegovem tekstu so nekateri videli najbolj surovi naturalizem, kjer govorita samo požrtija in seks. Spregledali so kajpak magijo (začaranje), ki je ena od sopotnic človeškega rodu.

Kadar stvari izgubijo svoj čar, jih radi imenujemo laž.

A Márquez se v laži naravnost kraljevsko koplje. Njegov glavni junak je dobil dvaintrideset vojn (zakaj ravno dvaintrideset?), pri njem traja deževje štiri leta, toliko in toliko dni in ur (kdo ne bi pomislil na vesoljni potop in Noetovo barko?), lepotica Remedios je bila podobno kot devica Marija vzeta v nebo s telesom in z dušo (naj bi vrnila vsaj rjuhe, pripominja ob njej njena zavistna sorodnica), Bananova družba je na skrivaj pobila natanko tri tisoč delavcev (ta številka se vleče iz roda v rod, kljub popolnemu uradnemu molku) in tako dalje in tako dalje. Vse, kar Márquez zapiše, je verjetno, če že ni prepričljivo. V tem začaranem labirintu si lahko privošči marsikaj. Na primer, da sredi vasi stoji napis, na katerem piše »Bog je«, tako kot stoji na drugi strani napis, ki vabi v beznico in v kurbišče. Besedo Bog, tako kot vsi Španci, piše vedno z veliko začetnico. Ne tako kot slovenski prevajalec (-lka), ki ga pod vtisom nekega drugega začaranja piše z malo. Márquez, ko bi bil pravi čas prišel v Slovenijo, bi nam vedel povedati, da se je leta 1945 sestal v ajdovski vladi poseben odbor, ki je na svoji stotriinštirideseti seji pod točko »razno« sprejel sklep, da se beseda *bog* piše z malo. Zapisnik s te seje se je izgubil, tisti dan je pihala na Primorskem močna burja in je odkrivala celo strehe, kaj šele liste nekega ničvrednega papirja. Zanimivo, čeprav se je ta papir izgubil, je zanj vedela vsa dežela. Treba je bil samo dvigniti prst, in ljudje so vedeli, kaj smejo in česa ne smejo. Sčasoma niti prsta ni bilo treba. Vse, kar ni bilo dovoljeno, je bilo prepovedano. In beseda bog je ostala zapisana z malo.

In kaj naj rečemo o naši, slovenski »bananovi združbi«, ki jih je pobila dvanajst tisoč in več? Sporna je samo številka, ki pa je za pol stoletja ostala najstrože varovana državna skrivnost. Ljudje so umirali in se rojevali v strahu, da bo ta številka prišla na dan, družili so se med sabo in se veselili, delali so samomore in odhajali v tujino, valjali so se v posteljah in na tleh med rdečimi mravljami (ki pri Marquezu niso bile rdeče), spočenjali so potomce, za katere se niso tolikanj bali, da bi na svet prinesli prašičji rep, kot pa da bi zvedeli za tisto pošastno številko, o kateri je pod zanesljivim vodstvom javnih občil molčala vsa dežela. In ko je po petdesetih letih ta številka prišla na dan, se je – o čudež! – naenkrat izkazalo, da so zanjo vedeli vsi. Tega *slovenskega* čudeža Gabriel García Márquez, čarovnik kot je bil, ni predvidel. Ves njegov ciganski rod, vsa prastara modrost, zapisana na pergamentih, vsa znanost, tehnika in praznoverje, vsa njegova presukana zgodovina bi odpovedala spričo takšnega prikrivanja dejstev. Ali bolje povedano čarovnije, kjer bi ovce, ki

jih je nabadal don Kihot, misleč, da so sovražni vojaki, kar same priznale, da niso to, kar so.

Da, nad našo staro Evropo ni da bi človek obupal. Še znamo lagati, četudi nam Nobelove nagrade pobirajo drugi.

»Ti, ali si že slišal za Márqueza?, mi pravi glas ob moji strani.

Če sem slišal, moj Bog!

Za to vprašanje je bilo treba priti v Neapelj, mnogo let po tistem, ko sem prvič prebral imenovani tekst, se ob njem navdušil in tudi sam začel pisati literaturo, za katero sem mislil, da jo bodo na Slovenskem brali. Zdelo se mi je, da sem našel ključ, s katerim se odkriva dno v zaklenjeni skrinjici, ki pa ti odkriva še nova dna in te kliče globlje in globlje v svojo skrivnost. In končno, za mano so bila dolga leta služenja Danteju, po katerem sem si obetal, tako kot Jakob, ki je sedem let služil za Rahelo, dokončne nagrade za svoj trud. Takrat še nisem vedel, da bi jih moral odslužiti še sedem in morda še enkrat sedem, da bi bilo kaj.

Tale možak ob moji strani pa si je stvari očitno poenostavil.

Možu je bilo ime Carlo, bil je uspešen advokat in je bolje kot don Kihot znal ločiti ovco od sovražnega vojaka. S tem bistrim razločevanjem si je nabral precej denarja, tako da si je lahko na vrhu Caprija zgradil vilo, od koder je imel čudovit pogled na neapeljski zaliv in na Vezuv, prav po vzoru Munthejeve vile San Michele, po kateri so se zgledovali mnogi na novo postavljeni bogataši. Kajpak tudi v tej vili ni manjkalo umetniških predmetov, a so bili očitno iz druge ali tretje roke, čeprav je njihov lastnik trdil drugače. Za neroden ponaredek aragonske Venere, ki bi jo moj prijatelj Carlo rad prodajal kot original iz XIII. stoletja, sem potreboval kar precej časa, ko sem ga prepričeval, da ljudi ne kaže imeti kar tako za norca. A njegove vere s tem nisem omajal, zlasti, ker je bila podkrepljena z zgovornostjo, ob kateri bi bil rimski Ciceron prava muha.

»Vidiš,« mi je razlagal, ko sva se namakala v njegovem bazenu, od koder si z daljnogledom lahko preštel vse kipe na pročelju neapeljske kraljevske palače, »tudi jaz bi bil rad slaven. Zato sem se odločil napisati knjigo in ti mi lahko pri tem pomagaš.«

In privlekel je na dan Márqueza, ki ga je, ne vem iz kakšnega razloga oboževal, čeprav je njegovo knjigo prebral bolj počez in si je zapomnil stvari, ki so očitno zrasle na drugem zelniku. Hotel pa se je prepričati, ta ljubitelj originalov, kakšna je v resnici Márquezova pokrajina, in je na skrivaj, ne da bi povedal ženi, ki je molče prenašala njegove muhe, odpotoval v Kolumbijo, da vtakne prst v rane Kristusove, kot se temu reče. Márquezova hiša je bila zaprta in ograjena z bodečo ograjo, notri je prebivala samo oskrbnica, ki mu je odločno povedala, da slavnega pisatelja ni doma in da se ne vrne tako kmalu. Carlo ni odnehal in se je vztrajno potikal okoli ograje, dokler ni ženska spustila nanj psa, ki je hitro napravil konec raziskovanju virov »iz prve roke«. Možaku ta pripetljaj ni vzel poguma, po vrnitvi v Italijo je napisal članek z naslovom *Moj prijatelj Márquez*, ki naj bi bil za vabo njegove bodoče knjige. Pridružil mu je še članek *Obleganje Sarajeva*, ki ga je posnel iz rimskih časopisov, in nekaj tehtnih pomislekov o uporabi kondoma s pravniškega stališča. Ko bo knjiga pripravljena, naj bi jo jaz prevedel v slovenski jezik, za katerega je po pomoti verjel, da ga govori vsa bivša Jugoslavija. To bi bilo za začetek, je pripomnil rahločutno, boljša bi bila sicer nemščina, ker jo govori več ljudi, da ne govorim o angleščini. Ali nisem jaz tudi zanjo pravi strokovnjak?

O moji romanistiki ni bil kar nič prepričan, imel me je za navijača rimskega kluba Roma.

»Vidiš,« mi je razlagal, ko smo stali v očarljivem večeru na koncu glavne ulice v spodnjem Capriju in strmeli v *Dva Faragliona,* »včasih je dobro, da človek tudi molči.« Kot za nalašč smo obstali pred napisom *Molči, naj spregovori luna!*, ki ga je Carlo na vsak način hotel prevesti in se je pri tem na široko in na ves glas razgovoril o prednosti molka pred govorjeno besedo. Govoril je in govoril, dokler ni luna užaljena zašla za oblak, mi pa smo se v temi izgubili in si prisegli, da se gobezdaču v bodoče na daleč izognemo.

Škoda! Prijatelja Carla sem hotel opozoriti še na zadnji Márquezov tekst, *Ljubezen v času kolere*. V njem je dal pisatelj duška svoji zatrti trubadurski naravi. Zgodba o moškem, ki se je po začetni vzdržnosti razbrzdal in osvojil na stotine žensk in se je prav na koncu uspel približati njej, ki ji je zaman dvoril vse življenje, je po svoje pretresljiva in ustreza Márquezovemu patosu. Ostarela ljubimca si najameta zase celo ladjo in se spustita navzdol po reki, na jambor pa si obesita kužno zastavo v znak, da na krovu razsaja kolera, tako da ju v njuni ljubezni ne bo nihče zmotil. Kaj se je v resnici dogajalo na krovu, ve samo Márquez, seveda na svoj običajni meseni način. Ali naj mu verjamemo?

»Stvari imajo svoje lastno življenje, treba je le zbuditi njihovo dušo«, povzemamo pisateljev stavek prav z začetka, ko je bil stari cigan Melquiades še živ in pri polni moči. Kako izvabiti dušo iz telesnega stiska, kako prebuditi stvari, ne da bi pri tem zašel v skrajno fantastiko, je verjetno problem, ki ga Márquez rešuje na vseh 355 straneh svoje knjige. Strani bi lahko bilo še veliko več, to ni važno, kajti številke pri njem ostajajo šifre. Kot ostaja šifra njegov tragični občutek življenja, njegov nori poizkus, kako iz mnogih žensk sestaviti eno.

Jože Jagodic

»Zavod sv. Stanislava – moja ljubezen …«

Ob stoletnici prve slovenske mature

Pri pisanju življenjepisa nadškofa Antona Bonaventure Jegliča sem zasledoval dvojni cilj: predvsem mi je bilo do tega, da ugotovim vse dosegljive podatke o poteku življenja velikega škofa in sem se trudil, da bi jih tudi do podrobnosti izsledil. Menim, da mi je to skoraj docela uspelo, tem laže, ker so mi po srečnem naključju prišli v roke razni Jegličevi rokopisi iz njegovih dijaških, bogoslovnih in prvih duhovniških let, ki v njih škof Jeglič svoje življenje obširno popisuje. Tudi so se ohranila v zapuščini prav vsa njegova spričevala. O nadaljnjem poteku življenja pa imamo dosti tiskanih virov, mimo tega, kar je zabeleženo v dnevniku. Glede drugega cilja sem se zavedal, da je vse ogromno delo nadškofovo težko zajeti v obseg ene knjige, zato sem se omejil, ker sem hotel podati samo »majhen oris velikega življenja«, le na posamezna poglavja, ki kažejo Jegličevo podobo kot apostola, učenika in voditelja naroda. V teh poglavjih pa je omenjeno vsaj na kratko vse, kar je Jeglič za slovenski narod storil, in bodo bodočemu zgodovinarju vsaj kažipot do virov, ki naj dajo nekoč celotno podobo velikega apostola Slovencev. V tem smislu sem podal tudi Jegličevo podobo kot ustanovitelja prve slovenske gimnazije.

Jegličevo prizadevanje za slovensko gimnazijo

V zavodu (sv. Stanislava, ki ga je uspel kljub velikim nasprotovanjem in ogromnim stroškom zgraditi v Št. Vidu nad Ljubljano) je hotel imeti Jeglič čisto slovensko gimnazijo. Ta mu je bila vzor že iz njegovih dijaških let. Kot osmošolec je l. 1868 na dijaškem zborovanju na Bledu zaklical tam zbranim dijakom: »Še koristnejša pa bi bila za narod slovenska gimnazija, kjer se vzgajajo mladeniči za višje stanove, za učitelje ljudstva!« Po tridesetih letih je ta mladostni vzor dosegel in prav njemu je naložila božja Previdnost, da ga utelesi. Ta misel ni bila le zamisel človeka, to je bil utrinek božjih načrtov, ki so si izbrali za uresničenje enega največjih Slovencev, škofa Jegliča. Kdo se še spominja izmed one množice, ki je dne 21. maja 1898 zvečer valovila pred njegovo palačo in ne glede na strankarsko pripadnost vzklikala pozdrave novemu škofu, da ta škof ni našel v svojem srcu druge in boljše zahvale za navdušene pozdrave nego vzklik: Živelo slovensko vseučilišče! Da, množica je to pozabila, pozabila ni tega nikoli avstrijska vlada; množica je morda to smatrala za besedo, ki jo vikneš v zrak, da se razkadi v nič. On je ni izgovoril v tem smislu. Govoril jo je kot prerok, pa ne kot brneč bron, ampak kot zidar: na ustnicah prerokba, v rokah kladivo. Udaril je s kladivom na temelj: če hoče narod najvišjo streho svoje kulture, ki je vseučilišče, naj si zgradi prej temelj narodne srednje šole. In kdo jo je zgradil Slovencem? Ali mar država, ki je bila po ustavi in vesti dolžna dati narodom njihove pravice? Avstrija je bila gluha in slepa za te pravice. – Ali je tako šolo dala in izvojevala dežela Kranjska – kot središče in matica slovenstva? Ne. Ali morda bogati slovenski stanovi? Ne. Škof Jeglič je bil, ki je prosil vinarjev po škofiji in sam žrtvoval vse, da je položil temelje vseučilišču s tem, da je sezidal in odprl prvo in do razsula Avstrije edino slovensko gimnazijo med nami in z njo tako rekoč – sam sezidal in sam blagoslovil vogelne kamne našega vseučilišča. S tem svojim delom se je vredno uvrstil ob škofa Antona Martina Slomška, ki je oral ledino v našem šolstvu. Dva velika Slovenca!

Trd je bil boj, preden si je Jeglič svojo slovensko gimnazijo izbojeval! Treba je bilo moža njegovega kova, da je zlomil odpor Slovencem nasprotnih sil, treba je bilo žrtev za slovenske učne knjige. Kakor v posmeh njegovemu idealnemu delu vlada v začetku ni hotela zavodu priznati niti naslova za gimnazijo. Od zamisli, da bi začel s štirimi razredi, je škof odstopil že vnaprej. Ko je začel s šolo, je odprl prvi razred z 69 učenci in 27 učenci pripravnice, a smel je privzeti le naziv: Kn. šk. privatni učni zavod za gimnazijske predmete! Nova prizadevanja in pomoč deželnega nadzornika Franca Hubada, ki je v novembru in decembru 1905 zavod natančno pregledal, so pomagala, da je dne 14. januarja 1906 prišel ministrski odlok, da se sme uporabljati naziv gimnazije. Pravico javnosti je dobil najprej I. razred, za vsak naslednji razred se je bilo treba škofu na novo boriti. Najteže je šlo s petim razredom, kjer še nikjer na Slovenskem niso uporabljali slovenskih učnih knjig. Tedaj se je začela velikopotezna akcija za spisovanje in zalaganje slovenskih učnih knjig, velikopotezna, ker je še danes nismo ne le presegli, niti ne dosegli. Le pomislimo na dela, ki so bila tedaj zasnovana in sprejeta v načrt slovenske učne knjige: latinski slovar, grški slovar itd. In kje denar? Škof Jeglič tudi tedaj ni varčeval, do zadnjega možnega denarja se je oropal in razdal v kulturne namene. Škof Jeglič je postal njih založnik. Takrat je bila v tem velika žrtev, a ob osvobojenju je bila slovenska šolska knjiga škofovega zavoda v rešitev vsej slovenski srednji šoli. Ko so se dne 15. decembra 1918 slovenski profesorji prvič v svobodni državi sešli k rednemu občnemu zboru, je med drugimi tedanji predsednik dr. Jakob Žmavc, ki je enajst let vodil društvo in dodobra poznal križev pot slovenjenja naših srednjih šol, v tistem slovesnem trenutku izrekel te-le besede: »Danes, ko je tako rekoč čez noč prišla potreba slovenskih učnih knjig za vse predmete gimnazij in realk, vemo šele prav ceniti zasluge, ki si jih je pridobil škof Jeglič z ustanovitvijo svoje gimnazije v Št. Vidu: ravno s tem je odločilno pomagal, da imamo sedaj vse slovenske srednješolske učne knjige. Danes šele smemo odkritosrčno povedati, da nam brez njegovega tihega in odločnega nastopa pri ministrstvu l. 1909 ne bi bilo mogoče za vse razrede preskrbeti slovenske učne knjige, ker bi bilo ministrstvo rokopise zavračalo, češ da ni potrebe, ker ni slovenskih zavodov.« Reči pa moramo še več. Ali nam ni Jeglič s tem tako rekoč rešil slovenski jezik v srednjih šolah? Ker so imele druge gimnazije zlasti za višje razrede le nemške učne knjige, bi bili ob prevratu nemške zavrgli, in ker slovenskih ne bi bili imeli, bi bili segli po srbskohrvatskih učbenikih. Ali bi potem bila ljubljanska univerza slovenska? In če, bi bila prve dneve, nekoliko časa. Če je danes s slovenskim jezikom vsaj to, kar in kakor je, je to delo Jegliča. Trubar, Dalmatin, Vodnik in Prešeren so ustvarili slovenski pismeni jezik, rešil ga je Jeglič. To je veliko zgodovinsko dejstvo, vredno velikega vladika in vredno imena slovenskega kneza – Jegliča … In ker je Jeglič povzročil živahno spisovanje slovenskih učnih knjig za srednjo šolo, je tako ustvaril prvo podlago za slovensko vseučilišče: razdrl je bajko o nesposobnosti slovenskega jezika za znanstvene in učne namene. Vpliv njegove gimnazije na slovensko znanstveno-kulturno življenje pa se še niti prav oceniti ne more, ker smo dogodkom še vse preblizu. A dejstvo je, da je bila ta gimnazija priznano najboljši srednješolski zavod v Sloveniji in Jugoslaviji sploh. Taka pričevanja so dajali ne le prijatelji, marveč tudi zavodu neprijazni veljaki.

Manj težav je imel Jeglič s sestavo profesorskega zbora. Ko je izdal na vernike pastirski list, v katerem navaja razloge za ustanovitev lastne gimnazije, je pozval mlade slovenske duhovnike, ki čutijo v sebi veselje za profesorski poklic, naj se javijo, da jih pošlje študirat. Sam je mnogo molil, da bi se oglasilo dovolj primernih kandidatov. Njegovo prizadevanje je imelo zadovoljiv uspeh. Kmalu se jih je oglasilo zadostno število za posamezne stroke in poslal jih je študirat. Kako so se ti prvi kandidati zbirali, kako so na Dunaju študirali, kako jih je Jeglič na Dunaju obiskoval in zanje skrbel, so nekateri od njih nad vse zanimivo popisali v spominski številki *Vestnika društva »Jeglič«* (1937). Tudi poslej je ustanovitelj gimnazije redno sam izbiral kandidate in jih pošiljal študirat. Lahko rečemo, da se mu je izbira navadno dobro posrečila, da je imela gimnazija vedno dobre učne moči. Čeprav je odličen slovenski znanstvenik in kulturni delavec ob ustanavljanju gimnazije izrazil Jegliču pomisleke proti načrtu, da nastavi duhovnike za profesorje, češ da bo duševna gladina nove slovenske gimnazije zaradi tega nizka, ker se duhovniki ne bodo mogli vživeti v znanost in šolsko delo – so dejstva to bojazen sijajno ovrgla. Ti profesorji niso bili le kot učitelji svojih strok vsak na svojem mestu, marveč so bili garači, ki niso delali le v šoli, ampak tudi dušnopastirsko, znanstveno, vzgojno, gospodarsko, pisateljsko, celo politično. Ob teh možeh je moralo v vsakomur zrasti veliko spoštovanje pred Jegličem: Mož, ki je znal tako izbirati in one, ki jih je izbral, tako voditi, je bil resnično velik.

L. 1913 se je v dneh od 9. do 12. junija in od 5. do 9. julija vršila prva slovenska matura, ki je bila po silnih ovirah tudi državno priznana. V začetku l. 1914 je dobila gimnazija pravico javnosti za stalno in pravico zrelostnih izpitov ter izdajanja državnoveljavnih zrelostnih spričeval. Toda ta stalnost je trajala komaj deset let. Že v času vojske so bile skoraj prepovedane slovenske čitanke, češ da se v njih razširja panslavistični duh in so krive nepatriotičnega mišljenja mladine. Nove razmere pa, ki so nastopile po svetovni vojski, so tudi škofijsko gimnazijo postavile v čisto nov

položaj. Zopet je morala nastopiti grenko pot moledovanja, da si ohrani dotedanje pravice. Ponovno je bilo treba vlagati prošnje za pravico javnosti in za veljavnost izpitov prav do l. 1930. Vedno je bil ustanovitelj Jeglič tisti, ki je v vsakem primeru s pisnim ali osebnim posredovanjem odstranil nevarnost. Za svojo gimnazijo je bil pripravljen na vse žrtve. Koliko potov, koliko ponižanj, koliko razočaranj je doživel! Kadar je šlo za gimnazijo, je pustil vsa druga opravila in se odpeljal na Dunaj ali pozneje v Beograd, da posreduje pri odločujočih činiteljih. Posebno se je z zagrebškim nadškofom dr. Bauerjem trudil, da bi srednješolskemu zakonu opilil ostí, ki so ogrožale zasebne gimnazije. Tako škof Jeglič ni bil samo ustanovitelj prve slovenske gimnazije, marveč tudi njen ohranjevalec, njen rešitelj in njen branitelj prav do zadnjih let in Previdnost božja ga je prav zaradi zavoda ohranila toliko let pri življenju.

»Zavod, moja ljubezen …«

Tako je zrastla na ljubljanskem polju po nedopovedljivih težavah in žrtvah velika ustanova: Zavod sv. Stanislava s prvo slovensko gimnazijo. Na tleh slavnih taborov našega narodnega prebujenja je vstala hiša kakor tabor, ki je terjal in branil naše pravice … Ponosen napis se blešči na pročelju ponosne stavbe: Kristusu, Zveličarju sveta. Dva nagiba sta jo zidala: verski in narodni. Ne samo duhovniki, tudi slovenski izobraženci naj bi bili zares krščanski, dejavni katoličani, ljudstvu v lep zgled in posnemanje. Drugi nagib je izviral iz ustanoviteljeve resnične, globoke ljubezni do slovenskega naroda, kateremu je hotel dati slovensko srednjo šolo, kjer bi se njegovi sinovi šolali v slovenskem jeziku in slovenskem duhu. Kako zanosno zvene besede v Jegličevem dnevniku: »Mi smo začeli s slovenskim poukom …« (20. 9. 1907). Kdo je bil takrat večji Slovenec kot Jeglič? Kakor izzivalno so donele besede, ki jih je izgovoril ob otvoritvi zavoda, ko je pismo svetega Pavla obrnil nase in na svoje nasprotnike: »Slovenci so, jaz tudi. Slovenski narod ljubijo, jaz tudi. Za korist Slovencev delajo, jaz tudi, morda več kot oni!« Petintridesetletna zgodovina prve slovenske gimnazije je pokazala, kako resnične so bile te besede. Kje je Slovenec, ki je več storil za slovenski narod, kakor Jeglič? Res, da si nikdar ni prisvajal te ustanove za svojo osebo. Zmeraj omenja vse slovensko ljudstvo, ki je z njim vred gradilo, sebe imenuje le soustanovitelja z duhovniki in verniki. A vsi vemo, kakšnega poguma je bilo treba za tako podjetje, ki bi bilo tudi trikrat manjše še zmeraj izredno veliko za število našega naroda, vsi vemo, da je bila ta zamisel tako velika, da se tudi narodom z drugačno močjo poraja komaj vsako stoletje enkrat. Tudi veliki narodi so nas občudovali v tej Jegličevi ustanovi, tudi narodi s stoletja starimi katoliškimi šolami so se komaj mogli ponašati z ustanovami takega obsega, take velikopoteznosti. Tako odlično in veliko je bilo to delo, da je našlo prostor med najlepšimi zavodi, kar jih premore Cerkev na svetu, kar nam izpričuje dejstvo, da mu je sveti zbor za semenišča v Rimu priznal mesto med podobami v svoji knjigi *Elenchus seminariorum* (seznam semenišč).

Zavod je bil sad Jegličeve ljubezni in njegovih največjih bolečin, najvidnejša priča njegove škofovske vneme, njegov ponos in njegovo veselje. Sam je zaklical nekoč: »To je ogromna hiša! Kdo mi je dal tak pogum, da sem to zidal!« (»*Jeglič*« 1937, 142). Prihajal je vanj kakor domov, nikdar ni nanj pozabljal. Kakor ima mati najraje ono dete, ob katerega porodu je največ trpela, tako je tudi Jeglič najbolj ljubil to svoje delo. Zavod mu je bil pri srcu kakor otrok najskrbnejšemu očetu. Nobena druga primera ne zajame tega razmerja bolje in popolneje. Pri vseh težkih skrbeh in obsežnih poslih, ki so sloneli na njegovih sicer močnih ramah, je v njegovem srcu brnela najobčutljivejša struna v skrbi za zavod. Ni mogoče omenjati njegovih neštetih obiskov, njegove neprestane skrbi in dobrote, ki jo je zavodu naklanjal. Zelo pogosto je zahajal vanj. Prva leta se je udeleževal celo pouka v šoli. Bil je pri vsakem predmetu po celo uro in si sedeč za mizo delal opazke v svojo beležnico. Tako je spoznaval svoje profesorje in gojence, ki jih je v prvih letih vse spoznal po obrazih, imenih in uspehih. Razočaran je bil, če duhovniki po deželi niso poznali njegovih gojencev, ki jih je on vse poznal. Zapisal je: »Kako čudno se mi zdi, če včasih kakega po tem ali onem dijaku povprašam, pa zanj nič ne ve!« (*Škofijski list* 1911, 80). Svoje dijake v zavodu je obiskoval po učilnicah kakor svoje otroke, in ne samo, da jih je spoznal, marveč tudi, da jih je za dobro pobodril, navdušil in blagoslovil. To so bili pravi družinski prizori. Saj je rekel sam, ko se je ravnal na obisk: »Upam, da bom blažen sredi svoje prelepe družine« (»*Jeglič*« 1935, 31). Če je le mogel, je redno prihajal v hišo za praznik sv. Stanislava in praznik Brezmadežne. Takrat je bil ves v ognju, ko je govoril svojim dijakom o strasteh, strasteh … Saj tistih govorov ne bo mogoče nikoli pozabiti. Redno je prihajal na razne zavodske prireditve in igre. Tam je gledal v gledališki dvorani svoje gojence, ko so nastopali. Z očetovsko ljubeznijo je šel za njihovimi kretnjami in besedami ter si ob ganljivih prizorih brisal oči … Vedno je povpraševal, kdo so posamezni igralci, godci in drugi sotrudniki. Če so dobro igrali, ni štedil s pohvalo. Ker je bil zavod po njegovi zamisli hiša, v kateri naj se goji vsaka panoga kulture in izobrazbe, je bilo njegovo izredno zanimanje za petje in godbo v hiši. Menim, da je slehernemu dijaku in profesorju ostal v spominu njegov krepki zna-

čilni »bravo!«, ki je z njim nagradil skoraj vsak nastop zbora in orkestra. Na zavod je vedno mislil. Vsaka neznatna zadeva ga je zanimala. V hišo ni nikdar prišel praznih rok. Oskrbel je svojo gimnazijo z vsemi zahtevami sodobne šole in stalno skrbel, da ni v nobenem pogledu zaostajala za državnimi srednjimi šolami. V njegovih pravilih, navodilih in odločbah, ki jih je dajal zavodu, je bilo toliko znanja in modrosti, da ga moramo občudovati. Duhovnikom pa, ki so mu pomagali pri delu za zavod, je bil silno hvaležen. Kaj šele onim, ki so v zavodu delovali kot profesorji ali prefekti. Kdor je bil enkrat v zavodu, je imel v Jegliču posebno zaščito. Vse tiste, ki so v zavodu umrli, je sam osebno pokopal. In hiša! Koliko škofov in drugih odličnikov je pripeljal v Št. Vid, da jim je razkazal zavod. Kaj pa so mu bili »Jegličevci«, njegovi duhovni otroci, je poglavje zase.

Kaj je Jegličev zavod s prvo slovensko gimnazijo pomenil, je sam izrazil v nagovoru, ko je ves ganjen ob svoji osemdesetletnici dajal nekak obračun o svojem delu. Takrat je že odložil vlado ljubljanske škofije in se od nje poslavljal. Dan pred vstopom v osemdeseto leto, dne 28. maja 1930, je razkril svojo dušo gojencem takole: »Vedno sem prosil Boga, naj mi da priložnost, da bom mogel veliko delati, prosil pa ga tudi, naj mi da moči, da bom delo zmogel. Nevarnih in težkih del sem se lotil. Zavod, moja ljubezen, dosti bolečin, pa tudi dosti veselja sem imel z njim. Dolgo sem ga nosil v srcu. V Lurdu sem iskal nasveta pri Materi božji, v Rim sem šel in se posvetoval s papežem Leonom XIII. in mu razodel svoje namene. Ta mi jih je tudi blagoslovil. Zavod stoji, zidali so ga pa duhovniki in slovensko ljudstvo in nihče drugi. Bog mu je dal uspehov, da je eden najboljših zavodov. Če grem po deželi, mi je v veliko veselje: dobrega zdravnika najdem in zvem: v zavodu je bil; dobrega duhovnika najdem in zvem: v zavodu je bil; naletim na javnega delavca in sem vesel, ko zvem, da je bil tudi v zavodu … Ganjen sem pri tolikem slavljenju, drago mi je, da se mi prizna, da sem storil, kolikor more storiti katoliški škof … Star sem in kmalu bom opešal. Veseli me pa, da bom odstopiti to hišo mojega veselja svojemu nasledniku, ki bo kot škof vodil mojo dediščino s prav tako ljubeznijo« (*Slovenec* 1930, 122). Ihtel je ob tej priliki in se solz ni sramoval, kljub temu da je bil po naravi trda gorenjska korenina …

Jegličeva dobrodelnost

Duhovnik, ki naj bo zlasti v svojem usmiljenju do ljudstva podoben samemu Kristusu, nima srca samo za dušne potrebe ljudi, marveč čuti tudi s siromašnimi in trpečimi v njihovih telesnih nadlogah in potrebah. Množica se mi smili … Kako ne! Duhovnik vsak dan počiva na tistem božjem Srcu, ki je nasičevalo lačne, ki je žalostnim otiralo solze, ki je ozdravljalo bolnike. Kako ne bi utripi božjega Srca zanihali v njegovo srce, da tudi ono udarja v mogočni ljubezni za tiste, ki jih je Kristus ljubil najbolj? Duhovnik je drugi Kristus … Ali ni bil škof Jeglič tak duhovnik? Ali ni hodil za svojim učenikom Kristusom po vseh potih njegovega usmiljenja? O, pač! Koliko telesnih del usmiljenja je v dolgih letih svojega življenja storil. Sam v revni hiši rojen, je bil vedno poln sočutja in usmiljenja do revnih in bednih. Že kot otrok je vse, kar je bil in pomenil pozneje v življenju, prejel v začetku v mladih letih. V njegovi mladosti je bil v Begunjah graščak, zato je brihtni deček dobil odpor proti bogatinom in smisel za ubožce. Hromo mater je moral voziti v koreti, od tod njegova velika ljubezen do nje in njegova obzirnost do slabotnih … Ta ljubezen do ubožcev ga je spremljala tudi v Bosni. Nekoč ga je sestra Mica, ki mu je gospodinjila, nujno zaprosila, če sme za nedeljo nabaviti tri srajce. Ko so bile kupljene, jo je vprašal, za koga jih je kupila – v mislih je pač imel reveža. »Kajpak zate,« mu je dejala; zakaj takrat je bil spet vse oddal ubožcem … In potem v Ljubljani! Nihče ne ve, koliko menic je strgal in poravnal kot porok ubožnim v skrajni sili, nihče ne more vedeti, kolikim čelom je ugladil in zbrisal temne, skrbi polne gube, koliko src je dvignil s toplo besedo in dejansko pomočjo. Vse to je pisal Bog v knjigo večnega življenja. Po vsej pravici bi lahko o njem trdili isto, kakor sv. Pavel o Galačanih: »To spričevalo mu dajem, da bi si bil, če bi bilo možno, oči izdrl ter jih dal« (Gal 4,15). In če smo rekli, da je umrl brez premoženja, smo povedali vse. To je gotovo ena najlepših odlik, ki mu jih je tu na svetu za nagrado prisodila božja Previdnost.

Zase je bil Jeglič zelo skromen v vseh rečeh, razen za knjige in za razna potovanja je precej potrošil. Zase skromen in varčen, je pa bil za siromake zelo širokogruden, rekli bi lahko: razsipen. Siromaki so to njegovo lastnost kmalu spoznali in seveda tudi izrabljali. Od vseh strani so prihajale prošnje za pomoč in podporo. Znano je, da si nekateri prebrisani berači napravijo celo pisarno in neprestano pošiljajo svoje izmišljene prošnje po vsem svetu. Javna oblast je včasih take berače razkrinkala in opozorila Jegliča, naj jim ne daje več podpore. Da je v takih prošnjah včasih pretnja, da si prosilec, če ne dobi pomoči, vzame življenje, je znana stvar. In Jeglič je večkrat verjel, da je res tako hudo, zato je pomagal in tako mnogo imetja razdal. Dogodilo se je tudi tole: Nekdo je pripovedoval, kako so ga tovariši dijaki po večjem »krokanju« poslali k Jegliču, naj ga pod katerokoli pretvezo naprosi za podporo, da bodo mogli »krokarijo« nadaljevati. Fant je svojo nalogo tako izvršil, da je dobil nič manj kot 150 kron, ki so jih dijaki nato brezvestno pognali po grlu … Imel je Jeglič pač

dobro, predobro in usmiljeno srce. In ker je bil sam pošten, je mislil, da so tudi vsi drugi taki.

O vsem tem Jeglič v svojih dnevnikih veliko govori. »Kaj bo,« pravi, »vsak dan več siromakov pride, če bom vsakemu dal, ne bom mogel shajati sam; no, zavoljo Boga želim imeti posebno darežljivo srce, naj mi Bog pošlje dobrotnikov za nameravane zavode« (28. 3. 1899). In zopet: »Oh, kako se ljudem godi! Strašna beda! Stanovanj ni! Mnogo jih živi v barakah. Grozen mraz! Barake so zamrznjene. Kaj trpe družine! Meni je pa Bog tako lepo in udobno stanovanje pripravil!« (12. 12. 1925). Ali pa: »Oh, kako težko je živeti! Toliko stroškov vsak dan! Za potrebe hišne in v podporo tolikim društvom in siromakom! Dohodke imam edino od gozdov na Štajerskem. Če se kaj ponesreči, če bi cene lesa padle izdatno, ne bom mogel izplačevati, kar moram. No, pa v Boga zaupam! Doslej sem včasih kar čudežno dobil toliko, kar sem potreboval. Upam v Boga in v Njegovo pomoč tudi za prihodnje« (11. 8. 1923). Toda prišle so zadrege. »Sklenil sem se omejiti, pa kar ne gre, preveč je ubožcev, preveč na vrata trkajo. Sedaj že na posodo jemljem, da morem revežem dajati« (26. 3. 1901). »Premalo pazim na stroške, preveč koj obljubim, zato mi pa silno prede, čeravno imam velike dohodke; moram od danes naprej bolje gospodariti. Te dni sem moral mnogo vbogajme dati« (28. 7. 1902). »Preveč dajem vbogajme in v dobre namene: zato ne morem shajati s svojimi dohodki, čeravno so veliki« (23. 10. 1910). Seveda, če pa je bilo takole: »Včeraj je prišel iz Ljubljane (v Gornji Grad) peš neki mož prosit za pomoč. Precej sem bil hud: koliko pa hoče od mene, da tako daleč prosit pride. Ravno tako me je našel neki Z. iz R., da sem mu pri posojilnici jamčil 1000 kron. Jako sem bil nevoljen, pa sem vendar, čeprav nerad, sedem menic podpisal« (17. 8. 1907). Znano je tudi, da denarja kar ni mogel trpeti, češ človek ne sme navezovati srca nanj. »Danes sem dobil za les v Gornjem Gradu na račun za leto 1901–1902 … kron. Od teh sem jih večino koj razposlal za razne dolgove v tiskarni, v bukvarnah, za sliko Astolfijevo etc.« (28. 7. 1902). Ko je l. 1919 prodal posestvo v Letušu, je zapisal: »Od denarjev sem dal dvema nečakinjama, ki sta nevesti, doto, da si pripravita, kar je treba. Za zavod sem dal (veliko vsoto). Za Miklavža bom dal vsakemu kanoniku, vsakemu profesorju in prefektu v zavodu ter mojim gospodom v pisarni vsakemu po 1000 kron. Raznim samostanom bom dal skupno 5000 kron. V Begunjah, mojem rojstnem kraju, bom popravil župnijski hlev (20.000 kron) in za B. bom poplačal ostanek dolga (8300 kron)« (3. 12. 1919). Nekemu samostanu je naslednje leto daroval iz svojega kar 80.000 kron za dolg (13. 1. 1920). In kaj vse je iz svojih dohodkov plačeval in podpiral! Levica ni vedela, kaj je dala desnica … Sorodnicam, ki so šle v samostan, je plačeval dote; od amerikanskih prihrankov je sorodniku za operacijo žene nakazal 10.000 kron; in ko je hotel (l. 1933) v Rim, je potovanje odpovedal, da je s tistim denarjem podprl bolnega sorodnika. Koliko je razdal raznim društvom, koliko npr. po vojski Rusom! A Bog je njegovo dobrodelnost blagoslavljal. Mogel je zapisati v dnevnik: »Bog je dober, pa mi za dohodke poskrbi. Kar dajem vbogajme, mi obilno povrne« (16. 1. 1925). »Posodil sem. V srcu sem si mislil: Moj Bog, Tebi posodim« (12. 12. 1925).

V tem in vsem drugem nam je Jeglič pretresljiv zgled. Vzor človeka, ki ni samo vneto delal, marveč tudi sveto živel. Ki je bil najboljši pastir izročenim mu dušam, ki ni iskal sebe in svoje slave, marveč Boga in božje kraljestvo. Ki ni nikdar ničesar učil, česar sam ni storil, nikdar vernikom nalagal krščanskih dolžnosti, katerih sam v polni meri ni izpolnjeval. Ki je svojim duhovnikom rekel: »Potrudil se bom, da bom svoje dolžnosti spoznal in jih tudi vestno izvrševal, dokler ne omagam. Ker vas na vsestransko in nepretrgano delo vedno silim, tudi sam ne smem zaostati. Složno naprej! Zaupajmo ne v sebe in svoje spretnosti, ampak v pomoč božjo, ki nam ne bo odrečena« (*Škofijski list* 1924, 10).

Jože Jagodic (1899–1974) se je rodil na Visokem pri Šenčurju. Med prvo svetovno vojno ga je na fronti zelo prizadela usoda slovenskih fantov. Tedaj se je odločil, da bo postal duhovnik. Posvečen je bil leta 1922, doktoriral pa je leta 1944. Kot škofijski kaplan in tajnik je bil dolgoletni sodelavec škofa Jegliča. Od leta 1930 je opravljal naloge škofijskega kanclerja. Ob koncu druge svetovne vojne se je umaknil na Koroško. Papež ga je postavil za vrhovnega dušnega pastirja jugoslovanskih katoliških beguncev v Avstriji. Iz begunstva se je smel večkrat vrniti v domovino in praznovati zlato mašo v farni cerkvi sv. Jurija v Šenčurju. V Avstriji je ostal do svoje smrti leta 1974 in je pokopan v Leisachu na Vzhodnem Tirolskem.

Iz knjige Jožeta Jagodica *Nadškof Jeglič – majhen oris velikega življenja*, prenovljena izdaja.

Tone Gorjup

A. Gosar – Vzor doslednega moža

Pogledi dr. Andreja Gosarja (1887–1970) žive tudi danes

Krščanskosocialno gibanje na Slovenskem, ki ga je začel Janez Evangelist Krek, je doživelo pravi razcvet s pravnikom, ekonomistom, sociologom, filozofom, politikom in vzornim katoliškim laikom Andrejem Gosarjem. Logatčan po rodu je že med študijem objavljal članke o socialnih in vzgojnih vprašanjih. Razvijal je krščanskosocialni nauk in se zavzemal za sredinsko krščanskodemokratsko usmerjenost. Pri vsem tem je Andrej Gosar poudarjal: "Naravni red in zdrava pamet zahtevata, naj skrbi najprej vsak sam zase in za svojo blaginjo. Delati, kot da bi to skrb in odgovornost prevzela družba ali država, se pravi postavljati naravni red stvari na glavo. Kdo pa je tista družba, ki naj bi za ljudi bolje in uspešneje skrbela, kakor zmorejo to ljudje sami?"

Andrej Gosar se je rodil 30. novembra leta 1887 v Dolnjem Logatcu. Družina se je preživljala s čevljarstvom. Oče je mladega Andreja izbral za svojega naslednika v čevljarski delavnici. Po krajši vajeniški dobi je Andrej, kljub drugačnim očetovim načrtom, odšel v Ljubljano in tam leta 1910 maturiral na drugi državni gimnaziji. Zaradi težkih socialnih razmer, se je po maturi zaposlil pri Južni železnici, ob delu pa je študiral pravo na dunajski univerzi. Že leta 1915 je diplomiral, naslednje leto pa še doktoriral. Zadnji del prve svetovne vojne pa je preživel kot avstrijski vojak.

Sočasno s študijem je Andrej Gosar začel s publicističnim delom. Že v mladosti se je zapisal socialni misli. Čeprav je bil po izobrazbi pravnik, je bilo njegovo najljubše področje sociologija. Še kot dijak je sodeloval v krščanskemsocialnem gibanju, od leta 1912 pa je začel pisati članke, ki so zbujali pozornost tako pri laični družbi kot pri politikih. Objavljal jih je v Slovencu, Domoljubu in Zlati dobi. Kot je razvidno iz prvih naslovov je dal velik poudarek vzgojnim vprašanjem, a kmalu je dobilo prednost socialno področje.

Z enaindvajsetim letom je Andrej Gosar nastopil novo življenjsko pot. Poročil se je z Antonijo Mihevc iz Logatca in si tako izbral družinsko življenje. Vstopil je tudi v politično življenje pri Slovenski ljudski stranki in pri sindikatu Jugoslovanska strokovna zveza. Konec leta 1918 pa se je zaposlil pri deželni vladi kot strokovnjak za socialna vprašanja. V tem času je pisal o socialnih vprašanjih delavstva in kmečkega prebivalstva, o obrti, davkih, pa tudi o etičnih vprašanjih v gospodarstvu. Naslednje leto ga najdemo za krajši čas na študijskem izpopolnjevanju v Münchnu.

* * *

Konec leta 1920 je bil Andrej Gosar izvoljen za poslanca v ustavodajno skupščino Jugoslavije na listi Slovenske ljudske stranke. V njej je bil do razpustitve decembra 1922. Zatem se je zaposlil pri Zadružni zvezi. Leta 1925 je bil znova izvoljen v parlament, nakar je bil dve leti minister za socialna vprašanja. V tem času je uspešno sodeloval pri prenovi jugoslovanske socialne politike in zakonodaje na tem področju. Ob nastopu šesto- januarske diktature 1929 je izgubil poslanski mandat, s tem pa se je tudi poslovil od aktivnega političnega življenja.

Kljub dejavnemu političnemu življenju je Andrej Gosar med tem postal vodilna osebnost krščanskega socializma pri nas. Izhajal je iz Krekove dediščine in se hkrati navdihoval pri nemških avtorjih. Pri tem pa je trčil v tako imenovani krščanski solidarizem, ki ga je gojil Aleš Ušeničnik. O tem obširno piše Jožko Pirc v svojem doktorskem delu o Alešu Ušeničniku. Kmalu zatem, ko je Aleš Ušeničnik pustil uredniško delo pri reviji Čas in se posvetil novo nastali univerzi, je Čas objavil Gosarjev članek z naslovom Socializem. V njem je zavrnil individualistični temelj dotedanjega družbenega reda in na njegovo mesto postavil socialistični temelj. Pri tem je poudaril, da je posameznik

nepopolno, nedovršeno bitje, ki doseže svojo popolnost šele v družbi. Skupna korist mora biti načelo, po kateri naj vsak posameznik uravnava svoje življenje. Osnovno vodilo ki bo uravnavalo delo za narod in domovino, politiko, gospodarstvo, kulturo in religijo, naj bo splošna družbena korist. Gosarjev članek je izzval polemiko, ki je bila sprva dokaj umirjena.

Če vse skupaj zelo poenostavimo, sta Aleš Ušeničnik in Andrej Gosar izhajala iz istih krščanskih načel. Ta je postavil papež Leon XIII. s svojo socialno okrožnico Rerum novarum. Aleš Ušeničnik se je strogo držal učenja Cerkve in papeževega socialnega nauka kot idealnega vzorca, ki bi ga morali kristjani prevzeti. Andrej Gosar pa je to učenje skušal uresničevati v določenem času, na podlagi spoznanj sodobne ekonomije. Menil je, da se Ušeničnikov solidarizem v praksi ne izkaže najbolje. Aleš Ušeničnik pa je menil, da Gosarjevo reševanje socialnega vprašanja lahko vodi v komunizem ... Polemika med njima se je v naslednjih letih še zaostrila in privedla do druge ločitve duhov. Kasneje se je izkazalo, da se Ušeničnikov strah pri Gosarju ni uresničil, je pa velik del levega krila oziroma radikalnih krščanskih socialistov pristal v naročju Osvobodilne fronte.

* * *

Čeprav se je Andrej Gosar umaknil iz politike, je ostal v tridesetih letih kot diplomat povezan z reševanjem socialne problematike na državni in mednarodni ravni. Vodil je jugoslovansko delegacijo, ki je v Berlinu sklenila socialnopolitično pogodbo z Nemčijo. Nekaj let je bil član državnega zakonodajnega sveta. Devet let je bil stalni delegat jugoslovanske države na zasedanjih tedanjega Društva narodov v Ženevi. Bil je tudi član Slovanskega inštituta v Pragi in eden izmed prvih članov panevropskega gibanja. Vse to mu je omogočilo, da je imel izredno širok pogled na politična, gospodarska in socialna vprašanja takratne Jugoslavije in Evrope.

Andrej Gosar je od leta 1929 pa vse do upokojitve leta 1958 predaval na Tehniški fakulteti v Ljubljani; nekaj časa je bil tudi njen dekan in prodekan. Sprva je predaval pravo, ter gospodarske in socialne vede. Sočasno s tem je tako na teoretičnem kot praktičnem področju razvijal svojo socialno misel. Številne članke je objavljal v Slovencu in Času, zatem v Delavski pravici, Narodnem gospodarju, Novem času, Socialni misli, Mohorjevem koledarju, Kresu, Dejanju, objavljal pa jih je tudi hrvaški Franjevački vijesnik. Poleg tega so začela izhajati tudi knjižna dela: *Narodnogospodarski eseji, Odlomki socialnega vprašanja*, *Za krščanski socializem*, *Socialna akademija*, *Razprave o družbi in družabnem življenju* ter druge.

Gosarjevo najpomembnejše delo pa je obsežna študija *Za nov družbeni red*, ki je izšla pri Celjski Mohorjevi družbi v dveh delih leta 1933 in 1935. Delo, ki ga Gosar v podnaslovu imenuje *sistem krščanskega socialnega aktivizma,* obsega kar 1600 strani. Podprto je s številnimi podatki, citati, pojasnili ... zato je tudi tako obširno. V prvem delu je Gosar predstavil osnove novega dužbenega reda, v drugem pa cilje in pota krščanskega socialnega aktivizma. Pred desetletji je neznan avtor v *Mohorjevem koledarju* knjigo ugodno ocenil.

* * *

Skrajšana izdaja Gosarjevega dela *Za nov družbeni red* je izšla leta 1994. Za Mohorjevo jo je priredil Lado Ločniškar. V uvodu k tej izdaji je poudaril, da so razmere v Sloveniji po osamosvojitvi v marsičem podobne tistim v tridesetih letih prejšnjega stoletja, zato je Gosarjevo delo aktualno tudi danes. Še posebej je aktualno razmišljanje o uvajanju demokracije. Gosar navaja, da so osnovi pogoj za uspešno delovanje parlamentarne demokracije ljudje, ki bi zares pravilno pojmovali pravice in dolžnosti, kakršne jim parlamentarizem daje oziroma nalaga. Med drugim zapiše: »Ena od organizacijskih napak demokratičnega parlamentarizma je tudi ta, da želi parlament odločati o vseh področjih javnega življenja ne le o političnih vprašanjih. Gosar meni, da na področjih, kot so gospodarstvo, kultura, razna stanovska združenja ... lahko in morajo odločati tisti, ki jih to zadeva. O vseh teh stvareh naj v določeni meri odloča tudi lokalna skupnost. Država bi morala imeti le tiste pristojnosti, ki so v korist širše skupnosti, te pristojnosti pa naj sprejema od nižjih upravnih enot in ne obratno.«

V nadaljevanju Andrej Gosar opozarja, da je naloga parlamenta reševanje političnih vprašanj. So tudi druga področja družbenega življenja, ki pa jih parlament ne bi smel spolitizirati:

»Danes stoje, kakor vemo, v ospredju vsakega javnega življenja predvsem razna pereča gospodarska in socialna vprašanja. Jasno pa je, da v teh in podobnih zadevah ni mogoče nič pametnega ukreniti, dokler imajo tu vsi enako besedo. Če se parlamenti danes vmešavajo v vse stvari in to s prav »univerzalno nekompetentnostjo«, tedaj je to samo logična posledica tega, ker imajo ob volitvah vsi državljani enako pravico odločati o vsem, kar se jih tiče, pa tudi o vsem, kar jih niti najmanj ne zanima in kar morda niti najmanj ne posega v njihove zadeve. Tako odloča kmet o delavskih, delavec o kmečkih, oba pa o obrtniških, industrijskih uradniških in vseh drugih zadevah, ki ju mnogokrat niti malo ne zadevajo. Zato ni čudno, če ne kažejo takšni, na osnovi splošne in enake volilne pravice izvoljeni parlamenti niti za najbolj aktualna in pomembna strokovna in stanovska vprašanja nikakršnega pravega zanimanja. Naravno je, če postane vsaka, še tako nepolitična zadeva v demo-

kratičnem parlamentu politična ter se presoja in odloča zgolj po političnih vidikih.«

Zanimivo je tudi, da je Andrej Gosar nasprotoval proporcionalnemu volilnem sistemu, saj ta v veliki meri povzroča težave parlamentarni demokraciji. O tem pravi:

»Vzrok mnogih težav in napak demokratičnega parlamentarizma je proporc. Čeprav se zdi, da je proporc predvsem naravna in nujna demokratična ustanova, je po njem nedelavnost in nesposobnost parlamentov le še narasla. Dokler so se poslanci volili po večinskem principu, se je mogla v parlamentih voditi politika večinskih strank. Proporc pa je omogočil, da so dobile vsaj po nekaj mandatov številne male skupine, ki bi sicer ne izbojevale nobenega mesta ter bi ravno zaradi tega ob volitvah niti samostojno ne nastopile. Ta razcepljenost parlamentarnega zastopstva v številne stranke in strančice je težave demokratičnega parlamentarizma le še povečala.«

Andrej Gosar je opozarjal tudi na to, da parlamentarci nujno potrebujejo strokovne sodelavce, če želijo kvalitetno opravljati svoje delo: »Eden pomembnih vzrokov znane nedelavnosti in nesposobnosti demokratičnih parlamentov tiči tudi v tem, ker poslanci stvari, o katerih morajo razpravljati in sklepati, mnogokrat niti malo ne poznajo in ne razumejo. To pa je zopet nujna posledica tega, ker je demokratični parlament tako organiziran in delo v njem še vedno tako urejeno, kakor da je vsaj na splošno vsak poslanec zmožen o vsem pametno govoriti in modro odločati. V prvi dobi demokracije, ko so prevladovala politična vprašanja, je bilo to morda vsaj do neke mere resnično in pravilno. Danes, ko gre največkrat za odločanje v najtežjih strokovnih zadevah, pa je stvar bistveno drugačna. Danes bi moral že ustroj parlamenta in organizacija dela v njem siliti, na to, da bi prišlo med poslance tudi dovolj pravih, resničnih strokovnjakov z vseh pomembnih področij javnega življenja.«

* * *

Čeprav velja Gosarjevo delo *Za nov družbeni red* za vrh njegovega socialnega razmišljanja, pa se s tem njegovo ustvarjanje na tem področju ni izčrpalo. Članki v različnih časopisih so se množili, obenem je izdal še nekaj knjig. Med njimi je najpomembnejša *Socialni nauk Cerkve po besedilih papeških okrožnic*. Gosar je v njej zbral in sistematično predstavil ves socialni nauk Cerkve, ki sta ga oblikovala papež Leon XIII. v okrožnici *Rerum novarum* in Pij XI. v okrožnicah *Quadrogesimo anno* in *Divini Redemptoris*.

V zaostrovanjih, ki jih je povzročilo Kocbekovo *Premišljevanje o Španiji*, je Andrej Gosar ostal dokaj zadržan in skušal umiriti razvnete strasti; je pa že takrat uvidel daljnosežne posledice tega zaostrovanja: »Ti dogodki namreč kažejo, da je v našem katoliškem krogu prevladala in dobila odločilen vpliv peščica najbolj ozkih, pa zato toliko bolj nestrpnih in nasilnih ljudi, ki proglašajo sami sebe za katoliško elito, torej za nekaj izbranega, boljšega.«

Razdvojenost katoliškega tabora je prišla do izraza tudi na tako imenovanem Bohinjskem tednu. To sta bila kulturno-socialna tedna, ki ju je Akademska zveza prvič pripravila avgusta 1937 in zatem še poleti 1939. Na prvem srečanju se je zbralo več kot dvesto katoliških študentov in študentk. Kot predavatelji so na njem sodelovali profesor na škofijski gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano Jakob Šolar, teološki profesor Janez Fabijan, profesor France Koblar, Andrej Gosar in Fran Saleški Finžgar.

Razdor v katoliškem taboru se je samo še poglabljal, Andrej Gosar pa je v tem napetem ozračju skupaj z omenjenimi predavatelji na Bohinjskem tednu predstavljal umirjeno sredino katoliškega tabora. Ta se je zavzemala za duhovni prerod posameznika, ne pa za politično organiziranost katoličtva. Prav po zaslugi Andreja Gosarja je bila v ospredju misel o krščansko naravnani človeški osebnosti v sodobni družbi.

* * *

Po napadu na Jugoslavijo aprila 1941 se je v Sloveniji izoblikovala vrsta gibanj oziroma skupin, ki so zavračala okupacijo in se borila za osvoboditev naroda. Med njimi so bili tudi Združeni Slovenci, ki so se oblikovali že v prvi polovici maja 1941. To je bila skupina, ki jo je vodila tako imenovana katoliška sredina, med njimi Andrej Gosar in Jakob Šolar. Niso se hoteli pridružiti drugim ilegalnim skupinam protiokupatorskega kroga iz krščansko-ljudskega tabora niti Protiimperialistični fronti, ki so jo vodili komunisti.

Zadržanje Andreja Gosarja, ki je imel velik ugled med takratnimi Slovenci, je bilo nadvse pomembno. Na eni strani ga je skušala pridobiti Osvobodilna fronta, po drugi strani pa so mnogi prav v njegovih delih črpali moč v težkih trenutkih razpetosti okupacije, državljanske vojne in revolucije.

Fran Saleški Finžgar, ki naj bi kmalu po začetku vojne pripravil predavanje o ljubezni do bližnjega, je za člane Zadružne zveze v Ljubljani med drugim zapisal: »Priporočal bi torej: *Sveto pismo*, *Novo zapoved*, študij Gosarjevega novega reda, ki je za katoličane med nami edina knjiga razen papeških socialnih okrožnic, ki odpira pogled v bodočnost. Ta nova bodočnost prihaja neizprosno in se je treba zanjo pripraviti z dejanji pravice in širokosrčne ljubezni. To je stvarnost, vse drugo je poseg v meglo.«

Andrej Gosar je tudi med vojno opravljal profesorsko službo. Obenem je vodil lastno politično skupino, ki je zunaj bele garde in domobranstva, pa tudi komunistično usmerjene OF, pripravljala odpor zoper

okupatorja. Sredi leta 1944 so ga zaprli in zatem poslali v koncentracijsko taborišče Dachau, od koder se je ves izčrpan vrnil junija 1945.

* * *

Andrej Gosar je tudi po vojni ostal profesor na Tehnični fakulteti v Ljubljani. Vendar je komunistična oblast namerno prezrla vse njegovo delo na področju narodnega gospodarstva, ki se mu je posvečal vsa medvojna leta. Začela je namreč snovati svoj družbeni red, ki se ni niti malo skladal z Gosarjevim. Tako je moral svoje področje prepustiti drugim in se zadovoljiti s predavanji statistike, zemljiške knjige ter geodetskega in rudarskega prava. To službo je opravljal do upokojitve.

Povojna oblast je Andreju Gosarju onemogočila objavljanje, pa tudi javno delovanje. Doživljal je raznovrstne pritiske od omalovaževanja do hišnih preiskav, saj so se hoteli polastiti njegovih po vojni napisanih del. Kljub temu je Andrej Gosar objavil nekaj člankov v Oznanilu, edinem katoliškem listu, ki je lahko izhajal po vojni. V letu 1946 je napisal nekaj krajših spodbud z naslovi: Bodimo dobri, Bogu služimo, Za Kristusom hodimo, Učimo se socialno misliti in Apostolat zgleda. Gosar se je zatem spet oglasil v zadnjem letniku Oznanila, preden je začela izhajati Družina. Objavil je deset člankov, ki pa so ostali nepodpisani.

Ko je Ozna zasliševala škofa Antona Vovka, so ga spraševali tudi o Andreju Gosarju, češ da naj bi skupaj s prof. Jakobom Šolarjem spadala v krog škofovih ožjih političnih svetovalcev. Gosar je bil v prvih letih po vojni tudi Ozni znan kot človek, ki veliko moli, zanimalo pa jih je še, kaj dela poleg tega. Škof je zaslševalcu potrdil, da dr. Gosar in njegova družina pogosto prihaja molit v stolnico k Mariji Pomagaj in da se že vrsto let pozdravlja z njim, to pa je tudi vse.

* * *

Kljub navideznemu molku je Andrej Gosar še naprej pisal. Res se je delo *Misli o novem redu* izgubilo, zato pa je v letih po drugi svetovni vojni nastalo novo delo, ki ga oznovci očitno niso našli. Skoraj pol stoletja je čakalo v rokopisu. To je *Sodobna socialna etika*, ki jo je pri založbi Rokus leta 1994 izdala občina Logatec, uredil pa Janez Juhant. Slednji je zapisal, da to delo predstavlja združitev, zgostitev in nekakšen idejni vrh Gosarjevega snovanja. On sam je napisal tudi predgovor k delu.

Gosarjev sistem krščanskega socialnega aktivizma v tem delu dobi še en nov izraz. Piše namreč o krščanskem kolektivizmu, ki je utemeljen na naravnih zakonih in evangeliju. Je povsem drugačen kot kolektivizem, ki so ga razvijali komunistični režimi. Njihov sistem je temeljil na zunanjih prisilnih predpisih in ukrepih, medtem ko na svobodnem in zavestnem sodelovanju ljudi sloneči kolektivizem v ničemer ni nasproten krščanstvu.

* * *

Andrej Gosar je po upokojitvi tudi po zaslugi oblasti živel od javnosti precej odmaknjeno, a zato nič manj bogato življenje. Za svojo osemdesetletnico je prejel od papeža visoko cerkveno odlikovanje. Od zemeljskega življenja pa se je poslovil 21. aprila 1970 v Trnovem v Ljubljani. Nekaj dni zatem se je na njegovem pogrebu na Žalah zbrala velika množica ljudi. Obred je vodil ljubljanski nadškof dr. Jožef Pogačnik. O Andreju Gosarju je med drugim povedal: »Umrl je vzoren krščanski mož, oče številne družine, idealen lik svoječasnega katoliškega javnega delavca. Njegov zgled molitve, resničnega katoliškega mišljenja in ravnanja bomo pogrešali, ko prav danes tako manjka vzorov, ob katerih naj bi se tavajoča mladina zgledovala ... Svoje iskreno in globoko krščanstvo je rajni Gosar dokazal v najhujših preizkušnjah, tako tudi v koncentracijskem taborišču Dachau, kjer je razodeval resnično vdanost in iskreno zaupanje v Boga, celo bolj kot marsikak duhovnik. Po vojni je dr. Gosar prihajal vsak dan in ob vsakem vremenu v stolnico, kjer se je sivolasi starec krepil s kruhom življenja. Marsikoga je ganilo, ko je videl, kako je Gosar vedno pokleknil do tal. Dajal je pravi vzor značajnega in doslednega moža.«

Janez Juhant

Vračanje h knjigi

Stoštiridesetletnici čitalnice v Šmartnem pri Litiji ob rob

»So knjige, ki jih je treba prežvečiti in izpljuniti, in so knjige, ki jih je treba pogoltniti in prebaviti«, je zapisal angleški mislec Francis Bacon. Morda njegova misel že napoveduje sedanji čas pre-obilja knjig, ki smo mu priča danes in ki otežuje izbiro med množico izdanih knjig. Včasih to že kar presega človeške zmožnosti presoje in odločanja, kaj brati, kaj prežvečiti in kaj prebaviti. Sicer pa že Sveto pismo govori o prebavljanju. V Janezovem razodetju se glasi: (Raz 9-11) »Stopil sem k angelu in mu rekel, naj mi dá knjižico. In rekel mi je: ‚Vzemi jo in pojej! V trebuhu te bo grenila, toda v ustih bo sladka kot med.' Tedaj sem vzel iz angelove roke knjižico in jo pojedel; v mojih ustih je bila sladka kot med. A ko sem jo pojedel, me je v trebuhu zagrenilo. Tedaj mi je bilo rečeno: ‚Vnovič moraš prerokovati nad mnogimi ljudstvi, narodi, jeziki in kralji.'« Treba se je torej učiti prebavljati grenkobe življenja, da človek lahko postane prerok, saj je že pesnik Prešeren zapisal:

de b' uka žeja me iz tvoj'ga svéta
speljala ne bilà, golj'fiva kača!

Ne vedel bi, kako se v strup prebrača
vse, kar srcé si sladkega obeta;
mi ne bilà bi vera v sebe vzeta,
ne bil viharjov nótranjih b' igrača!

Človek mora skozi grenkobe življenja, skozi preskušanje in trpljenje tujega sveta, ki je lahko v domu, da postane prerok, saj pravi ljudska modrost: Brez muje se še čevelj ne obuje. Skozi preskušanje človek kljubuje viharjem življenja. A hvala Bogu, če je otroku mati v rosnih letih brala pravljice in mu tako preganjala mladostne strahove. Ob materinih pravljicah se otrok pogumno in odločno vrašča v zahtevni svet in se uči spoprijemati se z njegovimi pastmi, da kakor Jonatan Livingston Galeb lahko poleti ter se zna pogovarjati tudi z rožo kot Mali princ ali s pticami kot sveti Frančišek.

Moja prva spodbujevalka bralne kulture, kot bi rekli danes, je bila stara mama. Pri njej sem imel zaslombo in oporo, saj sem prestrašen vedno zbežal pod njeno posteljo. Ona pa mi je tudi prva odpirala svet knjige. Ponavadi je iz svojih ‹bukvic› nabožne vsebine brala molitve ali iz življenja svetnikov, včasih tudi na glas meni in bratoma. Te ure so mi ostale v spominu kot prijetno in toplo doživetje, zgledi svetnikov pa so krepili mojo versko zavest.

Poleg babice je tudi stric Toni, invalid nemške vojske in povrhu še z multiplo sklerozo, redno nabavljal in bral knjige ter z njimi reševal svojo usodo zaznamovanosti in odrinjenosti od življenjskih radosti, posebno igranja harmonike in drugih inštrumentov. Tudi otroci smo smeli v njegovo »kamro«, kjer nam je, nečakom kaj prebiral. Moral se je odločiti, da gre v Nemčijo, saj pri nas ni dobival invalidnine, zato je bral tudi nemške knjige. Če je bil dobro razpoložen, smo smeli poslušati pravljice iz zbirke *Obuti maček (Der gestiefelte Kater*). Kako radi smo mirno sedeli ob njegovi postelji ter pozorno poslušali njegove pripovedi.

Že ustna pripoved oziroma pravljica je spremljala človekova iskanja in snovanja od pradavnine. V zgodovino je stopila tudi Božja beseda in človeka hrabrila, da v vsakdanjih tegobah ni sam, pač pa ga spremlja Božja pomoč in tolažba. Upravičeno zato *Sveto*

pismo imenujemo knjigo vseh knjig. Že v judovskih družinah so zvitke knjige postavljali na vidno mesto, jih brali in premišljevali. Knjiga vseh knjig spodbuja vsakogar, da bi »veselil se z veselimi in jokal z jokajočimi«. Grški filozof Boetij je pisal *Tolažbo filozofije* v zaporu in stoletja so jetniki različnih prilik in usod iskali tolažbo in upanje, saj ob Bogu nobena zemeljska težava ni večna, kajti »trdno sem upal v Gospoda, pa se je sklonil k meni in uslišal moje klicanje«.«

Posameznik in narod sta v ustni in pisani besedi našla uteho, spodbudo in okrepitev. Beseda je zbliževala in povezovala. Bomo spet našli čas za besedo, ki bo krepila naša srca in medsebojno zaupanje ter vero v prihodnost? Koliko naših prednikov je sedelo ob Slovenskih večernicah Družbe sv. Mohorja in skupaj sanjalo svoje osebne in narodove sanje. Upanje na svobodo Slovencev je pred kakimi 140 leti združevalo zavedne duhove po vsej domovini, da so ustanavljali čitalnice ter ob besedi in glasbi, ob pesmi in plesu krepili duha in se učili kljubovati tujcu. Ob knjigah smo kot narod in posamezniki rasli in vstopali v življenje. Očitno smo se vse preveč zanašali na tujo učenost, kot so nam v preteklosti očitali naši umetniški velikani, in zato kot sami svoji gospodarji, nimamo poguma, da bi uresničevali sanje in izročila prednikov. Kakor mati in oče ne moreta vzgojiti svojih otrok brez prečutih noči in skritih ur ljubezni in darovanja, tako ničesar velikega ne nastane brez žrtve nesebičnih src in skrbnih rok. Danes se bomo v osebnem, družinskem in javnem življenju spet morali učiti te osnovne človeške resnice. Kot je zapisal Pierre Bourtembourg za Gandhija: »živo čuti, kako blizu postaja tisti resnici, ki mora postati njegovo telo in njegova duša, da bo lahko vsem sijal kot živi zgled.« (B.109) Zato se vračamo k izročilu knjige, da bi postajali bolj kulturni narod, ki ne le proizvaja, pač pa goji in poglablja kulturo duha, svobode in sožitja, s tem pa povezanosti z razčiščeno preteklostjo, kar je upanje za uspešno prihodnost.

Evropska kultura je utemeljena na knjigi. Zelo na začetku te poti so knjige religije oziroma, kot pravimo, religije knjige, abrahamske religije, judovstvo, krščanstvo in islam. Združevanje verskih izročil, grške modrosti, rimskega pravnega in političnega reda je postalo vodilo in podlaga za duhovni, idejni, kulturni in socialnopolitični razvoj Evrope in sveta. Kot živijo Indijci iz *Ved*, Mezopotamci iz zakonodaje starobabilonskega kralja Hamurabija, tako so knjige *Svetega pisma* vplivna dela Evropske in svetovne zgodovine, saj so podlaga za razvoj nacionalnih jezikov in kultur, tudi Slovencev. Celo prevajalec *Svetega pisma* v latinščino Hieronim (347-420) je najbrž naš pradomačin slovenskega Krasa. Brata Ciril in Metod, utemeljitelja slovanskega bogoslužja in pisave – starocerkvenoslovanščine – sta dala temelje *Brižinskim spomenikom* ter *Abecedniku* in *Katekizmu* Primoža Trubarja pa prevodom *Svetega pisma* Jurija Dalmatina, zaradi česar utemeljeno govorimo o Trubarju kot očetu prve slovenske tiskane besede. Sledijo dela katoliške prenove in že govorimo tudi o razcvetu znanosti *Academiae operosorum* (delavnih, od 1693), ki so pospeševali znanost in pisali knjige, pa o Žigu Zoisu (1747-1819) gospodarskem strokovnjaku, mecenu in podporniku znanstvenikov in kulturnih delavcev. In tudi Slovenci imamo prve povesti, Vodnikove pesmi, imamo Prešerna in Cankarja ter Hermana Potočnika-Noordunga.

Razvoj slovenske besede in knjige je v drugi polovici XIX. stoletja spodbujalo kulturno, izobraževalno in družabno delovanje, imenovano čitalništvo. Knjiga je v tistem obdobju postala predmet druženja, izobraževanja in vedno bolj jasen izraz politične volje Slovencev, da se uveljavljamo kot narod in v takratnem avstrijskem cesarstvu dobimo enakopraven status med drugim narodi. Pesem, pisana beseda in druženje so krepili družbenopolitično ozaveščanje. Zavzeta dejavnost za slovensko besedo je sprožila nastanek prvih dveh čitalnic na najbolj narodnostno občutljivih mestih: v Trstu 29. januarja 1861 in v Mariboru in 30. avgusta ter istega leta v Ljubljani in le dobrih deset let zatem tudi v Šmartnem. Čitalnice niso bile pomembne le kot družbene prireditve in kulturno-zabavni dogodki z recitacijami, petjem, igrami in plesom, pač pa tudi in posebno kot pobudnice knjižnic. Podobno vlogo so konec XIX. stoletja igrali tabori, ki so jih drugače od čitalnic staroslovencev oziroma katoliško-konservativnih krogov vodili mladoslovenci – takrat nastajajoči slovenski liberalci. Na prehodu iz XIX. v XX. stoletje je katoliško gibanje sprožilo živahen proces izobraževanja in ozaveščanja. Na katoliških shodih in drugih gospodarsko-socialnih, političnih in versko-kulturnih srečevanjih so slovenski katoličani ugotavljali nujnost vsestranskega izobraževanja in novembra leta 1897 ustanovili Slovensko krščanskosocialno (delavsko) zvezo, kasneje imenovano tudi Prosvetna zveza, osrednjo kulturno in izobraževalno organizacijo Slovencev v vseh pokrajinah. Janez Ev. Krek (1865-1917) je bil kot podpredsednik Zveze spodbujevalec delovanja organizacije in njenih podružnic, tako med delavskim kot med kmečkim prebivalstvom, da bi »vsaka fara imela svojo izobraževalno podružnico«. Skrbeli so za izobrazbo vseh spolov, slojev, starostnih in strokovnih skupin ter za knjižnično dejavnost. Širili so kulturne prireditve (gledališče) ter vsestransko gospodarsko in socialno oblikovanje slovenskega človeka. Ne pozabimo na prispevek škofa Antona Bonaventura Jegliča (1850-1937), ki je podpiral vse omenjene projekte; se je pa trajno zapisal v zgodovino slovenske kulture in knjige, ko je z ustanovitvijo prve slovenske gimnazije

(1905) oziroma Zavoda sv. Stanislava, pripravil podlago za oblikovanje slovenskih strokovnih knjig za šole, kar so uresničili profesorji tega zavoda, ki jih je pošiljal študirat na odlične univerze po Evropi.

Slovenski jezik in knjiga sta imela spodbujevalno vlogo tudi v prvi in drugi Jugoslaviji, posebno ob pritiskih, v času unitarizma v tridesetih letih prve Jugoslavije ter ponovno v času tako imenovanih »skupnih jeder« v socialistični Jugoslaviji v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja. Vseskozi je knjiga ohranjala naš narod. Prosvetni delavci so bili steber narodnega ozaveščanja in spodbujanja ter tudi politične volje med drugo svetovno vojno in ob vrhuncu pri odločanju za samostojno Slovenijo, ko smo Slovenci stopili skupaj in se odločili za svojo državo. Knjiga je imela še posebno mesto pri Slovencih v zamejstvu in izseljenstvu. Na Koroškem je Anton M. Slomšek (1800-1862) ob sodelovanju Andreja Einspielerja (1813-1888) z ustanovitvijo družbe sv. Mohorja, najstarejše slovenske založbe (27. julija 1851), omogočil širitev knjig med vse Slovence. Ne pozabimo duhovnikov, kot so Ivan Trinko Zamejski (1863-1954) v Benečiji ali prekmurski narodni buditelj Franc Ivanoci (1857-1913) in njegovi sodelavci; iz spomina ne smejo narodni delavci pod fašističnim pritiskom v Italiji, kot sta bila mučenec glasbenik Lojze Bratuž ter pesnik in duhovnik Filip Terčelj, ki pa je postal žrtev komunističnega terorja v Davči januarja leta 1946. Odločilno vlogo sta imeli slovenska beseda in knjiga med izseljenci in zdomci, še posebno v Kanadi, ZDA in Argentini.

Televizija in ostali elektronski mediji odrivajo knjige oziroma nadomeščajo potrebo po branju z nadomestki, ponavadi cenene in večkrat dvomljive kulturne vrednosti. Dodaten problem večine elektronskih medijev je, da spodbujajo tuje jezike, posebno angleščino, in ogrožajo položaj slovenščine. Bralna kultura se znižuje, vse skušamo doseči na hitro in v čim bolj oprijemljivi (vidni) obliki. Če je knjiga, posebno ob skupnem branju, spodbujala ustvarjalno domišljijo, povezovala in spodbujala govorno, medosebno ter duhovno kulturo, se zdi, da elektronski mediji kljub številnim možnostim, ki se danes nudijo, ljudi vzdržujejo na distanci (v oddaljenosti) in ne spodbujajo medosebnih vezi, na kar kljub vsem možnim povezavam in srečanjem na spletu opozarjajo psihologi.

Snovalci frankfurtskega knjižnega sejma si belijo glavo, kako približati knjigo mladim bralcem. Zahteven projekt, bi rekli, od katerega pa bodo v marsičem odvisne ne le prihodnost knjige, pač pa tudi prihodnost naše kulture, medčloveških odnosov in prav tako življenjska duhovna svežina ter žilavost za preživetje.

Tako, se zdi, smo v marsičem spet na začetku. Kakor si je knjiga utirala pot v življenje naroda in narodov, posameznikov in skupin, tako smo danes spet pred novim izzivom, kakšno mesto hočemo dati knjigi v družbi. Čitalništvo je razumelo ta proces in se je dejavno vključevalo vanj in za stoletje spet zagotovilo mesto knjigi in duhovni kulturi posamezniku in celotnemu slovenskemu narodu. Obletnice, kot je ustanovitev čitalnice v Šmartnem, nam spet ponujajo naloge za preživetje. Pogled v preteklost je zato lahko spodbuda za našo večjo zavzetost za skupno prihodnost. Našim prednikom nikoli ni bilo lahko. Tudi nam danes v marsičem ni, a voljo do življenja in preživetja bomo ohranjali z duhovnim bogatenjem in zato se je treba ustaviti in vzeti v roke knjigo ter se ob njej toliko bolj globoko zamisliti.

Marko Terseglav

Sodobni iluminator poezije

Nekatere umetnine arhitekta Valentina Scagnettija odkrivamo šele danes

V častitljivi starosti 103. let je lani zgodaj spomladi umrl Valentin Scagnetti, arhitekt, umetnik in pokončen ter odločen človek. Bil je dolgoletni opremljevalec Mohorjeve Družinske pratike *in v 60. letih prejšnjega stoletja tudi* Mohorjevega koledarja. *Prispeval je inicialke in vinjete v znameniti leksikon* Leto svetnikov *(1968–1973). To pa je le delček njegovega ustvarjalnega opusa, saj je v njegovi zapuščini ostalo predvsem na tisoče (da, na tisoče) grafičnih listov z ilustracijami in s kaligrafsko pisavo »prepisanih« slovenskih in svetovnih pesnikov. Kaligrafiji je bil zvest vse do smrti, zato nekatere njegove umetnine odkrivamo šele danes, širši javnosti pa so sploh neznane. Najbrž zato, ker sta bila slikarstvo, predvsem pa kaligrafija Scagnettijevo osebno zatočišče in izpolnitev in tudi zaradi njegovega značaja, saj svoje umetnosti ni nikoli maral razglašati in še manj tržiti, lahko bi rekli, da jo je celo z grenkobo nedojemljivo skrival.*

Pred 50 leti so prijatelji Tineta Scagnettija le pregovorili, da je v kavarni ljubljanskega nebotičnika razstavil nekaj grafičnih listov svojega videnja Shakespearovih sonetov. Vseh 154 sonetov je kaligrafsko inventivno prepisal v angleškem, nemškem in francoskem jeziku v znanih zgodovinskih pisavah in jih obogatil z marginalnimi sodobnimi ilustracijami. Četudi so mu redki izbranci, ki so poznali njegovo ustvarjalnost in jo cenili, prigovarjali, naj stvari objavi in jih predstavi javnosti, se je do sebe strogi sodobni iluminator umetnik skrival za svojo skromnost. Nasprotno pa je vsakemu, ki ga je zanimala kaligrafija, rad razložil osnove te plemenite, a samotne umetnosti in je vsakogar spodbujal k učenju kaligrafije. Tako je nekoč preko sorodnikov in znancev spoznal japonsko antropologinjo in etnologinjo, ki je nekaj časa živela v Sloveniji in jo tako navdušil za kaligrafijo, da se je nazadnje posvetila le njej in opustila svoj osnovni poklic antropologinje. Japonka je njegove zapise v gotici in unciali odnesla na Japonsko, tam pa so računalniški strokovnjaki nabor besed Scagnettijevih pisav vnesli v računalnik in tako danes japonski študentje umetnosti, kaligrafije in arhitekture spoznavajo evropsko kaligrafsko dediščino. V preteklosti je svoje kaligrafsko znanje nekaj let posredoval tudi slovenskim študentom arhitekture. Angleški študentje umetnosti pa prek Scagnettijevih ilustracij in »prepisov« Shakespearovih sonetov spoznavajo umetnost Scagnetijeve kaligrafije. Poleg gotice in unciale je Valentin Scagnetti obvladal in izpilil še renesančno in t.i. papeško pisavo. Te historične pisave je nadgradil z osebnimi elementi, zato njegove pisave učinkujejo na eni strani zgodovinsko avtentično, a so samonikle, »izvirne, z lastnim umetniškim pridihom,« kot je leta 1982 zapisal likovni kritik Janez Mesesnel.

Valentin Scagnetti se je rodil leta 1909 v Krškem, kamor so že v XIX. stoletju prišli njegovi furlanski predniki, stavbeniki in arhitekti. Scagnettijev oče, tudi Va-

lentin, arhitekt in gradbenik, je v začetku XX. stoletja ustvaril portal brežiške frančiškanske cerkve, še bolj znana pa je njegova dozidava in načrtovanje t.i. Hartmanove hiše v Krškem. Ko pa je Jože Plečnik v Ljubljani začel z gradnjo cerkve sv. Jožefa, je vsa dela vodil Valentin Scagnetti starejši.

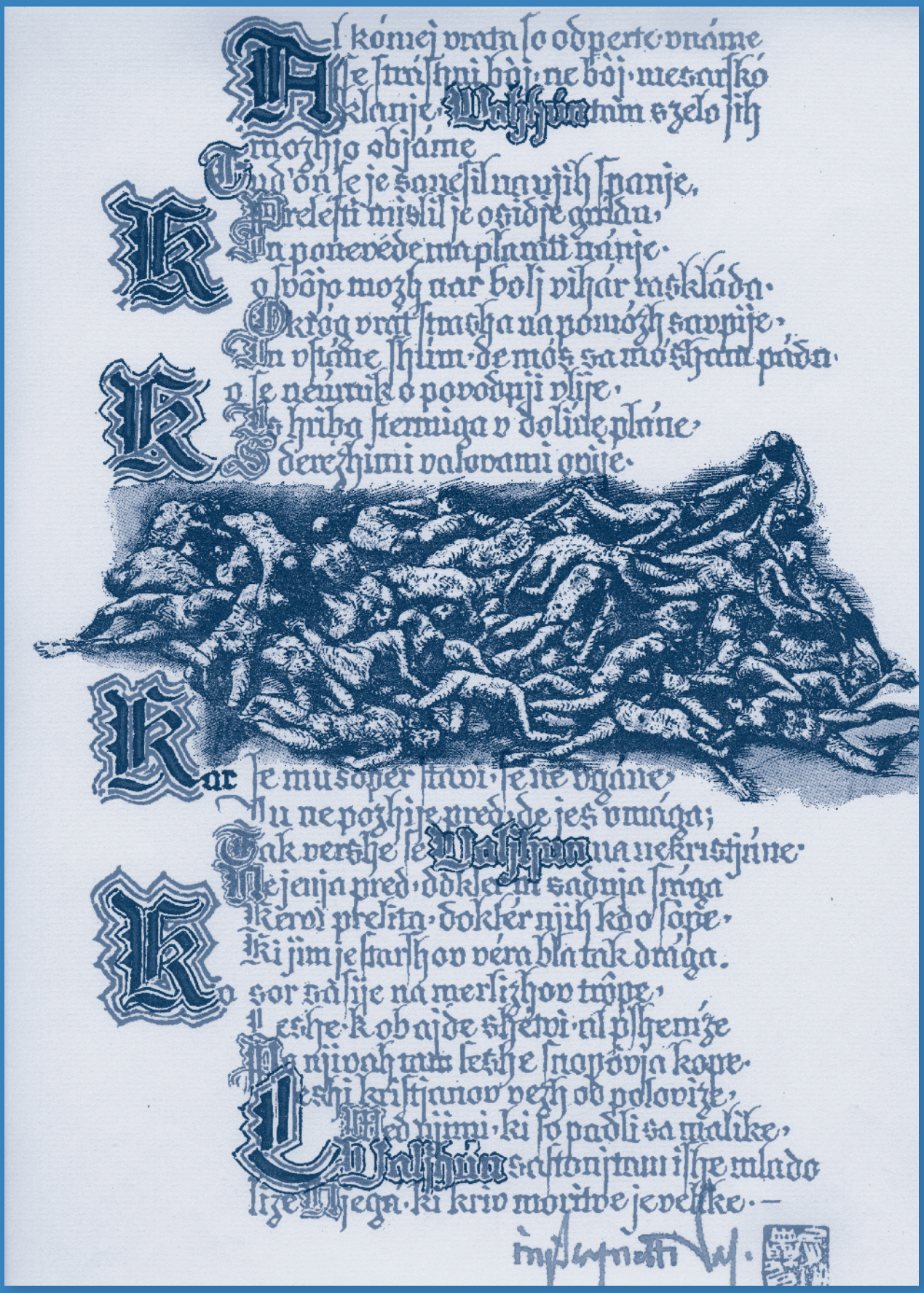
Najprej je tudi mladi Valentin Scagnetti hotel nadaljevati očetovo delo, zato se je po končani ljubljanski realki v 30. letih prejšnjega stoletja vpisal na študij tehnike na Dunaju. Tam pa ga je prekinil, ker gmotne družinske razmere niso več dovoljevale dragega dunajskega študija. Vrnil se je v Ljubljano, kjer je doštudiral arhitekturo pri Jožetu Plečniku. Ta je postal pozoren nanj, saj temu nikoli ni zadostovala »suha« tehnična risba, ampak je tako kot učitelj Plečnik v arhitekturo želel vnašati več umetniških elementov. Za Scagnettija sta pomenila »gola« arhitektura in njen načrt nekaj dolgočasnega. Že med študijem se je začel intenzivno posvečati risbi in kaligrafiji, ki je postala njegovo umetniško pribežališče. V težkih časih med drugo svetovno vojno, ko je moral opustiti svoje arhitekturne vizije, se je pričel ukvarjati s Prešernom oz. z njegovim Krstom pri Savici, ki ga je slikarsko in kaligrafsko pilil skoraj 30 let. Konec 70-tih letih XX. stoletja je Valentin Scagnetti skupaj s svojim sorodnikom tiskarjem Krst pri Savici natisnil v samozaložbi kot grafične liste. A prodaja teh izvodov nikoli ni prav stekla, ker se je avtor celo upiral prodaji in vsakršni reklami. Danes zato okrog 400 izvodov natisnjenega Krsta ostaja v njegovi zapuščini.

Kot sposobnega arhitekta ga je oblast po vojni postavila za direktorja Megrada in ga za dve leti (1947–1949) poslala v Beograd, kjer je načrtoval obnovo v vojni porušenega mesta. Vrnitev v Ljubljano pa zanj ni bila prijetna, saj ga je nova oblast postavila pred takrat tako »samoumevno« odločitev: direktorovanje, a le s partijsko knjižico. Čeprav je imel družino, se je raje odpovedal službi in gotovosti, kot da bi se včlanil v komunistično partijo. Do konca svojega življenja je vedno poudarjal, da je važno le delo, delo in spet delo. Novo zaposlitev je našel v Projektivnem biroju, kjer je delal do srede 60. let prejšnjega stoletja, nato pa se je še sorazmerno mlad upokojil. Njegova umetniška narava ni prenesla, da pri tehnično-risarskem delu ni mogla priti do izraza iskrivost njegovega ustvarjalnega duha.

Po upokojitvi se je dejansko zaprl v svojo sobo, ki mu jo je po nacionalizaciji hiše v centru mesta poleg stanovanja pustila oblast, in se usmeril v umetniško delo, predvsem v kaligrafijo. Do konca 80. let prejšnjega stoletja so vsi častni doktorji ljubljanske univerze in marsikateri častni občan Ljubljane dobili v roko diplome, ki jih je s svojo kaligrafsko pisavo izpisal in opremil Valentin Scagnetti. Napisal in opremil je še nič koliko listin oz. ženitnih obljub za nekdaj znamenito Ljubljansko ohcet. Ob tem pa ne gre pozabiti na stotine umetniških ex librisov, ki so prišli izpod njegove roke, ali pa na njegove logotipe za različna podjetja in na razne plakate. Ta nestalna dela so bila le pomoč za dostojno eksistenco in življenje, z vsem srcem in umetniškim žarom pa se je posvečal delom, ki jih ni predstavljal javnosti in jih ni prodajal. Še celo podpisoval jih ni.

V ožjo slovensko umetniško zavest je Valentin Scagnetti vstopil s Shakespearovimi soneti, ki jih je razstavil v ljubljanski Moderni galeriji ob 400-letnici umetnikovega rojstva (1964). Iste sonete je čez leta razstavil še v rodnem Krškem. Takrat se mu je pridružila v Sloveniji živeča kitajska slikarka Hju Či Vang, ki je po Scagnettijevem vzoru in s svojimi ilustracijami predstavila Shakespeara v kitajščini. Razstavljal je še v Novem mestu in v Celju, v Kranju pa se je predstavil s Prešernovimi Soneti nesreče. Po naklonjenih likovnih ocenah in reportažah (dr. Emilijan Cevc, Janez Mesesnel idr.) v slovenskem dnevnem tisku je širša javnost najbrž prvič izvedela za Scagnettijevo kaligrafsko delo.

Vedno sem imel občutek, da je le pesnik, ki se je Scagnettiju vsedel v srce, dobil tudi njegovo kaligrafsko in slikarsko obdelavo. Od slovenskih pesnikov se je tako lotil še Ketteja, Murna, Gradnika in Pavčka. Od tujih pesnikov pa poleg Shakespeara v njegovi zapuščini najdemo Heineja, Schillerja in Goetheja, po zadaj še neurejenih mapah pa se skrivajo tudi francoski pesniki npr. Villon. Vse pesnike je, kot je leta 1982 zapisal Janez Mesesnel, »odel v žlahtne stare, osebno stilizirane pisave, ki so poživljene z barvnimi ali tonskimi inicialkami, ali pa so verzi vkomponirani v nenavadne like in so bogato ilustrirani.« Njegova delovna soba, v katero so imeli vstop le posvečeni, bo najbrž odkrila še marsikatero umetniško presenečenje, njegove umetniške izpovedi, ki jih je ustvarjal bolj zase in jih je ob koncu življenja hotel kar uničiti. S tem je hotel pokazati, da je ustvarjal le zase in iz svoje izpovedne nuje in da naj zato njegova dela umrejo skupaj z njim. Na srečo se to ni zgodilo. Njegovo osamljeno in skrivano umetniško ustvarjanje se je včasih zdelo kot beg pred svetom, ki Valentinu Scagnettiju ni bil pri srcu; niti politično niti kulturno. Ni bil zagrenjen, vendar je vedel in čutil, da je umetnost, ki ji je pripadal, drugod po svetu veliko bolj cenjena in tudi bolj iskana kot pri nas. Strinjamo se lahko z Janezom Mesesnelom, ki je nekoč zapisal, da bo očitno moralo Scagnettijevo delo še nekaj časa čakati na svoje pravo, množično odkritje in tudi na zasluženo priznanje ter na pravo mesto v narodovi kulturi. Strokovnjaki in znanci smo mu danes za to druženje z umetnostjo globoko hvaležni in smo veseli, da smo imeli Slovenci samoniklega edinstvenega iluminatorja poezije arhitekta Valentina Scagnettija.

Priloga: kaligrafski prepisi

sem na sérze
mój Bogomila
skerbi je konecz
shalosti.
ne srézhe,
se trese od veselja
vsaka shila.
kar gledam
spét v oblizhje ti zvetézhe. moj brije sdaj
okróg vihar jov sila. vse se nebó s oblaki
preoblézhe. mèni mar. kar se godi na
svéti. ak smejo srézhne te roké objéti."

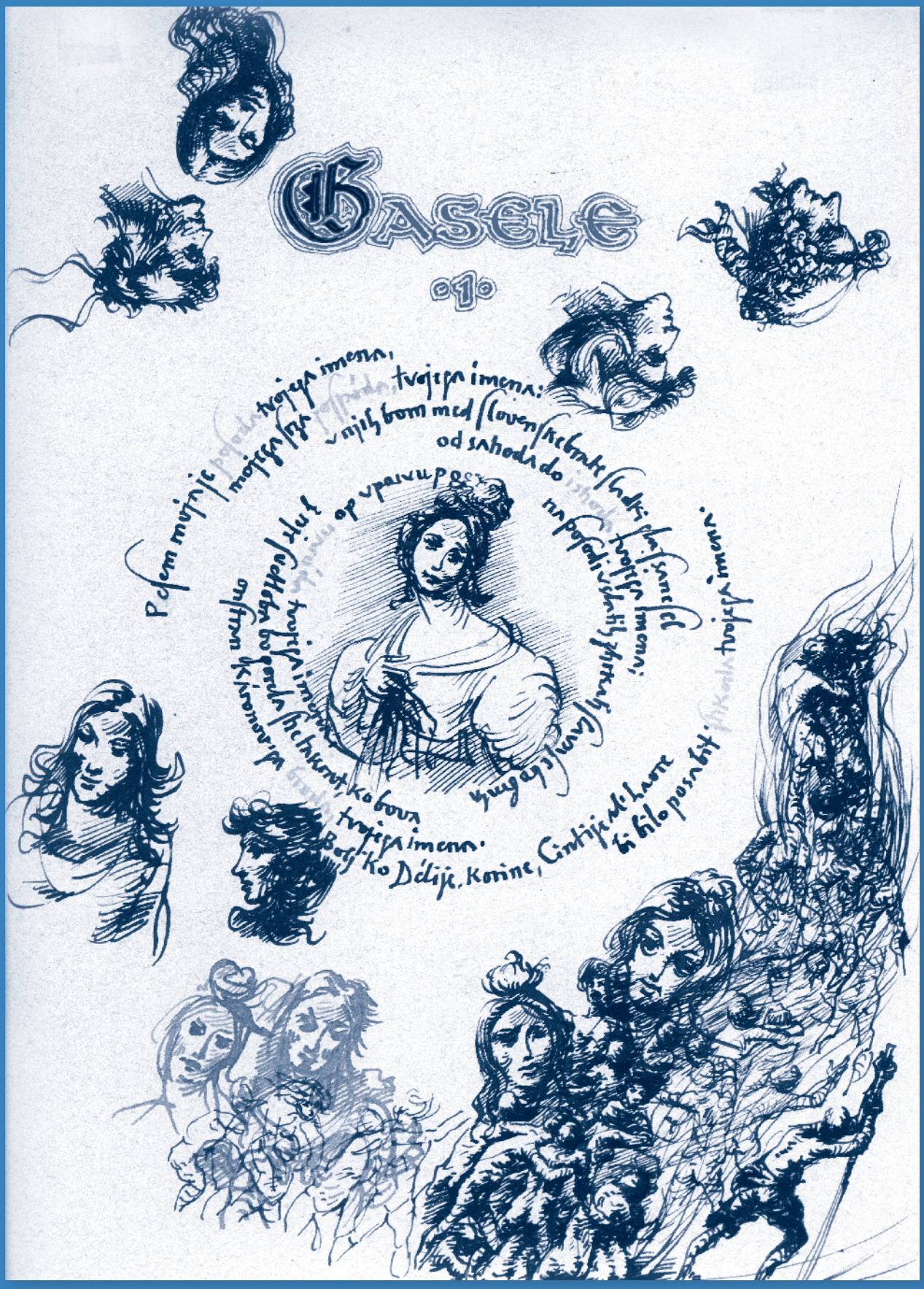
s njega rók
izmuknem se
pozhási.
Obliso se
na pèrvi
kamen vsédem,
premíslim.
ali vunder
milim glás
vnet' mu
rezhe te besédе: sótushenju.
lozhitve sdaj so zhási. shel naj vsak
hálkas shivljenja svedé.

A BECEDARJU

SLOVENCI,
AKO
ZHAKATE
SLOVARJA,
NE ZHAKAJTE
GA OD
ABECEDARJA

GASELE
10

Aleksandra Saška Gruden

Vzpostavitev sodelovanja

Po Evropski prestolnici kulture Maribor 2012

Projekt Evropska prestolnica kulture Maribor 2012 se je iztekel. Nekateri to odkrito pozdravljajo, češ: končala se je evforija, drugi pa pričakujejo novo obdobje, ko se bodo morda pokazali kakšni rezultati.

Evropska prestolnica kulture je bila priložnost, da se pozornost usmeri h kulturi, da se izpostavita njena bogastvo in raznolikost, da se izboljša poznavanje evropskih kultur, da se zavemo vseh možnosti, ki jih kultura ponuja. Tudi za družbeno in socialno dobrobit. Nenazadnje so v letu 2012 številni dobili priložnost za delo, drugi so povečali svoj zaslužek, Slovenijo pa je obiskalo precejšnje število tujcev, turistov, ki so povečini poznali le osrednji del naše deželice, njen politični, gospodarski in kulturni center – Ljubljano. To leto je bila ponujena možnost, da se predstavijo še druga mesteca v Sloveniji. Vsako od šestih je to naredilo na svoj način in po svojih zmožnostih. Če vprašamo prebivalce Maribora, bodo večinoma povedali, so se učinki Evropske prestolnice kulture poznali po večjem številu prireditev, dogodkov in sploh vsesplošnem kulturnem razpoloženju. Res je bilo večje število koncertov, gledaliških predstav, razstav, tudi predstavitev in akcij v urbanem okolju. O tem zgovorno pripoveduje program, ki so ga uspeli po številnih dogovarjanjih in pregovarjanjih sestaviti konec leta 2010, in ker je bil sprva še preobsežen in preambiciozen, so ga morali nekoliko oklestiti. Nato so ga je oklestila tudi nizek proračun in sredstva, ki so postopoma in povečini z zamudami, mukoma kapljala na račun novo ustanovljenega Javnega zavoda Maribor 2012. Tudi zaradi tega je precej izvajalcev dobilo krče in pomisleke, ki so jih odvrnili od podpisa pogodbe s tem zavodom. Kljub vsem pregovarjanjem, zameram in odstopom je končno (pravzaprav nikoli čisto dokončno) programsko-vodstvena ekipa uspela v začetku januarja zagnati projekt Evropska prestolnica kulture Maribor 2012. Če ne bi pred Mariborom s partnerskimi mesti že številna evropska mesta (teh je od leta 1985, ko se je projekt kot medvladna pobuda začel, bilo že 44) rodila takšen projekt bi rekli, da so bili problemi povsem razumljivi. Vedno pa lahko vprašamo za nasvet bolj izkušenega! Vendar, projekt EPK Maribor 2012 se je začel, zgodil in končal. Povezovanje inštitucij, organizacij, ustvarjalcev je bila načrtovana in tudi izpljana svetla točka projekta. Izvedba bogatega programa tudi. Če ne bi šteli zraven vseh prireditev in dogodkov, ki so se zgodili v kakšni vaški dvoranici, šolski telovadnici ali ob krajevnem znamenju, bi jih bilo verjetno nekaj manj. Pa vendar, v Mariboru in v drugih mestih so zasijale zvezde in videli smo zvezdne utrinke, tudi evropskih razsežnosti.

Evropsko prestolnico kulture Maribor 2012 so uvedli člani Nordijskega simfoničnega orkestra iz Talina z dirigentko Anu Tali in pianistom Mihkelom Pollom, kar je bila simbolična predaja ključa Evropske prestolnice kulture Talin Evropski prestolnici kulture Maribor. Marca je v SNG Maribor s Simfoničnim orkestrom Zagrebške filharmonije pod vodstvom dirigenta Dmitrija Kitajenka nastopil Ivo Pogorelić, sinonim za Chopinovo glasbo. Karmina Šilec je predstavila svoj najnovejši in uspešni multimedijski projekt v štirinajstih slikah *Placebo*. Zatem je konec septembra svoj enkratni vokalni ansambel Carmina Slovenica popeljala skozi projekt režiserja Heinerja Goebbelsa *Ko je gora zamenjala svoje oblačilo*. Septembra ni šlo zamuditi obljubljajoče koncertne poslastice Islandcev Sigur Rós, ki so bili nosilci festivala Mars. Novembra je Chick Corea v obliki tria navdušil z dinamično in nadvse svingajočo glasbo. Alternativno usmerjeno glasbeno publiko je prevzela Saint Saviour.

Že takoj na začetku smo videli in poslušali tudi enega izmed vrhuncev Evropske prestolnice kulture in slovenske operne produkcije: premiero opere slovenskega skladatelja Marija Kogoja *Črne maske* v koprodukciji mariborske in ljubljanske opere in v režiji Janeza Burgerja ter pod taktirko Uroša Lajovica. Aprila je EPK gostila slovito rusko Mariinsko gledališče, ki je predstavilo izbor najbolj znanih baletnih koreografov XIX. in XX. stoletja. Nenavaden Cabaret New Burlesque, v Evropo uvožen iz ZDA, je v duhu kabareta, music-halla, travestije in kiča presenečal v aprilu. Srečali smo se s Pandurjevo najnovejšo kreacijo, v kateri ta mariborski režiser spektakelsko prepleta veliki temi, vojno in mir. Eksotično obarvano odrsko sceno je predstavila japonska skupina plesa butoh Sankai Juku, kar v japonščini pomeni studio, ki se nahaja poleg gore in ob morju. S predstavo Tobari je spregovorila o sreči in žalosti, luči in temi.

V literaturi in filozofiji so misli poslušalcev zapeljevali Charles Simic, Boris Groys, Tzvetan Todorov, Gari Kasparov, Hans Magnus Enzensberger in Vikas Swarup.

Bilo je tudi nekaj vizualnih poslastic. V Umetnostni galeriji Maribor so stavili na gostujoče razstave in izbrane evropske ustvarjalce. Prestavili so jih v sklopu *Umetnost zmeraj zmaga*. Kot predzadnjo v programu za leto 2012 pa so pripravili težko pričakovano razstavo Nemške umetnica Rebecce Horn. Večji del razstave je kurirala umetnica sama in poleg svojih družbeno, politično in zgodovinsko navdihnjenih inštalacij ter del predstavila tudi ustvarjanje svojih najboljših študentov**.**

Razstava *Nemci in Maribor* je bila osrednja razstava v razstavišču nekdanje Velike kavarne. Celovito je predstavila in osvetlila navzočnost in vlogo Nemcev v teh krajih.

Kot uvod v prostorsko instalacijo so v sklopu večmedijskega projekta *Severni sij* zasvetili svetlobni napisi z naslovi del pisatelja Draga Jančarja (uprizoritev njegove drame *Veliki briljantni valček* pa smo lahko tudi videli na odru SNG Maribor).

Revitalizacija starega mestnega jedra Maribora je bila poleg bolj ali manj neuspelega projekta *Svetlobno mestno obzidje* neartikulirana, le posamezni projekti vizualnih umetnikov so skušali obuditi arhitekturne ostaline mesta - kot Ulayeva počastitev vode in Sodnega stolpa ali projekt *Zidnice* Aleksandre Saške Gruden in Sabe Skaberne, v katerem sta zaščitno ograjo okoli ogrožene Čeligijevega stolpa zamenjali s kiparsko-literarno-arhitekturno stalno postavitvijo (dokler stolp ne bo dejansko obnovljen).

In še, absolutno je očaral uspeh programskega sklopa Urbane brazde. Presežek EPK, ki ga je treba podpreti tudi v prihodnje, saj je z snovanjem ekološkega kmetovanja prebudil urbano naravnanega človeka, ter kaže svojo trajnostno naravnanost. Upam, da mu uspe presekati razvejane lovke potrošništva ter kultivirati!

Ob vsem tem je bilo vendarle mogoče pogrešati več ravnovesja: dobro načrtovanega in profesionalno izpeljanega programa z nekoliko manj dogodki ter več zapolnjenimi prazninami v celotni podobi projekta. Kolikor je kdo namreč imel možnost prisostvovati in opazovati vse dogajanje, je bil nemalokrat razočaran. Predvsem, da projektu ob vsem pripravljalnem času (dobi 4 let) ni uspalo skleniti dogovorov in izpeljati nekaj predlogov, ki so v ideji projekta tudi njegov namen – da se načrtuje dolgoročno in z mislijo na konkreten prispevek h kulturi in prostoru. Konkretno – da se pridobi kakšen nov kulturni prostor. Četudi se je že zgodaj pokazalo, da so finančna sredstva zelo skromna in so se vedno znova krčila, bi pa skoraj s prepričanjem lahko trdila, da bi z dobro organiziranostjo, sposobnimi posamezniki, poenostavljeno birokracijo in še z nekaterimi faktorji lahko izvedli obnovo in vzpostavitev prostora v kateri od zapuščenih in propadajočih industrijskih hal in kompleksov, ki jih je po koncu 80-ih in 90-ih prejšnjega stoletja let zrastlo kot gob po dežju. Tudi sedanje gospodarskopolitične razmere jih ustvarjajo kot za stavo. Prazni prostori nekdaj uspešnih paradnih konjev slovenskega (mariborskega) gospodarstva in industrije karkličejo, da se v njih kaj zgodi, da začnejo služiti novemu namenu. Dogodek kot je EPK, bi lahko bil priložnost, da se jih obudi z novimi vsebinami, z drugačnimi programi, ki bi v dolgoročnem planiranju pomenila svež veter v jadrih, ne le kulture temveč tudi gospodarstva.

Če še vedno ni jasno: kultura ni sama sebi namen in ni črv, ki se zažira v meso gospodarstva ter črpa sredstva. Spoznajmo že, da lahko prispeva k razvoju in, če je pravilno peljana, lahko pomeni dobičke in doprinese k blaginji na vseh področjih. Zato pa je potrebno nekaj preobrniti v glavah. Miselnost!

Vzemimo za primer enega zadnjih projektov KID Kible, veliko mednarodno razstavo *Soft Control/ Sofisticiran nadzor*, ki je bila v Slovenjgraški galeriji in v industrijskem kompleksu, propadli tovarni MTT na mariborskih Studencih. Na ogled je bila na 2000 kvadratnih metrih grobo sofisticiranega prostora. Ta ogromni zračni prostor za sodobne umetniške prakse, kakor ga v Sloveniji doslej še ni bilo, preurejen zgolj z nekaj učinkovitimi zidarskimi posegi, sicer pa povsem surov, je omogočil pregledno razstavo visoke kakovosti. Za projekt pa se je porabilo precej manj sredstev kot za kateri drugi podoben razstavni projekt ali za, na primer gostovanje Jana Fabra, ki je pred letom dni že obiskal le 120 km oddaljeno Ljubljano (je pa v Mariboru ponovno presenetil s svojo magičnostjo projekta)!

Drugi, sicer že bolj v mestno tkivo vključeni projekt, pa je bil drugi del razstave *Skoraj pomlad;100 let slovenske umetnosti*, kot ga je preambiciozno poimenovala Umetnostna galerija Maribor. Zadnje, 11. nadstropje nekoč slavnega hotela Slavija – zdaj obnovljene poslovne stavbe – se je ob veličastnem, panoramskem pogledu izkazalo za skoraj idealno razstavišče sodobne umetnosti. Pa spet ni zahtevalo, ob osnovni infrastrukturi, dosti drugega kot nekaj praznih, belih sten. Seveda pa je potreben program, ki se ga ustvari s znanjem, premišljenostjo in sodelovanjem. Na podoben način, z manj egocentričnega razmišljanja, bi lahko tudi s skromnimi sredstvi izpeljali kak projekt, ki je bil tako rekoč že na krožniku v okviru programa EPK: na primer nova Umetnostna galerija Maribor oziroma izpeljanka: Mariborsko kulturno središče MAKS. Ampak to je že druga zgodba. Na koncu lahko skoraj zadovoljno rečemo, projekt Evropska prestolnica kulture je za nami in vsaj za nekaj let imamo mir pred velikimi kulturnimi projekti mestne (državne) razsežnosti.

Ostajajo upanja, da je projekt Evropska prestolnica kulture imel moč pozitivnega vplivanja na družbeni razvoj in socialne procese, da je vzpostavil komunikacijo in sodelovanje med kulturnimi inštitucijami v mestu in regiji ter, upam, tudi širše, nenazadnje je to Evropski projekt! Seveda, če je bilo osnovno izhodišče povzeto v sloganu Čista energija! - Pure Energy!, da smo vsi skupaj razumeli kulturo kot ustvarjalno energijo ter spoznali njeno ekološko in družbeno odgovornost do sveta. Zavrtimo skupaj - človeka v sebi!

John D. Caputo

Tragično občutje življenja

»Kaj ljubim, ko ljubim svojega Boga?«

Čeprav je naša vera trdna, a, pa je hkrati tudi presneto krhka, piše v svoji knjigi O religiji *ta ameriški filozof. Krhkost vere je delno posledica mnogoterih izrazov različnih veroizpovedi, mnogoterih religioznih izročil, od katerih vsako predstavlja svojo lastno celostno obliko življenja, ki se je ne da zvesti na kakšno drugo, od katerih je vsaka resnična brez Védenja, in prav zato govorim o religiji brez religije. Vendar je to samo en del zgodbe. Namreč, poleg zgodovinske različnosti in kulturne prigodnosti oblik, ki si jih religija privzema in ki so lahko precej privlačne, ljubezen do Boga notranje bega še nekaj bolj nadležnega, nekaj bolj togega in neprivlačnega, nekaj skrajno brezsrčnega, kar bom tu imenoval — ne brez odpora — »tragično občutje življenja.« Ljubezen do Boga je namreč ujel duh, ki ji povzroča mnogo neprespanih noči. Če so Ebenezerju Scroogeju spanec kratile tri vznemirljive prikazni, je prednost, ki jo ima pred mano, v tem, da je vsaj vedel, kako je prikaznim, ki so ga preganjale, ime. In prav zato se je vse dobro končalo, saj jih je premagal v eni neprespani noči. Moja težava pa je v tem, da me ves čas preganja »brezimni« demon, privid, katerega ime je »brezimnost,« »nihče,« »nihče-ne-ve, da-smo-tukaj,« brezsrčni duh, ki me obiskuje noč za nočjo. Ime Boga in ljubezen do Boga namreč vedno prihajata na dan zaradi brezimne in brezsrčne sile v stvareh in zato se ves čas sprašujem, »kaj ljubim, ko ljubim svojega Boga?«*

Eden izmed načinov, kako lahko gledamo na religijo, je, da jo imamo za tisto, ki odpira vprašanje: »Mar kdo ve, oziroma je komu mar, da smo tukaj?« Nas v tem svetu časa in naključja, sreče in nesreče, užitka in bolečine, neizmernega veselja in moreče krutosti in nesreče, kdo opazuje? Se mar kdo zanima za nas, mar koga skrbi za nas? Je v stvareh kaj takega, kar se dviga nad tok pretkanega časa in usode, ter daje vsemu temu nek smisel? Mar Bog »v nebesih« pazi na nas, mar šteje vsako našo solzo, mar prešteje vsak las na naši glavi, mar ve, kaj je v srcu vsakega izmed nas? Mar obstaja nekdo, h kateremu lahko molimo kot nori, tako kot Avguštin v *Izpovedih,* ki je molil in jokal zaradi ukradenih hrušk? Mar obstaja nekdo, ki pozna vse skrivnosti našega srca, ki tehta, kaj je dobro in kaj slabo, in ki vse stvari odločno in modro obrne v dobro? Ali pa smo, kot je sanjaril Nietzsche, samo male živali, ki stopicljajo po površini majhnega planeta v oddaljenem kotu vesolja in si zase izmišljajo ošabne besede — kot je »ljubezen do Boga?« In čez nekaj časa, pravi Nietzsche, bo malemu planetu pošla energija, potopil se bo nazaj v svoje sonce in se spremenil v prah, male živalce in njihove imenitne besede pa bodo morale umreti. In kaj bo potem? Svet bo samo zavzdihnil in šel naprej, ne da bi se sploh menil za nas, ne da bi ga skrbelo za nas, ne da bi žaloval za nami in ne da bi nam namenil vsaj kakšno misel, saj mišljenje za svet ni na prvem mestu. Bomo morali mi in naše ljubke besede izginiti brez sledu? Mar vsi govorimo jezik, ki bo nekoč pozabljen? Je to naša zgodba, naša zgodovina, naša usoda? To misel, zaradi katere otrpnemo, imenujem *tragično* občutje življenja, in sedaj lahko razumete, zakaj vsako noč hodim po sobi gor in dol.

Mar kdo ve, da smo tukaj? Je komu mar? Smo mar sami? Mar ni ničesar onkraj brezsrčnih in brezčutnih kozmičnih ritmov, mar ni ničesar ljubečega, prijaznega in nežnega? Bi mar morali slediti Nietzschejevemu nasvetu in se preprosto vzravnati, prenehati s cmerjenjem in se naučiti ljubiti svojo usodo, ljubiti ta be-

žen trenutek časa, ki nam je bil odmerjen, ne da bi se ob tem preveč spraševali, ne da bi iskali nekaj več? Bi se morali naučiti sprejeti življenje tako, kot je, in mu ne dodajati ničesar, kar bi ga sladkalo ali olajšalo, kar bi obrusilo njegove ostre robove? Bi mar morali sprejeti dar življenja kot takega, kakršen je, reči »da« življenju, kakršno je, nič več in nič manj, brez kakršnih koli dodajanj in odvzemanj? Da življenju. Preprosto takemu, kot je? Da. Z vsem njegovim veseljem in vso žalostjo, z užitki in bolečinami, z rojstvi in smrtmi, s prijaznostjo in krutostjo, ki sta povezani v eno verigo in ki sta nerešljivo zamotani med seboj? Da, da. Tako je govoril Zaratustra. *Religiozno* občutje življenja, ki sem ga opredelil kot ljubezen do Boga, se izoblikuje pred obličjem brezobličnosti in si utre pot skozi to tragično občutje in proti njemu. Zagotovo je na neki način tragični pogled že neke vrste religija, nekakšna falična religija, ki se izoblikuje v tragediji, kjer se ljubezen do Boga kaže v taki obliki, da odgovarja z »da« na tragično usodo boga Dioniza, na ljubezen do nujnosti, *amor fati,* ki pomeni brezsrčno ljubezen, ki ljubi brezsrčno usodo. Tako bi bilo potrebno razpravo med tragičnim in religioznim preoblikovati v notranje prerekanje, ki se dogaja *znotraj* religije, med tragično in ne-tragično religijo, med ljubeznijo do *nujnosti* in ljubeznijo do *nemogočega*. Morda bi bilo mogoče stvari izpeljati tako, vendar mislim, da bi to na koncu samo zameglilo situacijo in naredilo religijo in ljubezen do Boga tako ohlapno, da bi ta izgubila ves smisel, kar pa bo postalo jasno šele zdaj. Ljubezen do Boga je namreč po mojem mnenju ves čas v nasprotju z ljubeznijo do brezsrčne brezimnosti in ji je izpostavljena, saj jo ta vznemirja in bega od znotraj. Tako bi se po moji predrzni domnevi, da dobimo najboljše rezultate, če se soočimo z najslabšim in v stvari ne vlagamo preveč energije, religija mora la odreči celo temu, da bi se *poskušala* izolirati pred tragičnim gledanjem. Religijo namreč so-vzpostavlja tragično občutje, ki je tako občutje, ki religijo hkrati razdira in ob katerem se oblikuje. *Tragično* namreč ohranja religioznost pošteno, živahno, preprečuje triumfalizem in zapiranje nemogočih ljudi vase, o čemer sem že govoril, ter bolj jasno v središče postavlja to, kar imenujem resnica brez Védenja.

Ne razumite me napačno! Ne dajem zadnje besede tragičnosti. Ne pravim, da se potem, ko smo poslušali dolgo in prijetno predavanje religije o ljubezni do Boga, v zadnjem trenutku pojavi tragičnost in v zadnji rundi zadane *knock-out*, ko pokaže na naivno in otroško dušo religije, vsem nam pa svetuje, naj odrastemo, saj je religija naše otroštvo, razsvetljena streznjenost pa naša zrelost. Ne pravim, da je tragičnost čista resnica, saj mislim, da je tragični pogled samo še ena perspektiva, samo še en pristop k stvarem. Težava pa je, da tako kot vsakega demona, ki je kaj vreden, tudi tega ne morem pripraviti do tega, da bi odšel; zalezuje me dan in noč. Vendar, čeprav je zalezovanje težko, je demon malo preveč romantičen in malo preveč mačističen, da bi mi ukradel srce. Na tragičnem pogledu je tako nekaj sprevrženo *privlačnega,* neka junaška brezupnost, neko falično kljubovanje in mahanje s pestmi, ki uživa v preklinjanju temé, ki celo pleše na napev, ki mu pravi »da,« ki gre z ramo ob rami s svetom in ki si prizadeva zlomiti našo voljo. Dovolite nam ljubiti življenje, pravi ta falični romanticizem, saj je življenje kruto, vendar v njem ni hudodelstev, mi pa smo trdni. Kar me ne ubije, je ponosno kričal Nietzsche, me napravi močnejšega, srečnejšega, bolj plemenitega — da, da! In prav zato vztrajam, da vse to imenujemo ljubezen do Boga; to je namreč nekaj več, kot ljubiti orgazme (čemur, to moram dodati, *enostavno* ne nasprotujem) ali bahanje »fantov« po tekmi.

Vendar ne dajem zadnje besede temu mačoherojstvu in to predvsem zaradi svojega ostrega kriterija za resnico, ki sem ga našel pri svetem Avguštinu, *facere veritatem,* saj mislim, da je tragičen pogled nezadosten. V tragičnem pogledu sta namreč kruta brezbrižnost in zloba človeškega srca enaka, enako *nedolžna,* v enaki meri rezultat neosebnih in neznanih sil narave. So silni vetrovi in valovi krivi, ker uničujejo obalna naselja, v katerih živi na tisoče ljudi, in ker jemljejo življenja? Ali deževje, ki poplavlja ulice, mesta in polja? Ali ujeda, ki se spušča nad svoj plen? Ali lev, ki pleni divjad? (Do tu je bilo vse v redu, vendar pa pojdimo naprej.) Ali nacistični rablji, ki so »iztrebili« milijone »nedolžnih« ljudi v imenu nagnusne ideologije? Ali teroristi, ki pohabljajo in morijo »nedolžne« otroke? Vidite odlomljeno vejo, kavelj, na katerega nas je obesila tragična falo-logika? Če je vse nedolžno, nedolžni otroci nimajo ničesar, na kar bi se lahko sklicevali proti enako nedolžnim silam, ki jih koljejo iz osebnih koristi, pohlepa in samopoveličevanja. Nobene moralne razlike ni med neugodnim vetrom in proizvajalcem cigaret, ki ustvarja dobiček s tem, da nestanovitne mlade ljudi spravlja v nevarnost, da bodo zboleli za rakom. Vsa ta krvava reč je odvisna samo od tega, kako se igrajo krvave kozmične sile. Izvajalca ne morete ločiti od dejavnosti in ne sile od načina, kako se te sile sprožijo. Lahko bi sicer rekli, da so tiste sile, ki povzročajo lepa umetniška dela ali trdne ustanove, »višje« ali »močnejše« sile, in da so tiste, ki izvajajo genocid, »nižje« ali »slabše,« vendar bi bil to popolnoma »estetski« način gledanja na stvari. In hkrati tudi fatalističen — kako *amor fati* ne bi bila? — saj ni nobene možnosti, da bi lahko kdor koli kar koli *naredil* drugače. Saj smo, kar smo, in delamo, kar delamo, tako kot je samo fikcija slovnice, ko mislimo, da je v ozadju nek določen »nekdo«, ko rečemo, da »dežuje.« In prav zato ta tragičen način ne more opraviti testa iz *facere veritatem* in prav

zato so — mimogrede — tisti, ki *ljubijo nujnost,* ponavadi tudi vpleteni v desničarsko politiko; ponavadi nam govorijo, da moramo imeti jekleno voljo, da bomo lahko ljubili stvari take, kot so, in da ne smemo pretirano skrbeti za šibke in uboge, medtem ko religiozni ljudje, ki *ljubijo nemogoče,* hodijo po nevarnih soseskah, kjer poskušajo spremeniti stvari, *delati resnico.* Za religiozno občutje življenja vezi sedanjosti namreč niso pribite z nujnostjo, ampak jih je na silo zlomilo mogoče, možnost nemogočega.

Religiozni odnos do sveta nastaja pred obličjem te brezobličnosti in brezupnosti, in zato je celo tak kritik religije, kot je Karl Marx, dejal, da je religija srce brezsrčnega sveta. Veliki religiozni simboli in figure so bile vedno figure trpljenja, saj se ljubezen do Boga vedno umiri ob najmanjših med nami, ob tistih, ki trpijo brez potrebe. Če je torej Bog koga »privilegiral,« je to storil z zapostavljenimi, saj so pri Bogu zadnji prvi. Božje ime je namreč ime Tistega, ki je stopil na stran trpečih, ki izraža Božjo solidarnost s trpljenjem, ime Tistega, ki pravi *ne* trpljenju, ki pravi *ne* nepravičnemu in neupravičenemu trpljenju. Zato je tudi trenutek, ki določa judovsko zgodovino, Izhod, pobeg iz suženjstva, tako da je Božje ime ime osvoboditelja, ime Tistega, ki vodi jude iz Egipta. V krščanstvu pa je središčni simbol »križanje,« počasna, sadistična, nagnusna in mučna usmrtitev, ki so jo uporabljali Rimljani za to, da je bila njihova *»pax« Romana* učinkovita, ki pa bi jo danes vsako sodišče brez oklevanja proglasilo za kruto in nečloveško kaznovanje. Križanje je prikazano v taki množici lepih umetniških del in upodobljeno na izbranem zlatem in z diamanti okrašenem nakitu, ki ga nosijo razkošno okrašeni kleriki, ljudje, ki zaradi križanja lepo živijo, kot je rekel Kierkegaard, tako da kar pozabimo, da gre za vešala, oziroma morilsko orodje. Nositi tako podobo je isto, kot da bi nam o koli vratu bingljali majhni z diamanti okrašeni zlati »električni stoli.« Vendar pa je pomen križa v tem, da se je Bog odločil, da bo pokazal solidarnost z nedolžnim človekom, z obsojenim kriminalcem, če se pravno izrazim, s človekom, ki je bil obsojen na nečastno kazen. Saj je tudi Pavel rekel, da se je Bog odločil, da bo pokazal solidarnost z nespametjo tega sveta, da bi osramotil modre, in z neplemenitim nebivajočim (*ta me onta*), da bi osramotil »bivajoče« (1 Kor 1,28) moči, ki »obstajajo.«

Zagovarjam radikalno in neizbežno pretakanje ali »nedoločenost« med tem, kar smo imenovali tragično, in tem, kar smo imenovali religiozno občutje življenja. Nobenega kognitivno dokončnega načina namreč ni, s katerim bi določili, kaj je kaj ali kaj se dogaja, nobenega načina, da bi razrešili njun spor, nobenega dokončnega razloga za enega in proti drugemu. Religioznosti ni *brez* tragičnosti, ko pa vendarle je tako, je to zaradi tega, ker je bilo tragično nasilno zatrto, potlačeno in izključeno, kar pa pomeni, da nas ogroža povratek zatrtega, to pa precej spominja na razlago močnih izbruhov fundamentalističnega nasilja, o čemer sem že govoril. Mislim namreč, da v jedru fundamentalizma leži potlačen strah, da je vera samo vera, in da kot taka predstavlja tveganje brez jamstva za kar koli. To je gotovo drži za religijo in to fundamentalizem izpričuje na tak način, da jo zatira. Religiozno občutje življenja namreč raste pred obličjem brezobličnosti, v njenem območju. Brezimnost je neuničljiva; je prva, zadnja in nenehna, pred vero in za vero, ter ves čas prodira v vse špranje naše vere.

Ne glede na to, kako mnoge veroizpovedi cvetijo, moramo namreč vsi »priznati,« da ne vemo, kdo smo in kaj se dogaja, vsaj ne »zares«, vsaj ne na »globok način,« pa čeprav imamo vsak svoj pogled. Nihče v resnici ne ve, kaj ljubi, ko ljubi (svojega) Boga, pa četudi mu ne zmanjka besed, ko ga to vprašamo. To je namreč *stanje* njegove vere, razlog, zaradi katerega je njegova vera vera in ne Védenje, in tudi razlog, zaradi katerega je religija lahko resnična brez Védenja, razlog, zaradi katerega je religija brez religije. Vera je vera pred obličjem brezobličnosti brezimnega. Vero namreč od znotraj ves čas vznemirja in bega duh brezsrčnega sveta kozmičnih sil, kjer so valovi, ki udarjajo ob obalo, in ob morilska srca nasilnih ljudi in vladavin, vsi del kozmične ekonomije, vsi del načina, kako se sile prožijo, vsi del kozmične plime in oseke, kjer je mnogo nedolžnih jagnjet žrtvovanih na oltarju kozmične igre. Vera je vera v to, da obstaja nekaj, kar nas dviga nad slepe sile stvari, da obstaja um v vsej tej brezumnosti. Da obstaja *nekaj* — kot Sila v *Vojni zvezd,* ki je, kot smo videli, neke vrste prepis Budove narave — ali *nekdo* — kot v osebnem pojmovanju Boga v velikih monoteizmih — ki nam stoji ob strani, ko se spopadamo z najhujšim, ki stoji ob strani drugim, ki stoji ob strani najmanjšim med nami. Vera je vera v to, da lahko rečemo, da so nekatere stvari narobe, da so zlo. Vera je opomin na zlo, ki se je zgodilo, težak spomin na trpljenje, ki ga ni mogoče uničiti, in upanje na prihodnost, ki preoblikuje.

Dr. John D. Caputo (roj. 1940) je bil profesor filozofije religije na ameriških univerzah Villanova (1968–2004) in Syracuse (2004–2011). Odnos med filozofijo in teologijo je opazoval z vidika hermenevtike, fenomenologije in dekonstrukcije. Posvečal se je tudi drugim temam iz kontinentalne filozofije, kakor so »religija brez religije« Jacquesa Derridaja, »teološki obrat« v misli Jeana-Luca Mariona in drugih, kritika ontoteologije, dialog sodobne filozofije s sv. Avguštinom in z apostolom Pavlom, srednjeveška metafizika in mistika. Med avtorji, ki jih je posebej/posebno prebiral, so Søren Kierkegaard, Friedrich Nietzsche, Edmund Husserl, Martin Heidegger, Emmanuel Lévinas, Gilles Deleuze in Jacques Derrida.

Veliko predava v Združenih državah in po Evropi; bil je predsednik Ameriškega katoliškega filozofskega združenja.

Iz knjige Johna D. Caputa *O religiji*. Prevedel **Leon Jagodic**. Spremna beseda dr. Robert Petkovšek.

Pogovor z besednim
in dramskim umetnikom
Tonetom Kuntnerjem
ob 70-letnici

Kruh je eksistencialna vsakdanja hrana – poker je igra

Pesnik in igralec Tone Kuntner se ravna po srcu in navdihu, po tistem, kar misli, da mora izpovedati. Teoretska avtorefleksija njegovega pesniškega postopka mu je tuja. Bliže mu je »učena nevednost«. Na nekem kolokviju o umetniškem govoru je »programsko« dejal, da mora igralec govoriti iz vse duše in z vsem telesom, »umetnik se ne boji življenja, zna ga prenašati in tenko opazovati. Čuti svet in življenje ostreje kot drugi in se zna čuditi.« Umetnosti je dovoljeno vse. Le prepričati mora. Prepričljivo pa je le osebno, posebno, iskreno … Brez patosa distance, sarkazma in cinizma, bi dodali. Prav takšen, oseben, poseben in iskren je bil v tem pogovoru pesnik, ki je nedavno izstopil iz članstva v Društvu slovenskih pisateljev in Slovenskega centra PEN. Drugi so mu sledili.

Kuntner se je rodil na Tratah v Slovenskih goricah. Doživel je že vse velike stvari, ki se lahko zgodijo človeku: rojstvo otrok, vnukov in države. Zanj je bila milost, da je doživel samostojno Slovenijo, kar opeva kot izpolnitev sanj. Pri Celjski Mohorjevi družbi je te dni izšla zbirka njegovih domoljubnih pesmi Podorane sanje. *S sanjami, oskrunjenimi in ranjenimi, torej ni konec, treba pa jih je podorati: Poteptano žito gnije. / Mora kmet ga podorati, / z zrelim klasjem pokopati / svoje jare iluzije /…/ Drugo, seje pesnik upanje na njivo občutka nemoči in resignacije, opravi čudodelna, ranocelna mati zemlja.*

Ste bili kot otrok kdaj lačni?

Bil, a prave lakote nisem trpel. Na kmetiji je to skoraj nemogoče. Zemlja je neskončno radodarna. In imel sem skrbne, ljubeče starše. Ti so morali preživljati številno družino petih otrok in dveh preužitkarjev. Vsi otroci smo se utrjevali ob trdem kmečkem delu, se izšolali in si ustvarili svoje družine. Svoje domove smo si postavili v bližini Vrhovega dola pod Pohorjem, kamor smo se preselili iz rojstne hiše na Tratah v Slovenskih goricah. Le jaz sem šel študirat v Ljubljano igralsko umetnost in se tam zaposlil. Z ženo Sonjo sva si ustvarila družino ter oba sinova, Jerneja in Matjaža, spravila k lastnemu kruhu.

»Joj, če si lačen, si čisto drugačen in čisto drugače gledaš na svet.« To so vaše besede, kajne?

Da, to so verzi iz pesmi *Resnica,* objavljeni v zbirki *Lesnika (1969)*. Zakaj sprašujete?

Napisali ste jih pred skoraj petinštiridesetimi leti, že tri leta pa poslušamo oglas za čokoladice Snickers. Ameriški slogan You're not you when you're hungry *so naši oglaševalci prevedli v* Lačen si ful drugačen. *Mar delate za oglaševalce?*

Seveda nisem nikdar delal za oglaševalce. Tudi sam sem se začudil, ko sem prvič – o tem sem se pogovarjal le z ženo – slišal oglas, ki ga omenjate. Mogoče pa gre za »ful« naključno domislico. Takšno je življenje.

Verze je uporabil vaš igralski kolega Niko Goršič, ko je v letu 1972 v recitalu Ljubim te, zemlja moja *sestavil vašo poezijo in poezijo Kajuha, ker vaju »vodi ista zagnana želja po humanem človeku, po pravičnem svetu«. Ali se je ta recital tudi izvajal?*

Ne vem, če se je ta recital kdaj kje izvajal. Bil pa sem vesel Goršičevega izbora, saj mi je bil Kajuh od nekdaj blizu.

V izvodu recitala, dobil sem ga v knjižnici, je v vaši pesmi nekdo s svinčnikom prečrtal Marija Snežna *in napisal* moja Muza. *Tako zvenite v novi »priredbi«:*

Stori čudež, moja Muza,
in mi daj glas svojega zvona /…/

Vam je všeč?

To je verjetno kdo storil zaradi časa, v katerem smo živeli, ko ni bilo zaželeno imenovati Boga in svetnikov. A tudi tako ni čisto narobe. Vendar jaz nisem nagovarjal samo svoje Muze, temveč tudi zavetnico svojih bregač in njenih ljudi. Prosil sem za čudež.

Leta 1966 je izšla vaša prva zbirka Vsakdanji kruh, *ki ste jo omenili, istega leta je Tomaž Šalamun izdal zbirko* Poker. Vsakdanji kruh *in* Poker. *Na prvi pogled dva različna svetova. Tudi na drugega?*

Različna svetova. Pa ne samo na prvi pogled. Izhajava tudi iz različnih izhodišč pesniškega ustvarjanja in smisla umetniškega poklica, ki ju nakazujeta že sama naslova obeh zbirk: poker je igra, kruh pa eksistencialna vsakdanja hrana.

Tudi vi ste provokativen ali vsaj nenavaden pesnik. Po besedah Draga Jančarja je slovenska poezija preigrala mnoge registre eksistencializma, življenjskih temačnosti, jezikovnih eksperimentov, avantgardnih ekskurzij, vi pa ste mirno pisali naprej o podobah skorajda minulega sveta. Ste zato, kot domneva vaš prijatelj Jančar, prijubljeni pri bralcih?

Ne vem, zakaj sem, če sem res, priljubljen. O tem se ne sprašujem. Izpovedujem se, torej sem, bi rekel na kratko. To mi pomaga živeti. Ugotavljam pa, da kar iskreno pride od srca, tudi najde pot do srca.

Nikoli vas ni odnesel noben literarni tok. Skušnjave pripadati kakemu krogu pa so bile? Veljalo je in velja, da te ni, če mu ne pripadaš.

Podzavestno sem se upiral »novotarijam« in tako imenovani avantgardi. Hodil sem svojo »kmečko« pot in kljuboval. V tistih časih mi je eden od literarnih sopotnikov rekel: Kuntner, ti nikoli ne boš avantgarden pesnik. Začuden sem mu odgovoril, da sploh nimam tega namena. Po dolgih letih, ko sem še zmeraj vztrajal pri zvestobi sebi in svojemu svetu in je ludizem v literaturi počasi pojenjal, pa mi je pisateljski kolega iz istega kroga poočital, da sem špekulant, ker sem vedel, kako je treba pisati. Nič nisem vedel. Ostal sem le zvest sebi in vztrajal v iskrenosti. Iskreno je novo, mi je nekoč dejal znameniti slovenski umetnik.

Svojevrstno je vaše nepoglabljanje v zgradbo vaših pesmi. Za literarne razprave vam še vedno ni dosti mar?

Res mi zanje ni dosti mar. Sem premalo »pameten«, a dovolj srčen. Kar je za pesnika bistveno. Pesem mora dihati z izpovedovalcem, zato je vsaka pesem samosvoja, tudi po obliki. Pomembna je vsebina, globina izpovedi.

Vi ne raziskujete novih prostorov poezije? Ali pač? Kritiki so v vašem zgodnejšem obdobju vseeno pričakovali nekakšen preboj za »osvajanje novih tematsko-problemskih ozemelj, za poseg v jezikovno in stilsko divjino slovenske poezije« (Drago Bajt, 1982).

Zanimive stvari raziskujejo in odkrijejo kritiki. Jaz raziskujem le sebe, skrivnosti srca in duše.

Vas večkrat ustavi oziroma zadrži občutek, da nekaterih reči (še) ni mogoče ubesediti? »Pesnik mora povedati to, česar se ne da povedati,« ste dejali v pogovoru za nekdanji Mag. Se držite tega, da poezije ni mogoče razlagati?

Pesem predvsem doživljamo, manj razlagamo. Lahko pa kdaj kakšno zapleteno misel ali čustvo poskušamo tudi pojasniti.

Kako vaš igralski poklic »določa« pisanje vaše poezije? Pesmi najprej slišite?

Ja, najprej jo slišim oziroma preverim v samogovoru. Šele potem jo zapišem.

Nekateri pesniki priznajo, da (skoraj) nobene pesmi ne znajo na pamet ...

Tudi sam priznam, da znam na pamet le nekatere svoje pesmi. Na izust znam več druge, boljše literature. Moje pesmi so »najboljše« le ob svojem rojstvu.

Poročen s pesništvom, ljubimka z gledališčem. Je to razmerje, ki ga ohranjate, ali pa ste ljubico oziroma »zunajzakonsko razmerje« dali nekoliko na stran?

Ko sem bil v polni ustvarjalni moči, sem zmogel živeti z obema tudi vzporedno. A v svojem ustvarjalnem vrhuncu sem bil do kraja zvest in predan vedno le eni muzi, z dušo in telesom, kakor pravimo.

V spominu vam je ostala vloga Johna Proctorja v Millerjevi drami Lov na čarovnice. *Kako je zdaj z lovom na čarovnice?*

Tu in zdaj smo priče nadaljevanju *Lova na čarovnice* pa tudi velikim predstavam mafijskih procesov z oprostilnimi sodbami. Proctor očita sodišču: *»Boga ste poteptali v blato in vlačugo povzdignili v nebo!«*

Filozof Edvard Kovač – pri PEN vodi mednarodni komite za mir –, zagotavlja, da bodo z ljudmi, ki so zapustili PEN, vzpostavili dialog. Ste se pripravljeni odzvati na takšna dialoška vabila?

Iskreno spoštujem prizadevanje dr. Edvarda Kovača za dialog. Vendar ga jaz ne bom zmogel upoštevati, ker se je v pisateljskem društvu in PEN zgodila nezvestoba Slovenski pomladi, in ne le nezvestoba, tudi oskrunjenje. To pa je nepopravljivo. Povzročila ju je peščica ljudi iz sovraštva in politikantskih nagibov.

Torej ne morete pritegniti njegovemu mnenju, da so bile za spor in odstope odločilne predvsem osebne zamere?

To sovražno mašinerijo so pognale osebne zamere in politikantstvo. Izstopi so bili večinoma načelni.

Nekakšen vrag je v tebi, *pravite v pesmi iz zbirke* Ledene rože. *Ostajate, naj uporabim kar besede iz te pesmi,* z vsem in navkljub vsemu? *Kljubovanje, uporništvo in domoljubje gredo z roko v roki?*

Seveda gredo. Kljubujem lažem, prevaram, sprenevedanju … Upiram se krivicam, nasilju, nemorali, sprevrženostim … Ljubim lepoto, dobroto, resnico … In ljubim »nebesa pod Triglavom«!

V enem od pogovorov ste se čudili, da umetniki Slovenske pomladi in vsega, kar je za Slovence s tem usodno povezano, razen redkih izjem, niso globlje doživeli in izpovedali. Skoraj štirinajst let je minilo od takrat – vaše čudenje pa vztraja?

Bolj ko se časovno odmikamo od tistih čudežnih pomladnih dni, bolj se temu čudim. A moje čudenje nad zgodovinskim darom Pomladi vztraja. Od prve pomladi se z vsako pomladjo obnavlja. Naša država je zrasla na stoletnih sanjah vseh mrtvih in živih domačinov »nebes pod Triglavom«, četudi nezavedno. A za vedno! Saj je samostojna država najvišji dosežek vsakega naroda. Naša generacija je imela izjemno priložnost, da jo je lahko soustvarjala.

Imate občutek, da je domoljubje zlorabila skrajna desnica, kot meni, denimo, avtor romana Jugoslavija, moja dežela*?*

Resnično in iskreno domoljubje je pozitivno in ga ni mogoče zlorabiti, kakor tudi nobene resnične in iskrene ljubezni. Je pa mogoče z njim manipulirati, kakor recimo s sklicevanjem na nacionalni interes.

Vaše pesmi o izginulem svetu preveva nostalgična bolečina, sprijaznjena z minevanjem. Kako gledate na nostalgijo do Jugoslavije in komunistične revolucije?

Deloma razumem nostalgijo po preteklih časih, ker je to v bistvu nostalgija po mladosti. In noben totalitarizem ne more biti tako grd, da ne bi bilo lepo biti mlad. Samostojna država je najvišji dosežek našega naroda. Ne preseže ga nobena državna skupnost, v kateri smo kdaj živeli. Tudi ne Jugoslavija, še najmanj totalitarna Jugoslavija. Pa tudi ne Evropska unija. Državna samostojnost je vrednota, ki jo moramo ohranjati, utrjevati in gojiti. Zato ne razumem in z gnusom zavračam mahanje z zavrženimi simboli, četudi le provokativno in protestno. Taka dejanja imenujem renegatstvo.

Mitja Meršol, zdaj poslanec vladajoče stranke, je javnosti pojasnjeval, da je bila takrat, ko je sodeloval z Udbo, domovina Jugoslavija …

Sodelovati s tako nečastno institucijo, kot je – dokazano in potrjeno – bila Udba, je zavržno dejanje, četudi s sklicevanjem na delovanje za domovino. Takrat smo rekli: S Titom naprej!

Je Slovenija v varnih (ženskih in pozitivnih) rokah?

Aktualna (ženska in pozitivna) vlada ni bila izvoljena na volitvah, zato ne morem reči, da imamo tako vlado, kot si jo zaslužimo. Jaz ji kljub temu želim uspešno delo, saj bi bil uspeh skupen. Sicer pa tudi nadaljuje večinoma restriktivno politiko, kakor jo je zastavila Janševa vlada. A je sploh mogoče drugače?

Koliko skrbi vaše srce namenja Evropi oziroma, drugače, ali lahko Evropa obstane brez domoljubja?

Zasluži si toliko naše ljubezni, kolikor je bo sama posvetila domovini Slovencev. Če se v njej ne bomo počutili doma, se bomo začeli odtujevati. To velja za vsako njeno članico. Samo taka Evropa ima smisel in pravico obstoja. Nobena domovinska skupnost ne more obstati brez domoljubja.

Ali je Slovenska pomlad v Evropi »na varnem« ali ogrožena?

Evropa mora Slovensko pomlad zavarovati. To moramo od nje tudi zahtevati, predvsem pa sami poskrbeti za to: s svojim ponosom, svojo nacionalno ter državno zavestjo in samozavestjo. Kaže, da jo še najbolj ogrožamo sami.

Se nam je samostojna država morda zgodila bolj po prijaznem naključju zgodovine kot zaradi ponotranjene želje ali celo projektnega prizadevanja nekaj generacij? Delite takšno občutje z literarnim zgodovinarjem in kritikom Matevžem Kosom, glede na to, kaj se dogaja s Slovenci danes, po dobrih dvajsetih letih samostojnega življenja?

Tudi mene ovohava taka resignacija, a jo poskušam pregnati. Naj dodam le še to: naš narod bo živel táko prihodnost, kot si jo bo zaslužil. Prihodnost pa je v rokah mladih.

Te dni je izšla vaša tretja zbirka z domovinsko tematiko Podorane sanje. *Pesmi, kot sva ugotovila, ni mogoče razlagati, naslov zbirke pa vendarle potrebuje pojasnilo ...*

Naslov bi najkrajše pojasnil z eno od pesmi iz zbirke, ki je zapisana tudi na zadnji strani platnic:

Poteptano žito gnije.
Mora kmet ga podorati,
z zrelim klasjem pokopati
svoje jare iluzije;

a ne tudi jarih sanj,
ki jim neizsanjanim,
oskrunjenim in ranjenim,
daje moč prerojevanj

čudodelna, ranocelna
mati zemlja.

*Ko ste dopolnjevali šestdeseto leto, ste pripravili zbirko (*Tropine*) šestdesetih pesmi. Jih bo tokrat sedemdeset?*

Ko sem izbiral iz predala, sem najprej res imel v mislih sedemdeset pesmi za sedemdeset let, a sem jih s časom samokritično zreduciral na petdeset.

Je to vaša prva zbirka, ki jo je založila Celjska Mohorjeva družba?

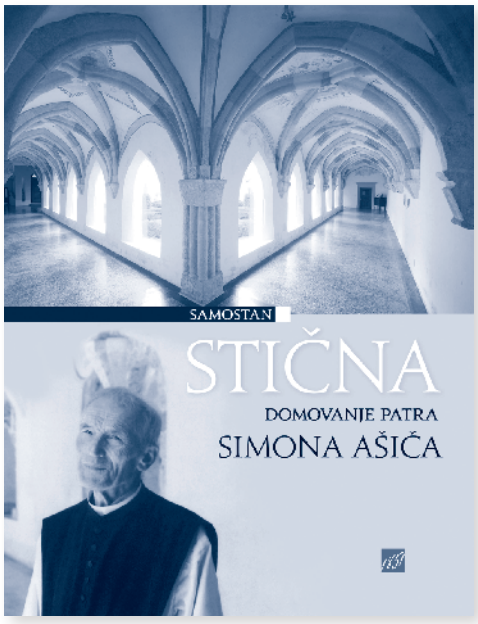
Da, to je moja prva zbirka pri tej založbi, za kar sem ji iskreno hvaležen, ker je razumela mojo pesniško stisko in prisluhnila posebni želji, da bi pri njej sodelovala prijatelja: slikar Rudi Španzel z opremo in likovno spremljavo ter Aleksander Zorn s spremnim esejem.

Kaj moram storiti. *Naslov zadnje pesmi zbirke* Golčim besede srca in vesti. *Kaj morate torej še (po)storiti po sedemdesetletniškem obračunu?*

Kaj moram storiti? To, kar sem zapisal na koncu te pesmi:

da bom mogel življenje čist dopolniti
in da mojih sinov in vnukov
ne bo kdaj v prihodnosti mene sram!

Pogovarjal se je **Ivan Puc**

no. Posebno mesto v poglavju ima znameniti Stiški rokopis, eden od mejnikov razvoja slovenskega jezika, ki so ga pravzaprav kulturno uveljavljali menihi Neslovenci. Dolgoletna profesorica na Stiški nekako desidentski gimnaziji, ta je imela namen tudi utesnjevati in motiti cistercijane, je v poglavju »Med nebom in zemljo« približala življenje in delo patra Simona Ašiča v obliki nekakšnega publicističnega dokumentarca. Zadnje poglavje je namenjeno spoznavanju patra Simona kot zeliščarja in zdravilca, napisal ga je mag. Jože Kukman, ki je svojemu razmišljanju dodal še 25 predstavitev najbolj zanimivih zdravilnih zelišč iz zakladnice patra Simona. S tem poglavjem se poučimo, kako temeljiti so bili beli menihi tudi pri svoji stranski dejavnosti – zdravilstvu, ki se je razvila iz samostanskih lekarn, najprej namenjenih bolnim menihom, nato pa bližnjemu prebivalstvu. Tako cistercijani niso zaorali globoke brazde le na področju poljedelstva, lepih umetnosti, literature v domačem jeziku , ampak začeli postavljati na svoj način zdravstveni sistem na Slovenskem.

im-jf

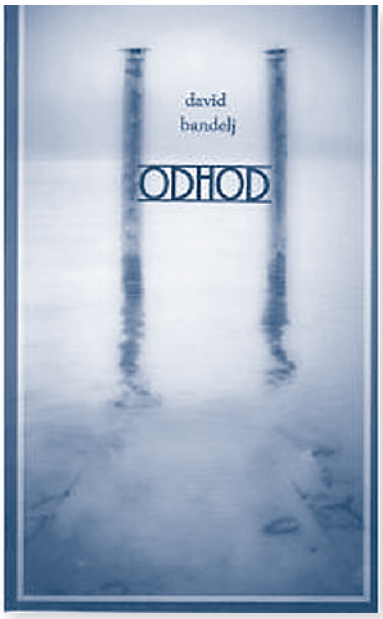
Anton Nadrah, Luka Vidmar, Maja Ficko, Jože Kukman: SAMOSTAN STIČNA – DOMOVANJE PATRA SIMONA AŠIČA,

Celjska Mohorjeva družba, 2013

Ker mnogi vedo za Stično le zaradi *Ašičevih* priročnikov o zdravilnih rastlinah, se je tamkajšnja opatija skupaj s Celjsko Mohorjevo odločila ponuditi širšemu bralstvu pogled v ozadje: zgodovino cistercijanov od XII. stoletja dalje, pomembne osebnosti stiških menihov ter njene umetnostne in zgodovinske zaklade. Bralec bo p. Simona Ašiča doživel v novi luči, ko bo v širšem kontekstu prebiral prikaz njegove duhovne podobe in predane pomoči bolnikom. Novi opat p. Janez Novak v uvodu zapiše:

»Ob 20-letnici smrti p. Simona Ašiča vam stiški menihi in Celjska Mohorjeva družba s pričujočo knjigo odpiramo pogled na vrt meniškega življenja in na duhovno dediščino, iz katere je rasel p. Simon Ašič. V XII. stoletju našega odrešenja je namreč nebeški vrtnar v drevesnici Cerkve zasadil novo meniško vrsto, drevo belih menihov – cistercijanov.«

Prvo poglavje knjige je prispeval dolgoletni prejšnji opat p. dr. Anton Nadrah z orisom cistercijanskega izročila tako v Evropi kot v Sloveniji, s posebnim poudarkom na predstavitvi najpomembnejših Ašičevih redovnih sopotnikov. Imenitno iz prispevka bralec zazna duha belih menihov, ki so na Slovenskem manj znani npr. od frančiškanov ali jezuitov. Drugo poglavje dejansko izhaja iz prvega, saj kaže na materializacijo tega duha v kulturni zgodovini samostana Stična. Spretno napisani oris, ki celovito in vzporedno predstavi umetnostnozgodovinsko in literarno dediščino je napisal dr. Luka Vidmar, sam po stroki umetnostni in literarni zgodovinar. Prednost poglavja je prav v sintezi in prepletenosti posameznih zvrsti umetnosti, ki so bile doslej obdelane strogo loče-

David Bandelj: ODHOD

Mladika, Trst, 2012

Pred samimi decembrskimi prazniki je zagledala luč sveta nova pesniška zbirka vsestranskega goriškega ustvarjalca dr. Davida Bandlja. Že sama smiselno in dognano

izoblikovana naslovnica nakazuje srčni utrip pesniške zbirke, ki po svoji vsebini in zgradbi poezij po eni strani nadaljuje Bandljevo začeto in preskušeno pesniško pot, po drugi pa uvaja tudi nove tematike, lahko bi rekla veliko bolj zemeljske in človeške iskrice, ki jih pesnik na novo podoživlja in občuti.

Pesniško zbirko spremljajo misli Mete Kušar, ki ugotavlja, da je »*odhod prastar pesniški motiv /…/, so vrata spremembe, brez katere se ne da postajati individuum*«. S to mislijo menim, da je Kušarjeva dojela bistvo pesniške zbirke *Odhod*, trenutka, ko se človek znajde na določeni točki svoje življenjske poti, kakor da bi moral stopiti na »*avtobus za pravo smer*« in bi si moral pripraviti prtljago, »*vzel vsaj najnujnejše stvari ali pa ne, se usedel na enega izmed prostih sedežev*« ter se odpeljal – primer avtobusa iz uvodne poezije, ki ga bralci doživljamo kot odhajanje iz nam domačega kraja, je le metafora nekega nenehnega odhajanja, kakor da bi bili ujeti v vrtinec »*kanoničnega vračanja vseh odhodov, ki so in bodo dani*«. Bralec se tako skupaj s pesnikom znajde na razpotju, izbira med eno ali drugo opcijo, med tem, da bi stopil na avtobus s pripravljenim kovčkom ali pa tudi ne. Na tej točki, na točki izbire, pa se za trenutek ustavi, pogleda za sabo, pogleda svojo že prehojeno pot, ki je pretkana s spomini, tudi z bolečino, in se spomni na rek iz mladosti, da je odhod pravzaprav izbira, iz katere se ne bo več mogoče vrniti nazaj, ker »*je smer naprej, ker je vračanje prepovedano*«. Avtobus se tako odpelje, ob koncu poezije pa nas Bandelj spomni, da kljub vsemu se človek postavi v roke šoferju, morda je to metafora za Boga, ki na koncu odloči, ali bi se odpeljal ali pa tudi ne.

Prav uvodna pesniška izpoved z meta-literarnim naslovom *Možni začetek* nakazuje smer, v katero nas David Bandelj namerava pospremiti na svojo življenjsko pot, ki je bila in še bo polna izbir, nenehnega odhajanja, ampak tudi prihajanja, takih trenutkov v življenju, ko bi se človek rad ustavil in preprosto poslušal bivanje svojega telesa, kakor se mu je zgodilo v Londonu, ko se mu zdi izzivalno uleči se »*v Hyde Parku in gledati v nebo, umiriti bivanje v urejenem kaosu*«. Pesem iz Londona ni pravzaprav niti edina, ki je nastala na raznih potovanjih, takih je kar precej, saj so ravno potovanja tista, ki nas silijo v stalne odhode in prihode. Motiv odhoda pa se v pesniški zbirki tudi nenehno prepleta s številnimi drugimi tematikami, ki so bile že nakazane v prejšnjih dveh Bandljevih pesniških zbirkah, *Klic iz nadzemlja* in *Razprti svetovi*. Ena od teh je tudi tematika religioznosti, ki se v tej pesniški zbirki sicer jasneje predstavi v ciklu šestih pesmi, ko se v nekem *crescendu* vernik najprej znajde pred sliko »*Bog[a] na osliču med palmami in oljkami*«, kar se pesniku zdi celo »*preveč za človekovo objestnost*«. Naslednja slika pa se začne s podobo berača pred vhodom v veleblagovnico, ki prerase v simbol Križanega: »*prebodel si me, ki smo te z vsakim kovancem dotolkli na les*«. Hrepenenje po iskanju pa se izpoje »*na vzpetini resnice*«, kjer osamljeni raziskovalec išče to, kar je človeku najbolj tuje, a na koncu bo o iskanju pričala le vzpetina. Ista vzpetina se nato poveže še z vprašanjem iskanja smisla, ko se pesnik skoraj sizifovsko loti tega dela, saj »*cilja pa ni, za smisel se borimo*«, a vendar v svojem iskanju še vedno vztraja, saj pravi, da »*še skalo mora prevaliti do vrha*«, tako da na koncu le ostaja »*želja, po cilju menda*«. Religiozna tematika pa se ne izpoje samo s tem ciklom poezij, temveč se še kdaj pojavi v obliki majhnega trenutka, kratkega utrinka, kakor da bi bil na naših poteh vedno prisoten Nekdo, ki nas pri izbirah in odhodih spremlja za roko in v težkih trenutkih tudi vzame v naročje. Na splošno pa so tematike nove Bandljeve pesniške zbirke veliko bolj vsakdanje, človeške, v določenih trenutkih tudi senzualne, ko npr. opazuje pred sabo Marijo, ki spi ali ko mu »*je nekajkrat rdeče zadišalo po tvoji koži, (…) in ko si se slekla, je bilo, kot da bi me pokrila s svilo*«. V bistvu se Bandljeve poezije, tako kot verjetno marsikatere pesniške izpovedi, rodijo iz doživetij polnih dvomov, kakor da bi dogodek, slika, motiv, vzbudil v pesniku val čutnih občutij iz vsakdana, ki nato sproži plaz asociacij in razmišljanj. V pesniški zbirki *Odhod*, ki ga spremljajo začetni citati bolj ali manj znanih pesnikov, so prisotna tudi nekatera meta-literarna razmišljanja na omenjene pesnike, ki jih Bandelj kot primerjalni književnik zelo dobro pozna in o njih razmišlja. Podobno bi lahko citirali še druge pesniške izpovedi, ki pričajo o kraju in prostoru, v katerega je pesnik vpet, ko npr. »*z vrha Kapele gleda mejo, ki je ni več*«. Bolj ko se bližamo koncu pesniške zbirke, bolj doživljamo nekatere pomembnejše trenutke v pesnikovem življenju, kot sta bila na primer rojstvo prvorojenca Amadeja in drugorojenke Lucije. Verjetno je ravno najbolj pretresljiva in ganljiva še zadnja pesnikova izpoved, po starem literarnem motivu, da se najlepše rože rodijo iz največje bolečine: gre namreč za ganljiv spomin na pred kratkim preminulo mamo, ki se od ostalih izpovedi razlikuje tudi po obliki, saj gre v bistvu za največji in najdaljši pesniški neprekinjeni val razmišljanj, občutij in misli, ki pesnika prevevajo ob spremljanju umirajoče mame.

Z *Odhodom* je David Bandelj stopil v svojo pesniško, čustveno in človeško zrelost, ko so se nekatere tematike, ki so bile že nakazane, še bolj izkristalizirale, pojavile pa so se spet druge, nove, ki so pač odraz tiste življenjske dobe, v kateri se pesnik zdaj nahaja in ko ima za sabo že nekatere odhode, kot sam pravi, »*ene je sam izbral, nekateri pa so izbrali njega*«. In kakor so ti odhodi in prihodi izbrali njega, tako lahko izberejo tudi bralca, ki se bo ob vsakem prebranem verzu zamislil o svoji usodi in o svojih izbirah in ravno v tem je tudi prednost in lepota te pesniške zbirke: da bralca ne pusti ravnodušnega, nasprotno odpira še veliko več vprašanj, kot pa jih avtor sam nakaže.

Jadranka Cergol

Franc Arnejc: OD DNESTRA DO PIAVE

Mohorjeva Celovec, Celovec 2012

Velika večina mož in fantov, ki so od blizu okusili grozote vojn, zlasti tistih v novejšem času, odkar so čedalje bolj učinkovita bojna sredstva dodobra zabrisala razliko med bojiščem in zaledjem, in so svoje izkušnje zapisali v literarni, dnevniški ali memoarski obliki, je več kot o svojih junaštvih govorila o trpljenju, ki ga je prinesla vojna. Pri tem se, glede na razliko v položaju in neposredni izpostavljenosti nevarnosti, spisi častnikov, zlasti višjih, po navadi že na prvi pogled razlikujejo od doživetja navadnih vojakov in podčastnikov. S tega vidika lahko med slednje uvrstimo tudi pisanje Franca Arnejca, kmečkega sina iz koroškega Roža, ki je skoraj vso prvo svetovno vojno, od jeseni 1914 do poletja 1918 prebil na bojni črti, na dveh frontah, v Galiciji proti Rusom in na severu Soške fronte proti Italijanom. Vendar to pričevanje ni le še eno več v dolgi vrsti sorodnih, v podobnih razmerah nastalih zapisov, temveč se od večine tudi razlikuje, za kar sta predvsem dva razloga.

Prvič, Franc Arnejc celo več kot o lastnih stiskah in bolečinah poroča o trpljenju civilnega prebivalstva, ki mu je bil priča in ga je globoko pretreslo tako na vzhodni kot na zahodni fronti. Že po prvih nekaj tednih v mrazu, blatu in med eksplozijami ruskih granat, ko jih je od njegove 12. čete od 160 mož ostalo samo sedem, na primer zapiše: »Jaz le to vzdihujem, da bi čimprej prišla kakršnakoli rešitev, mogoče, da bi me zadela krogla; da bi še videl svoje domače, niti mislim ne več …«. A nič manj ga ne pretrese surovost poročnika, ki pred njim ustreli onemoglega prijatelja, pa nadporočnika, ki se s spletenim bičem izživlja nad izčrpanimi vojaki, in majorja, ki ukaže obesiti več deset ukrajinskih civilistov, tudi žensk in otrok, ki niso hoteli zapustiti svojih skromnih domov. Arnejc tako, za razliko od večine drugih piscev, velik del neposredne odgovornosti za uničevanje, ropanje pa tudi za surovo, že kar sadistično ubijanje ujetnikov in trpinčenje lastnih podrejenih, ne pripiše sami vojni, temveč brez zadržkov poveljniškemu kadru. V prvem delu avstrijskim, v nadaljevanju pa predvsem nemškim oficirjem, katerih brezobzirno divjanje je dobro spoznal po preboju soške fronte pri Kobaridu in med pohodom prek Furlanije do reke Piave. V mestecu Santa Giustina se na primer zgrozi nad roparskimi Prusi, ki so iz hiš pregnali miroljubne domačine, dokler niso napolnili svojih avtomobilov s plenom in se zmagoslavno odpeljali. »Še celo prstane z rok in uhane iz ušes jim jemljejo ti tolovaji!«

In drugič, Arnejčevo doživljanje prve svetovne vojne v uniformi 7. pešpolka in drugih avstrijskih enot je strnjeno v skromen po obsegu, vendar zelo podroben popis dogodkov z navedenimi datumi in imeni vseh krajev, skozi katere je korakal ali se kdaj pa kdaj tudi vozil. Zapisovalca, ki je zase skromno dejal, da je dnevnik, ki ga je seveda skrbno skrival pred časniki, »pisal po svojo prosti pameti,« kaže kot izjemno pozornega opazovalca. Tako lahko bralec z le malo truda s prstom po zemljevidu sledi premikom njegove enote na bojiščih kot tudi potovanjem, kadar je smel iti na kratek dopust domov, ali so ga pošiljali iz enega okrevališča v drugo. Omeniti še velja, da je bil Arnejc pri tem povsod zelo natančen in je na območjih z narodno mešanim prebivalstvom skrbno zapisoval krajevna imena v dveh ali celo več jezikih.

Franc Arnejc torej v vsakršni vojni, tudi v zmagah v posameznih spopadih, ne vidi nič veličastnega, ničesar, na kar bi mogel biti ponosen. Uboga, ker mora, ker je bil vzgojen v ubogljivosti, vendar vseskozi nasprotuje nasilju, ki povzroča trpljenje in rojeva novo nasilje. Iskreno, z močjo preprostih besed, brez vsakršne ideologije, a s prvinsko človečnostjo se že spomladi 1915 upre: »Krasna je sedaj narava, vse v najlepšem cvetju, povsod se kaže krasen maj, nas pa peljejo ven na fronto morit, čeravno je tudi pri nas vseh še majnikova oz. najlepša doba našega življenja.« Njegova izpoved je na več mestih pretresljiva tudi zato, ker je svoja občutja in razmišljanja izrazil v okornih, a verzih.

Knjiga, napisana po dnevniških zapiskih, ki jih je avtor zastavil že 30. aprila 1914 in končal doma v Spodnjih Borovljah 10. novembra 1918, je natančen posnetek prve izdaje izpred dvainštiridesetih let, kar pomeni, da s stoletje starim arhaičnim jezikom nagovarja povsem drugi rod oziroma krog bralcev. Nekaj uredniških spremnih pojasnil bi ta stik najbrž nekoliko olajšalo, čeprav je takšna »neuradna«, na terenu zabeležena zgodovina, obogatena z izborom dokumentarnih fotografij, sama zase tako prepričljiva, da niti ne potrebuje dodatne intervencije.

Iztok Ilich

Neža Maurer: ŽIVETI, LJUBITI IN ODITI

Prevod Andrej Rijavec, uvodna beseda Miha Pintarič, podobe Bronislav Fajon, Celjska Mohorjeva družba, 2012.

Pesnice Neže Maurer ni treba posebej predstavljati, s svojimi pesmimi za odrasle in otroke se je toliko priljubila, da bralci vsako njeno noviteto pričakajo z nenarejenim interesom. Uvodna beseda Mihe Pintariča ne pove dosti, čeprav bi pričakovali vsaj orisne ugotovitve ob tem slovenskem in angleškem natisu, če že ne obrisni lok njene literarne dejavnosti in specifike.

Pri zbirki *Živeti, ljubiti in oditi* se srečujemo z izborom pesmi iz različnih zbirk. Pravzaprav ni prvič, da se seznanimo z izborom njenih pesmi, priznanje njeni pesniški zbranosti pa vidimo v vzporednici angleških prevodov. Pesnica je jasno zaznamovala sedanjo zbirko s tremi kategorijami človeškega življenja v svoji izkušnji – in ni treba ponavljati, da njena globoka predanost življenju, ljubezni izseva v čustvu in mislih osebna barvita doživetja vse do zavedanja o odhajajočem življenju. Te pesmi so zgoščene poetične izpovedi, brez sledi razvlečenosti ali gostobesedja, prej obratno: tu so pesmi, ki izpovedujejo z najmanj besedami kar največ, omejujejo se na bistvo, naj bo pesem kratka ali daljša. Asociativni delež je zgledno vtkan v pesem, ki povečini hoče biti direktna, osredinjena na bistvo. Pesnica se zaveda, da je življenje samotna pot, a iz tega ne naredi drame, ostaja pri jedru ljubečega odnosa do življenja, najsi situacije nise vedno lahke. Značilno spoznanje zadnjih let:

– Doma ni.
Vse je potovanje.

Bodi moja sreča!
– Sreče ni.
Sreča je želja.

Bodi moj mir!
– Ne imenuj živega življenja
z imenom smrti.

Strogo omejena raba besede pripomore h koncentraciji izpovedi, tudi metaforika je le najnujnejša, neizumetničena, gostota tega, kar izpove, pomalem spominja na japonsko pesništvo. Pesem *Še nisem ciganka* po dolžini ostaja – med drugimi obežnejšimi pesmimi – kakor nekaj več kot trenutno doživetje. Tudi ko v poezijo vnese Loko (njeno stalno bivališče), ni to impresija, ampak živ odziv na spoznanja in tiha samostna premišljevanja. Pri takih pesmih je odločujoča notranja valenca. Za vse v življenju plačamo, vendar življenje ostaja čudež.

V ciklu *Ljubiti* pesnica izpove, da plača vsakršno ceno za tisto, kar ljubi. S svojo ljubezensko poezijo je drugačna od vrstnikov. Prepusti se do brezupnosti – Človek in bolečina sta eno.

Vse si lahko sposodiš –
odneseš v svoje
življenje.
Le dušo
moraš imeti
svojo.

Hkrati se pesnica boji vsake ljubezni in čustvo zahteva odgovor. Kakor ga je odstranila iz srca, ostane razsejan po vsem telesu in duši. Zaveda se oddaljenosti ljubljene osebe, kar je življenjsko dejstvo, ko ostanejo tiho trpki spomini. Kakor je živopoetično sledila življenju, ljubezni, je v zatonu življenjske intenzivnosti odhod del neobhodne stvarnosti. Naj gre za odhod druge osebe ali za odhod prve osebe – sebe. V loku življenjske spremenljivosti je pesnici ostal dih stvarnega, brez zastiranja. Med drugim pravi:

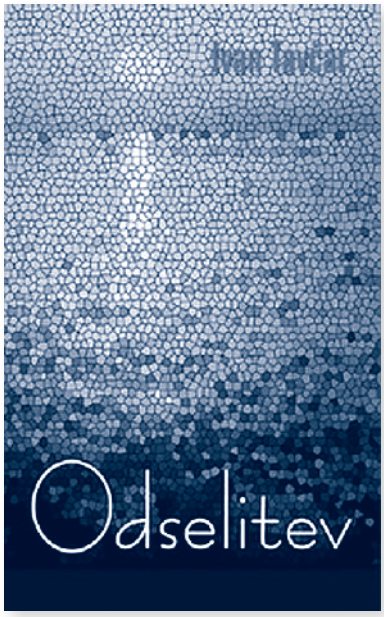
Rada imam tujo
udobnost,
ki je brezbrižna
do mojih navad
in briše moje
vsakdanje skrbi.
Rada imam
življenje trenutka.

Sleherno hrepenenje ostane le za hip. Ko je sama, prisloni uho zemlji in se začuti, preden jo navda groza večnosti. A je hvaležna za svitanje brez bolečin, za tihe večere, četudi nihče ne kliče njenega imena. Sprašuje se, ali ima moč za samoto. Zaveda se, da smrt prihaja in umirja vse bolečine.

Zbirka *Živeti, ljubiti in oditi* ima jedra v osredju pesničinega žitja in bitja. Maurerjeva v svoji slogovni zgoščenosti živi in ohranja, kar ji je življenje poslalo in je ostalo najbližje – v raznih obdobjih. Njena pesniška govorica je povečini zgoščeno izpovedna, brez zapletene metaforike, in je toliko bolj pristna v čustvu, čutnosti in misli. Življenjske izkušnje pesnico vodijo v izpovedni lok, najsi je živo prisotna stvarnost, dejanskost občutij in doživetij je taka, da jo voljno sprejema in ohranja. Zbliževanja in od-

daljevanja so delež življenja, kjer želje in hotenja ne morejo ohranjati, kar je preminulo, a spomin ostaja kot trpko žlahten delež s pridihom nenarejene melanholije. Neža Maurer se verzno in kitično ne ravna po klasičnih načelih, kar je za njeno izpovedno vsebino najbolje, namreč vsebina odloča o ritmu in dolžini pesmi, v tej modernistični drži je prepričljivo pristna. Zaupamo lahko prevodu Andreja Rijavca, estetsko oblikovana knjiga s portretnimi podobami pesnice pa bo obetavno odprta domačim in tujim ljubiteljem poezije.

Igor Gedrih

Ivan Tavčar: ODSELITEV

Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 2012

To je nadvse zanimiva pesniška zbirka tržaškega ustvarjalca, ki predstavlja v tem krogu nekoliko nenavaden pesniški glas in ki je zanjo prejel letošnjo nagrade Vstajenje. Nenavaden glas je predvsem zato, ker boste v njem težko našli katerokoli misel, utrinek ali idejo, ki se navezuje na tisti literarni topos, ki na splošno zaznamuje ustvarjalno delo številnih Slovencev zunaj Republike Slovenije; mislim tu predvsem na literarni topos jezika, kulture in identitete, s katerimi pa se Ivan Tavčar ne obremenjuje, temveč zelo naravno in preprosto doživlja svojo vpetost tako v italijanski kot slovenski kulturni prostor. Doslej je namreč objavil že celo vrsto pesniških zbirk, sicer pretežno v italijanskem jeziku, kar nekaj pa jih je tudi v slovenskem. Na zalogi ima tudi nekatere poezije v nemškem jeziku, saj po materini strani nosi v sebi tudi avstrijske korenine in je zato toliko bolj vpet v širši srednjevropski kulturni prostor in vzgojen v multikulturnem duhu strpnosti in naravnega doživljanja večkulturnosti v sebi.

Tematike, ki pa stopajo v ospredje tako v ostalih pesniških zbirkah in so toliko bolj izrazite v tej zadnji, so predvsem bivanjske problematike skrivnostnega sveta in kozmosa, ki pesnika obdajajo s svojim nenehnim gibanjem in spreminjanjem in v katerem se pesnik povečini počuti neprilagojenega. Tako so besede, ki se najpogosteje pojavljajo v njegovih pesmih "skrivnost", "vrtinec" , "življenje", "tišina, molk", "ljubezen" ter večna vprašanje: "kdo sem? kam grem?": pesnikov pogled neprestano niha med razmišljujočimi trenutki, ki puščajo kanček grenkobe, in pa nekoliko bolj prijetnim razpoloženjem, ki ohranja upanje v vrednote in kaže na lepote stvarstva. Pesniška zbirka predstavlja neke vrste pripoved o pesnikovem notranjem čutenju in čustovanju, tako da jo lahko beremo kot introverzno zgodbo pesnikovega jaza. Že z naslovom prve poezije "Kaj pričakujemo?" nas pesnik sprejme z roko in pokaže smer svojega notranjega dialoga z nami: pokazal nam bo to, česar "nam svet ne more nuditi: / lepoto, upanje, / uteho, preroštvo, ljubezen" in nam ponudil nekaj, česar večkrat tudi on sam nima, "prekrasne svetove, / polne nepopisne lepote / in miline." Takoj za tem pa se pesnik že znajde *V vrtincu življenja,* v katerem posluša tiho in napeto govorico stvarstva, ki pa jo prekinejo ostri prerezi usode, proti kateri se pesnik zaman bori; le ljubezen lahko pesniku osmisli življenje in ga popelje v "širne jasnine" in "vedre radosti"; čas noči pa pesnika spomni na otožnost, nerešljiva vprašanja, ki mu dajejo občutek brezizhodnosti. Potem ko nam je pesnik razburjeno predstavil svoje vrtinčaste trenutke in svoje svetle točke, pa se naša pot z njim ob njegovih verzih za trenutek umiri in takrat spregovori tišina, ki daje možnost, da lahko pesniška duša ponovno zahrepeni po novih poteh, po skrivnosti stvarstva, večnosti in tako prisluhne najglobljim besedam srca, namišljenim zgodbam, neizpetim sanjam. Na koncu poti pa se vsi skupaj vprašamo: kam pa sedaj odhajamo? Odgovora žal ne najdemo ali pa ga bo lahko vsak bralec našel le v samem sebi, saj to je pot, na katero nas pesnik vabi: pot skrivnostne odselitve, pot večnosti.

Ivan Tavčar s svojo novo pesnišo zbirko ponovno opozarja nase in si s tem utira pot tudi med slovenske bralce, potem ko mu je italijanska literarna kritika že priznala, da sodi med najbolj značilne in najbolj profilirane tržaške pesnike.

Jadranka Cergol

Marjetka Krapež: SLEDI BLIŽINE

Spremna beseda Milan Vincentič, Ebeseda 2012

Čeprav pesništvo nima tolikšne odzivnosti med bralci kot proza, pa tudi površni opazovalec lahko ugotovi, da je prav porast poezije na Slovenskem vidno večji, kot je bilo to pred desetletji, recimo pred pol stoletja. V okviru pesniških novitet pa se je opazno zvečalo število domačih pesnic. Ena od teh je Marjetka Krapež, za pesniški prvenec *Prgišče* je prejela nagrado za najboljšo samozaložniško knjigo v letu 2009. Zdaj je med nami njena druga zbirka pesmi *Sledi bližine*.

Naslov daje slutiti pesničino naklonjenost na preseganje same sebe s težnjo po bližini njej bližnjega, kar ji pomeni povezano sestavino življenja. Vidno ali nevidno. Blizu so ji krajše pesmi v hotenju polnega občutja, čustva, spoznanja. Ni brez senčnih črt, toda življenje pod povrhnico vsakdana ni brez dvomov, a se ne prepusti brezupju. In kliče:

Gospod, daj da se
ne oblikujem
po drugem kalupu,
da ne bom prazna posoda
za tujko v sebi

Molitev mlade ženske je hkrati samoopazujoča in v upanje verujoča. Ob preblisku starosti prosi za milost časa. Sprašuje se, kateri svet je v njej, strašljiva je božja in človeška podoba v skupnem. Pesnica ima rada asociacije, a kadar navaja imena, bralcu ni povsem jasno ozadje imen v kontekstu pesmi, npr. Rilke, Kasandra, Kafka, Luis Cernuda. Ljubezensko čustvo je v zbirki prevladujoče prisotno, nekako v navezanosti ali oddaljenosti, a vse to ji ostaja kot nekaj primarnega in nepogrešljivega. Preizkušnja ne sloni le na njej, zato težko dojame odsotnost njej bližnjega, najsi je vse v naravi preprosto. Izpove – »nisi kos vsemu.« Mnogo ostaja skrivnostnega, v individualni presoji navznoter dogajajočega se. Poljubi so v negotovosti zlagoma postali zavetje. O ljubezni drugega pravi:

Preveč si jo
želel,
premalo
verjel,
sam se
moraš vrniti
v prihodnost
Časa

Ko sta postala par, se neutrudno lovita s temo. V spominu se plepletata strah in pogum. Ne more biti več, kot lahko ljubi. Ostane sama z njegovo nedotaknjeno senco. V občutkih dvoma in brezbrižnosti beži življenje. Misel je v negotovosti in neizpolnjenosti tudi muka zavedanja. Ostaja hrepeneča želja po nežnosti in bližini. Utrinek iz narave ji nehote vzbuja zavest samote.

Sredi zgodbe,
sredi sence na zidu
si zemlja, ki
ima
svojo samoto.

Sen je podoben nedokončanemu kipu. Poletje je pesnico zmojstrilo v molk slepe ulice. Lahko da je bilo pred leti, a utrip srca čuti še danes. Končno je postala svobodna tujka; ostaja pa ji pesem.

Kot večina sodobnih pesnikov in pesnic je tudi Marjetka Krapež metrično uporabila prosto verzno obliko in ritem, ki se prilagaja izpovednemu besedilu. Pesmi so enodelne, brez kitic, s čimer želi doseči neposredno strnjeno vsebino. Tu pa tam moteče konča verz v besedico *ki*, kar je naravno povezano z naslednjim verzom. V ospredju njenih izpovedi je tisto notranje, ki je navzven nevidno in jo stalno spremlja v čustvu, misli, razpoloženju. Ljubezen do izbranega ostaja ne glede na sedanje, preteklo stanje, ostaja nekaj neizbrisljivega, najsi zaradi osame nazadnje ostane spomin in žalostni ton. Pesnica ostaja realna, brez romantičnega zanosa, a iskrena v izpovedi. Svojska je njena metaforika, npr. komparacije; s tako poetično intonacijo doseže stalnico v oblikovanju pesmi. Spremna beseda Milana Vincentiča *Zrak, ki ima cesto* bi lahko širše, študiozno predstavila pesnico. Pesmi *Sledi bližine* Krapeževi obetajo nadaljnjo pesniško pot.

Igor Gedrih

V sozaložništvu med Celjsko Mohorjevo in Družino je stopila pred slovenske bralce monografija o liturgični simboliki v izvirni podobi, za katero je avtor z odkupom znatnega dela naklade, ki jo je podaril po Koroškem in Sloveniji ob jubilejih posvečenih oseb, tudi gmotno poskrbel.

Slovenskemu bralcu se ob knjigi vzbudi asociacija na skoraj že pozabljeno knjigo liričnih meditacij Emilijana Cevca *Preproste stvari*, ki je doživela več izdaj (1944, … 1989). V njej meditira legenda slovenskih poznavalcev sakralne dediščine o simboliki, tudi religiozni, vsakdanjih predmetov. Ali ni napočil trenutek, da bi poskrbeli po izdajateljskem zgledu *Svetih znamenj* za popotovanje naših, slovenskih »preprostih stvari« po zemeljski obli v obliki prevodne likovno-meditativne monografije*?*

tpj-jf

Egon Kapellari: SVETA ZNAMENJA V BOGOSLUŽJU IN VSAKDANJOSTI

Spremna beseda Hans Urs von Balthasar. Prevedla (+) Zmaga Kumer in Anton Štrukelj. Celjska Mohorjeva družba, Družina, Ljubljana, 2013

Sedanji graški škof Egon Kapellari, ki je pred teološkimi študiji diplomiral na pravni fakulteti, ni formalno uresničil mladostne želje, da bi postal umetnostni zgodovinar. Zato pa njegova knjižna dela odslikavajo sožitje med poznavalcem umetnostnih zakladov, pastoralno usmerjenim teologom in mojstrom peresa. Knjiga je v Avstriji doživela blizu desetero ponatisov, širi pa se tudi po svetu v obliki prevodov. Tik pred izidom najnovejše slovenske izdaje je proti koncu zime izšel korejski prevod. Tipično za vse izdaje pa je, da gre le za jezikovno mutacijo izvirnika, v katerem umetniške fotografije svetih znamenj v izboru pisca sobivajo z besedilom. Zamisel za knjigo je dobil pred desetletji, ko se je kot celovški škof pogovarjal ob inšpekcijah verouka z dijaki in spoznal, kako celo deklarirano verni dijaki skoraj nič ne vedo o temeljnih simbolih, s katerimi je prepleteno katoliško bogoslužje. In v 60. letih je iz tedanje izdaje založba Družina izdala izbor v obliki priročne knjižice.

Krščanska religija ne more živeti brez simbolov, brez t.i. »svetih znamenj«, ki opozarjajo na Božjo navzočnost sredi vsakdanjosti našega življenja in v vsem stvarstvu. To najglobljo skrivnost krščanske vere z lastnim simbolnim svetom si je v preteklem stoletju prizadeval razkriti veliki katoliški teolog Romano Guardini (1985-1968) s svojo knjižico *Sveta znamenja.* Ob njem se je teološko navdihoval tudi Kapellari, ki je zavestno enako naslovil svojo knjigo. Prejšnji papež Benedikt XVI. jo je še kot prefekt Kongregacije za verski nauk v času velikega papeža Janeza Pavla II pohvalil, češ da »nadaljuje, poglablja uvide Romana Guardinija«.

Ivan Klíma: ČAKANJE NA TEMO, ČAKANJE NA SVETLOBO.

Prevod Nives Vidrih, Celjska Mohorjeva družba, 2013

Roman odstira različne človeške usode v tranzicijskem obdobju na Češkoslovaškem. V zanimivem prepletu dejanske, pretekle in domišljijske zgodbe bralcem približa ozračje tik pred žametno revolucijo in po njej ter izrisuje posameznikovo zaznamovanost z obdobjem komunizma, ki je niti navdušenje nad demokratičnimi spremembami ne more izbrisati.

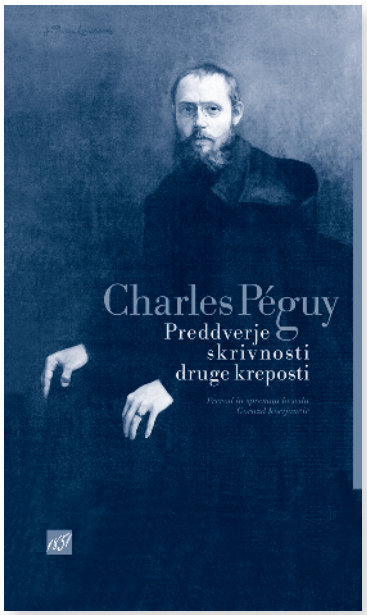
Junak romana Pavel kot snemalec prispevkov za televizijski dnevnik spremlja čedalje vznemirljivejše dogajanje na praških ulicah. Spremembe, ki so v zraku, seveda, trdno obvladuje cenzura, zato tisto, kar sam vidi skozi oko kamere, širšemu občinstvu še ostaja skrito. Jasno mu je sicer, da se okosteneli sistem ruši, vendar se sam v navajenosti še naprej prebija skozi življenje po ustaljenih tirnicah in ovinkih, iz dneva v dan bolj tuj sebi in bližnjim. Je pa dejansko korak pred drugimi, Pavel izkoristi za razmislek o svojem življenju, o mladostnih sanjah, neuresničenih načrtih in upih. Naelektreno zunanje dogajanje tudi v njem sproži napeto sobivanje preteklosti, sedanjosti in fantazije, meje med njimi se brišejo, on pa je postavljen pred odločitev. Ali se je po vsem, kar je živel, še zmožen zares odločati? Je sploh še lahko svoboden? In kaj ob vsem skupaj je svoboda?

Ivan Klíma se dotakne temeljnega problema totalitarizma, vprašanja življenja in smrti, in vprašanj, kakor so: Kdo je pravzaprav gospodar posameznikove usode? Ali ni nemara že vsaka še tako majhna izbira dejansko odločitev za svetlobo ali za temo?

Slovenski bralec bere Ivana Klímo, kakor da bere zgodbe, ki se ga ne tičejo, z rahlo privoščljivostjo, da naš socializem ni bil nikoli tak tudi zato, ker se mu mi nismo pustili, ker naj bi bili mi spretnejši, ne le zaradi Tita, ki se je upal reči Stalinu ne, ampak zaradi neke samovšečne večvrednosti s prvinami zaničevanja. Ni zato nenavadno, da današnja mladina uporablja suvereno slabšalni atribut »češko, čehi« brez kake utemeljitve ali, kaj šele, zavedanja, kaj je Češkoslovaška pomenila v Evropi med obema vojnama. V naših samovšečnih privoščljivih možganih so podobe čeških turistov na Jadranu, ki so skrivaj mlatili iz svoje revne s seboj prinešene apanaže samo zato, da so smeli zreti v morje, ki so po njem kot zagrizeni celinci hrepeneli skoraj zaman.

Kdo bo pisal zdaj o teh zamudniških tranzicijskih temah pri Slovencih, ki smo sredi tranzicijske godlje, kakršna je drugje že skoraj končana, s priokusom, da smo zapravili skoraj vse prednosti, ki smo jih imeli pred »Čehi« … ? Da ne bomo brali le o drugih, sicer v izvrstnem prevodu Nives Vidrih, ampak si končno sebi nastavili zrcalo (*sebi*, ne svojemu sosedu …).

jf- tpj

Charles Péguy: PREDDVERJE SKRIVNOSTI DRUGE KREPOSTI

Prevod in spremni esej Gorazd Kocijančič; Celjska Mohorjeva družba, 2012

Péguyeva drama v prostem verzu *Preddverje skrivnosti druge kreposti* v slovenski prostor prihaja z inovativnim Kocijančičevim prevodom šele sto let po njenem nastanku. Zdi se, podobno kot najbrž pesniku, da je od krščanske triade *vera, upanje in ljubezen*, prav upanje najbolj literarno »podhranjeno«. Govori namreč o *veselju* upanja, ki se ozira na kažipote – in je zato eden najlepših primerov parakletične poezije v svetovni literaturi.

Uvajati poezijo Charlesa Péguya v slovenski prostor sto let po njegovi smrti je na videz »nerazumno početje«, piše Gorazd Kocijančič v svoji spremni besedi. Za sodobnega ateističnega ali vsaj agnostičnega duha je *Preddverje skrivnosti druge kreposti* neprijetno ali kar boleče berilo; njegov imaginarij je čisti katolicizem, s teologalnimi krepostmi in Devico Marijo, s svetniki in angeli, z župnijami in njihovimi zavetniki, celo s sledjo ideologije zemlje in krvi, s katero se taka religija tako rada druži … V težkih časih prve in zlasti druge svetovne vojne in desetletjih po njej so sicer to poezijo francoski bralci znali ceniti. Zbirko so natisnili v nepredstavljivih šestdesetih izdajah. Iz nje so črpali spodbudo in opogumljenje preprosti ljudje in voditelji francoskega ljudstva (Preddverje je bilo najljubša knjiga generala Charlesa de Gaulla).

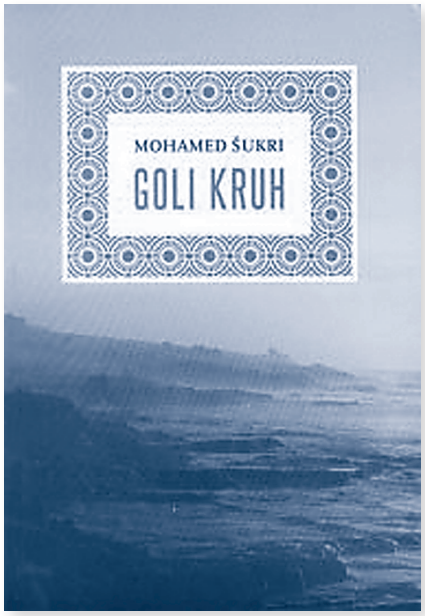
Charles Péguy je bil iskalec vere, a se vse do zakramentalnosti ni dokopal. Je tudi to ali prav to pritegnilo prevajalca v slovenščino? Prisluhnimo torej Gorazdu Kocijančiču in ga preprosto povzemimo!

Jezik v Preddverju skrivnosti druge kreposti teče kot reka, skoraj brez hijatov, zareze so pavze v eni sami dolgi melodiji. Glas odmeva, se odbija od sten, postaja svoja

prilika in alegorija, predpodoba in simetrija; pesnik počasi prisluškuje klicu in odmevu biblične besede in realnosti v sebi. S samosvojo tipografsko postavitvijo in nepravilno interpunkcijo se v besedilo vključujejo praznine in tišine, ki omogočajo nepredvidljive ritmične odmeve. Vrstijo se naštevanja, anafore, aliteracije, asonance, redko tudi rime. Prisluškovanje evangeljskim in liturgičnim besedilom v skoraj neskončnem ponavljanju in počasni hoji poraja prispodobe, ki kot invencija nove invokacije v trenutku reorganizirajo na videz monotono celoto — aprilski popki, mala deklica Upanje, močvirja, ki se spreminjajo v žive vode … Nežne metafore, ki označujejo odnos med krščanskim Bogom in stvarstvom, očitno vrejo iz najintimnejšega duhovnega izkustva, a vedno znova nas pred patetiko in sentimentalnostjo varuje drugost jezika tradicionalne litanije in formalne liturgije, himničnost, ki evocira »povsem Drugo« — hvalnice Stvarstva, Noči, Upanja, Device Marije …

Pesnik je napisal hvalnico ali odo upanju na začetku minulega stoletja, ki je izumilo svetovno morijo, v kateri je končal svoje življenje tudi sam. Slovenci spoznavamo to upanje v nekako sorodnih okoliščinah grozečega nacionalnega, družbenega ali celo planetarnega brezupa. Nas bo pesnitev tako prevzela, kot je Francoze, da bodo prvi izdaji sledili ponatisi? Bog daj, da bi!

jf-pj

Mohamed Šukri: GOLI KRUH

Prevod in spremna beseda Mohsen Alhady in Margit P. Alhady. Center za slovensko književnost, Ljubljana, 2012

Eden najprodornejših maroških pisateljev Mohamed Šukri (1935-2003) je s tem svojim prvencem zaslovel v tujini leta 1973 v angleškem, francoskem in španskem prevodu, medtem ko je v Maroku prvič izšel v cenzuriranem arabskem izvirniku l. 1982. Kmalu je bil prepovedan in umaknjen iz prodaje, v celoti pa natisnjen šele leta 2000. Po avtorjevem ustnem nareku v španščini ga je v angleščino prevedel Paul Bowles – ki se je v knjigo brez pomislekov podpisal kot prevajalec iz arabščine –, v francoščino pa iz izvirnika Tahar Ben Jelloun.

Goli kruh predstavlja prvi del romansirane avtobiografske trilogije, ki jo sestavljata še romana *Šutar* oziroma *Čas zmot* (prvi naslov je veljal za izdajo v Maroku, drugi pa zaradi nerazumljive starinske arabske besede izven njega) in *Obrazi*. Kljub prepovedi na domačih tleh, ali pa ravno zaradi nje, velja za najbolj brano marosko knjigo, ki zaradi tematike še vedno dviguje veliko prahu v celotnem islamskem svetu. V njej je avtor na osnovi lastnih izkušenj iz otroštva in zgodnje mladosti odkrito spregovoril o vsakovrstnem nasilju, ki so ga bili – in so ga še –, razen njega deležni številni maroški otroci. Potem, ko je kot majhen otrok izkušal očetovo nasilje, bil priča njegovemu umoru mlajšega bratca, pretepanja matere ter fizičnega in psihičnega nasilja nad njim, je pobegnil na ulice Tangerja, kjer se je klatil po revnih mestnih četrtih in razen brezdomstva izkušal lakoto, zlorabo, prostitucijo, krajo in druge vrste delinkventnosti, v katere je bil v preživetveni nuji pahnjen. (*Sramota je, če berači mladenič, ki lahko krade, če ne najde drugega dela*).

Tanger je bil kot staro severnomaroško obmorsko mesto v bližini Gibraltarske ožine med letoma 1923 in 1956 razvpito mednarodno območje, kamor so zaradi ohlapnih zakonov, vsakovrstnih, drugje prepovedanih užitkov in privilegijev za tujce prihajali evropski in ameriški bogataši, diplomati, tajni agenti, vohuni, špekulanti, hazarderji ter umetniki (Jean Genet, Paul Bowles, Tennessee Williams, William Seward Burroughs, Henry Matisse, Yves Saint-Laurent in drugi). Idealen kraj za nebrzdano cvetenje alkoholizma in zlorabe drog, brezposelnosti, korupcije, vsakovrstnega nasilja, lakote, otroške prostitucije, mladoletne spolnosti in spolnih zlorab, čemur so bili najbolj izpostavljeni prav mladostniki Šukrijevega kova. Ta je mnogo let kasneje, potem ko se je šele pri dvajsetih naučil brati in pisati (z arabskim jezikom se je seznanil v zaporu; pred tem je poznal le materin berberski tamazigt in severnomaroški dialekt) ter najprej postal učitelj, nato pa pisatelj, pisal iz protesta, iz avtoterapevtske nuje, kot obračun z lastno družino, predvsem očetom, in z nemoralnostjo družbe. To ima za posledico neposredno, skoraj dokumentaristično nizanje dogodkov z vivisektično natančnimi opisi, hitrimi in kratkimi dialogi, miselnimi in jezikovnimi preskoki, nepredvidljivimi obrati ter premolki, kjer se prepletjo preteklost in sedanjost, sprejemljivo z nesprejemljivim in resničnost s fikcijo, kar bralca ves čas neprijetno premetava, sili k razmišljanju in iskanju smiselnih povezav. *Vse, kar pišem, predstavlja protest proti zlorabi in zlorabljanju. Gre za uporniški pogled v nihilističnem smislu, brez specifičnih političnih tendenc. Nisem take vrste revolucionar, ki bi bil povezan z neko konkretno politično zavzetostjo. Upor je zame pomembnejši od revolucije. Upiram se službi, ki sem jo opustil, upiram se družini. Upor je*

neko permanentno stanje, ki traja in se nadaljuje. Revolucija se ustavi, ko doseže svoje cilje. Upor pa je neskončen, večen.

Prevajalca sta v obsežnem spremnem besedilu, ki vključuje še dele intervjujev z avtorjem, pojasnila tudi nekatere pomembne vidike pri prenosu romana iz arabskega v slovenski jezik. Uvedbo vikalne oblike, kjer se jima je zdelo potrebno in razloge zanjo (arabščina ne pozna vikanja), prenos delov zapisa v berberščini ali maroškem dialektu v slovenski dialekt, predvsem pa sledenje avtorjevem na pogled grobem ogoljenem jeziku in razbitem slogu, ki ga je Bowlesov angleški prevod zaradi nepoznavanja izvirnika na primer popolnoma izničil, in ki po prepričanju prevajalcev odraža pisateljevo razcefrano duševnost, ki jo je kot prvoosebni pripovedovalec *Golega kruha* zaman poskušal vsaj delno umiriti. Razmere, v katerih je preživotaril svoje otroštvo in mladost, in ki so iz njega naredile uspešnega ter pred slavo skrivajočega se pisatelja, je sestaviti namreč niso več zmogle.

Jasna Vombek

Red in teror

Jörg Baberowski in Anselm Doering-Manteuffel

Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

Tone Kuntner

Podorane sanje

Rudi Španzel

Likovna spremljava

1851

Celjska Mohorjeva družba

Prva slovenska založba